

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
(ਭਾਰਤ)

GOVERNMENT OF PUNJAB
(INDIA)

ਪੰਜਾਬ
ਵਿਚ
ਲੇਖਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ

FARM ACCOUNTS
IN
PUNJAB

2005-2006

ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ECONOMIC ADVISER TO GOVERNMENT PUNJAB
CHANDIGARH

ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ
(ਭਾਰਤ)

ECONOMIC AND STATISTICAL ORGANISATION, PUNJAB
(INDIA)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੰ:
Publication No.- C-29

ਪੰਜਾਬ
ਵਿਚ
ਲੇਖਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ
FARM ACCOUNTS
IN
PUNJAB

2005-2006

ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ECONOMIC ADVISER TO GOVERNMENT PUNJAB
CHANDIGARH

PREFACE

The study of 'Farm Accounts in Punjab' was first started in the year 1923-24 by the Advisory Board of Economic Inquiry, Punjab with its head office at Lahore. After the partition of the country this office was shifted to Ludhiana. Later on the Board of Economic Inquiry was dissolved and merged with Economic and Statistical Organisation, Punjab with its head office at Chandigarh. The present publication is 55th in the series since 1947 and 37th after the re-organisation of the State in 1966.

The report 'Farm Accounts' for the year 2005-06 is based on data collected from 148 cultivators (72 tractor operated, 72 semi-mechanised and 4 bullock operated holdings). The main objective of the enquiry is to assess yearly income and expenditure of the cultivators in the State.

The Farm Accounts study was originally confined to bullock operated holdings in the State. Since tractors have become a major source of farm power, it was thought desirable in 1971-72 to extend the coverage of study to tractor operated holdings to make the study more realistic. However, in 1994-95 it was observed that majority of bullock operated holdings have supplemented their agricultural operations by tractor cultivation either through hiring or borrowing tractor facilities and are thus semi-mechanised holdings. The additional information regarding semi-mechanised holdings has been added in Chapter V.

The report has been divided into VII Chapters. Chapters I to IV deal with the study of tractor operated holdings. In Chapter V, economy of semi-mechanised holdings and in Chapter VI, economy of bullock operated holdings has been discussed. Chapter VII is related to the comparative study of all types of holdings.

The data given in this publication is of great use to planners, researchers, legislators and various other government and non-government institutions. This publication is also in demand by other States and SAARC countries. The publication "Farm Accounts" in Punjab is, therefore, a very important publication as it depicts latest comprehensive and reliable facts about the economic position of the cultivators of Punjab.

I am thankful to Dy. Economic and Statistical Advisers and their staff posted at districts and block level who helped in supervising and recording of data by the cultivators.

Acknowledgement is also made of the co-operation extended by selected farmers for maintaining day-to-day operational and other records of their farms in the prescribed formae.

The report has been prepared under the supervision and able guidance of Smt. Urmiljit Khosa, Director, Sh. Karnail Singh, Joint Director, Sh. G.S.Khosa, Dy. Economic & Statistical Adviser and Sh. Gurmeet Singh, Research Officer. Acknowledgement is made for valuable work done by Sh. Shyam Sunder, Assistant Research Officer for drafting the report. Acknowledgement is also made of Smt. Urmila Devi, Smt. Harbhajan Kaur and Smt. Sat Kiran Lily, Investigators for checking the field data, its compilation and tabulation.

Chandigarh
Dated : 6-11-2007

Tejveer Singh
I.A.S.
Economic Adviser to Govt. Punjab.

ਮੁੱਖ ਬੰਧ

ਬੋਰਡ ਆਫ ਇਕਨਾਮਿਕ ਇਨਕੁਆਰੀ ਨੇ ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1923-24 ਵਿਚ 'ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ' ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਦਫਤਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੋਰਡ ਆਫ ਇਕਨਾਮਿਕ ਇਨਕੁਆਰੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਾਲ 1947 ਤੋਂ ਲੜੀ ਵਿਚ 55ਵੀਂ ਅਤੇ 1966 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 37ਵੀਂ ਹੈ।

ਸਾਲ 2005-2006 ਦੀ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਰਿਪੋਟ 148 ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ, (72 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ, 72 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ 4 ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ) ਸਬੰਧੀ ਇਕੱਤਰ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਰਿਪੋਟ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਰਾਜ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਧਿਐਨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਟਰੈਕਟਰ ਇੱਕ ਖੇਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ 1971-72 ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸਦਾ ਫੈਲਾਓ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤਕ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਲ 1994-95 ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਲੋਂ ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਉਤੇ ਜਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਭਾਗ 5 ਵਿਚ ਸੂਚਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਹ ਰਿਪੋਟ 7 ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਗ 1 ਤੋਂ 4 ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਗ 5 ਵਿਚ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਭਾਗ 6 ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਗ 7 ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਡੈਟਾ, ਯੋਜਨਾਕਾਰਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰਾਂ, ਬੋਰਡ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨਕਾਰਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਕ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਤੈਨਾਤ ਉਪ ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਅਮਲੇ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੰਕੜੇ ਭਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰੋਫਾਰਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਦਾ ਹਰ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ।

ਇਹ ਰਿਪੋਟ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਉਰਮਿਲਜੀਤ ਖੋਸਾ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਮੀਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਜੀ.ਐਸ. ਖੋਸਾ, ਉਪ ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਖੋਜ ਅਫਸਰ ਜੀ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਅਤੇ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਅਧੀਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਰਿਪੋਟ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ, ਸਹਾਇਕ ਖੋਜ ਅਫਸਰ ਦਾ ਕੰਮ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਹੈ। ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਡੈਟੇ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਟੈਬੂਲੇਸ਼ਨ ਲਈ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਉਰਮਿਲਾ ਦੇਵੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹਰਭਜਨ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਤਿਕਿਰਨ ਲਿਲੀ, ਇਨਵੈਸਟੀਗੇਟਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਹੈ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
ਮਿਤੀ:

ਤੇਜਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਆਈ. ਏ. ਐਸ.

ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ।

CONTENTS

Chapter	Particulars	Pages
General	Introduction, Importance, Objectives and Coverage, Concept and Definitions, Harvest Prices.	1- 6
	Economy of Tractor Operated Holdings	
Chapter-I	Particulars of Tractor Operated Holdings, System of Land Tenure, Irrigation, Cropping Pattern.	8-9
Chapter-II	Particulars of Tractors, Year of Purchase, Make, Capacity, Maintenance Cost, Utilisation, Hiring out.	10-13
Chapter-III	Economy of Tractor Cultivation and Holding Size Groups, Input Per Holding and per Hectare, Out-turn, Gross Income, Expenditure and Net Income.	14-16
Chapter-IV	Economy of Tractor Cultivation in different Agricultural Zones, Land-Man and Land-Tractor ratio, Cropping Pattern, Out-turn, Gross Income, Expenditure and Net Income.	17-55
	Economy of Semi-Mechanised Holdings	
Chapter-V	Particulars of Semi-Mechanized Holdings, Intensity of Cropping, Percentage area under different Crops, Net Income, Cropping Pattern, Out-turn, Gross Income.	57-96
	Economy of Bullock Operated Holdings	
Chapter-VI	Particulars of Bullock Operated Holdings, Land/man and Land/bullock ratio, Intensity of Cropping, Labour input, Cropping Pattern, Out-Turn, Gross Income, Expenditure and Net Income.	98-112
	Economy of Bullock Operated, Semi-Mechanised and Tractor Operated Holdings - Comparison	
Chapter-VII	Comparative Study, Land-Man and Land Bullock/Tractor ratio, Intensity of Cropping, Cropping Pattern, Out-turn, Gross Return, Expenditure and Net Income.	114-118

ਸੂਚੀ

ਅਧਿਆਇ	ਵੇਰਵਾ	ਪੰਨਾ ਨੰ:
ਜਨਰਲ	ਭੂਮਿਕਾ, ਮਹੱਤਤਾ, ਮੰਤਵ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਵਿਸਥਾਰ, ਧਾਰਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੀਮਤਾਂ	120-124
	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ	
ਅਧਿਆਇ-1	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਭੂਮੀ ਦੀ ਪੱਟੋਦਾਰੀ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਲ, ਸਿੰਜਾਈ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ	126-127
ਅਧਿਆਇ-2	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਸਾਲ, ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ, ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਉਪਯੋਗਤਾ, ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦੇਣਾ	128-131
ਅਧਿਆਇ-3	ਟਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਜੋਤ ਅਕਾਰ ਗਰੁੱਪ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਲਗਾਏ ਉਤਪਾਦਨ ਖਰਚ, ਉਪਜ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਖਰਚਾ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	132-135
ਅਧਿਆਇ-4	ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ, ਭੌਂ ਆਦਮੀ ਭੌਂ ਟਰੈਕਟਰ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	136-142
	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ	
ਅਧਿਆਇ-5	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਕਬਾ, ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਉਪਜ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	144-150
	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ	
ਅਧਿਆਇ-6	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਭੌਂ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌਂ ਬਲਦਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ (ਫਸਲ ਪੈਟਰਨ) ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	152-158
	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ	
ਅਧਿਆਇ-7	ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ, ਭੌਂ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌਂ ਬਲਦ/ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪਾਤ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਫਸਲ ਪੈਟਰਨ ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	160-165

ਸੂਚੀ

ਅਧਿਆਇ	ਵੇਰਵਾ	ਪੰਨਾ ਨੰ:
ਜਨਰਲ	ਭੂਮਿਕਾ, ਮਹੱਤਤਾ, ਮੰਤਵ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਵਿਸਥਾਰ, ਧਾਰਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੀਮਤਾਂ	120-124
ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ		
ਅਧਿਆਇ-1	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਭੂਮੀ ਦੀ ਪੱਟੇਦਾਰੀ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਲ, ਸਿੰਜਾਈ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ	126-127
ਅਧਿਆਇ-2	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਸਾਲ, ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ, ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਉਪਯੋਗਤਾ, ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦੇਣਾ	128-131
ਅਧਿਆਇ-3	ਟਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਜੋਤ ਅਕਾਰ ਗਰੁੱਪ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਲਗਾਏ ਉਤਪਾਦਨ ਖਰਚ, ਉਪਜ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਖਰਚਾ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	132-135
ਅਧਿਆਇ-4	ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ, ਭੌਂ ਆਦਮੀ ਭੌਂ ਟਰੈਕਟਰ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	136-142
ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ		
ਅਧਿਆਇ-5	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਕਬਾ, ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਉਪਜ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	144-150
ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ		
ਅਧਿਆਇ-6	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਭੌਂ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌਂ ਬਲਦਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ (ਫਸਲ ਪੈਟਰਨ) ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	152-158
ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ		
ਅਧਿਆਇ-7	ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ, ਭੌਂ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌਂ ਬਲਦ/ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪਾਤ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਫਸਲ ਪੈਟਰਨ ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	160-165

INTRODUCTION

General :—The study of Farm Accounts and Family Budgets of selected cultivators in Punjab was started during the year 1923-24 by Advisory Board of Economic Inquiry, Punjab which was a semi-official organisation with its head office at Lahore (Now in Pakistan). After partition of the country in 1947 this office was shifted to Ludhiana.

In 1971-72 the Government dissolved the Board and merged it with the Economic and Statistical Organisation, Punjab with its head office at Chandigarh. This is the 55th Publication dealing with Farm Accounts in Punjab since the partition of country and the thirty seven after the re-organisation of the state in 1966.

Importance: – The Farm Accounts study was originally confined to the bullock operated holdings in the State. But later on it was realised that for achieving higher levels of output in agriculture modern techniques of farming should be adopted. Mechanisation is an important part of the development programme aimed at boosting agricultural output. Tractor constitutes a tremendous source of farm power. It reduces the quantum of human and bullock labour and time span normally involved in various agricultural operations. As such it was thought desirable in 1971-72 to extend the coverage of the study to tractor operated holdings so as to make the study of Farm Accounts more realistic. In the year 1994-95 it was observed that majority of bullock operated holdings have supplemented their agricultural operations by Tractor cultivation either through hiring or borrowing tractor facilities and is thus semi-mechanised. So in this publication additional information regarding semi-mechanised holdings has been added and dealt with separately in Chapter V.

Object of Study: – The main object of the study of bullocks operated holdings is to assess the yearly income and expenditure of the cultivators in the state and to analyse the important changes which occurred in farming and affect the economic conditions of the farmers over a period of time.

(ii) The object of semi-mechanised holdings is to study the economics of those cultivators who supplemented their agricultural operation by using hired or borrowed tractors along with their bullocks.

(iii) The object of tractor operated holdings is to study the structure of tractor operated holdings, size of operational holdings, the extent of irrigation, intensity of cropping and cropping pattern, level and pattern of utilisation of tractors in relation to tractor capacity and other factors like hiring out of tractors etc.

Scope and Coverage: – The study covers the entire state of Punjab. One semi-mechanised and one tractor-operated holding is selected from each tehsil of Punjab and one bullock operated holding is selected from each district subject to availability. In order to bring uniformity and comparability in results, the data collected from all the districts is compiled in three separate zones depending upon the agro-climatic conditions, nature of soil, irrigation facilities etc.

Zone I – Sub-mountainous and plain region comprising of Gurdaspur, Nawanshaher, Hoshiarpur and Roop Nagar districts.

Zone II – Central plain region comprising of Amritsar, Jalandhar, Kapurthala, Ludhiana, Patiala and Fategarh Sahib districts.

Zone III – Western region comprising of Sangrur, Bathinda, Faridkot, Mansa, Mukatsar, Moga and Ferozepur districts.

Schedules: – Data for bullock-operated/semi-mechanised and tractor operated holdings were collected in a single set of comprehensive schedules. The schedules were designed to meet the purpose of study.

Concepts and Definitions: – The concepts and definitions of various terms used are given as under :–

(a) Gross income: – Gross Income comprises the value of the total produce of the holdings whether paid as wages in kind, consumed at home or disposed off in any other way. It comprises the cash obtained for the produce actually sold and the value of the remaining at the harvest rates prevalent in the village.

(b) Expenditure: – As applied to farming, the term 'Expenditure' has different meanings from different points of view. A businessman, a tenant and peasant proprietor each has a different concept of farm expenditure. The businessman will include all items of expenditure in his cost of cultivation including the rental value of land, the interest chargeable on owned capital and the wages of family labour. A tenant will not usually count the wages for his labour and take into account even the rent of owned land as an item of expenditure. In these accounts, expenditure in the first instance is worked out on the actual conditions prevalent on each farm. Thus, only the rent actually paid for the land taken on lease, the actual wages paid to hired labourers and cost of manure actually purchased (if any) are charged to the cost and nothing is debited for the land owned, the work put in by family members, the manure (dung) produced by the farm animals and the capital invested in implements, livestock, tubewells, wells etc.

The actual expenditure is helpful in understanding the circumstances of a particular farm or a farmer but it cannot serve as a basis for comparison between holdings worked under different sets of conditions e.g. some holdings are entirely owned, other are taken on rent, or are partly owned and partly rented. Again some holdings are cultivated by family labour only and others partly or wholly by hired labour. In order to facilitate comparison, therefore, four additional sets of figures of expenditure have been worked out of each holding for a following four types of farmers.

- (i) A businessman who takes land on rent employs all labour on wages and borrows capital (all items or expenditure have been included);
- (ii) A tenant who takes land on lease and borrows capital but employs only family members as permanent labour (permanent labour has only been excluded);
- (iii) A peasant-proprietor who owns the land, uses his family members as permanent labour but borrows the capital (in this case rent of land and labour charges have been excluded from expenditure but interest on capital has been included); and
- (iv) A peasant proprietor who owns the land and capital and uses family members as permanent labourers. (In this case the cost of permanent manual labour, rent or rental value of land and interest on capital have not been included in the expenditure).

(c) Items of Expenditure:–

(i) Manual Labour: – This item includes the wages actually paid to hired labour, whether permanent or casual, as well as the estimated cost of family labour. The later was worked out on the basis of the wages paid to the permanent hired labourers, if any, on the holding otherwise it was calculated according to the rate prevalent in the village. Such wages did not usually vary much in

the same village. From the total cost of manual labour, the cost of labour on the up-keep of bullocks was deducted and debited under the head 'Bullock Labour' on the assumption that one whole-time man could look after ten heads of cattle.

(ii) Bullock Labour :- This comprised interest and depreciation on the value of plough oxen (including camels and the he buffaloes), the cost of feeds to draught cattle, as green and dry fodders, concentrates, oils or ghee and miscellaneous expenses, such as, veterinary charges, shoeing, housing, wages of sweeper for cleaning the barn, less value of manure (droppings, produced). If bullock died during the year, its entire remaining value was included in the cost of bullock labour. As already stated, the cost of manual labour for looking after the plough was also debited to this item at the rate of one man for ten animals.

The cost of bhusa (straw) and green fodders given to bullocks was not available separately, because roughages were fed jointly to all the cattle on the farm including milch cattle and young stock. The share of bullocks was worked out from the total cost in proportion to their number. For this purpose, an animal two years old or above was counted as an adult animal, calves between one and two years of age as half an adult and calves less than a year old were ignored. A camel was taken to be equivalent to two animals.

(iii) Seed :- This comprised the value of seed used during the year, if bought, actual prices, if home produced, value according to the rate credited in gross income at the previous harvest.

(iv) Implements: – This item included interest and depreciation (for rates of interest and depreciation see the tables of interest and depreciation) on the value of implements costing more than Rs. 50 each either made or purchased during the year. The cost of repairs, replacements, servicing and lubricants, etc. was also counted under this head. In case of petty implements, costing less than Rs. 50 each, the entire cost of the implement either made or produced during the year, was included in the cost.

(v) Artisans Charges: – This item comprised the payments made both in cash and kind, to carpenters and blacksmiths for doing repairs to the farm implements and machinery.

(vi) Tubewells: – This comprised the interest and depreciation on the original cost of Electric Motors, Boring pipes, Water tanks, Pump houses, etc. The expenditure on diesel, mobile oil, electricity, repairs and replacement was also counted under this head.

(vii) Water rates: – These were actual charges levied by the government for the use of canal water/Govt. tubewell's water.

(viii) Manures and Fertilisers: – It included the value of chemical fertilisers, urban compost and farm yard manure (whether home produced or purchased) applied during the year. Hence produce farm yard manure was valued at the rate prevailing in the village.

(ix) Rent and Rental value of Land: – It comprised

- (a) The annual net rental value of land owned by the cultivators; and
- (b) The actual (net) rent paid for the land taken on rent.

The net rent was taken to be equal to 'Gross rent' i.e. cash rent, or in the case of 'Batai' the value of the share of produce received by the landlord less expenses of cultivation borne by the landlord. The net rental value in the case of owned land was taken to be equal to net rent for similar land in the same village.

(x) Land Revenue: – The land revenue paid included cesses (local rates and lambardari fee) actually paid by the cultivator during the year. Remissions and postponements, were actually granted by the Government, were to be deducted.

(xi) Tractor: – Cost of Tractor was divided into two parts i.e. over head and running costs. Overhead costs included interest and depreciation on the value of tractor. Running cost of tractor included expenses incurred on fuel and lubricants like diesel and mobile oil and its repairs and servicing etc.

(xii) Hired: – Actual payments made for hiring in a tractor had been considered.

(xiii) Tractor Accessories: – The cost of tractor accessories included interest and depreciation on their value and repair charges.

Miscellaneous :- In some holdings there were items of expenditure which could not be included under any of the above heads e.g. commercial crop tax, cost of arms and ammunition for protecting crops from wild animals, cost of spraying, surcharges etc. All such items were included under this head.

Net Income :- Net income was worked out on the same lines as expenditure viz. (a) actual, and (b) comparable, the later on four assumptions given in paragraphs under head expenditure. The actual and comparable net income was in each case, worked out by deducting the corresponding expenditure from the gross income of the farm.

Return per Worker :- Just as in the case of net income, this has also been shown for 'Actual return Comparable' Conditions.

Actual return represented (i) return per family worker and (ii) return per permanent hired labourer. The first was worked out by dividing the actual net income of the cultivation, but one person supervised the hired labourers. The total net income was taken to be the return of the family worker. The return per permanent hired labourer was based on the actual payments made in cash or kind to such man employed on the holding. In case no man was engaged, the estimate showed what would have been paid if a man was employed at the rate prevailing in the village.

The comparable return was estimated on four assumptions corresponding to these for net income and expenditure. Under these assumptions the return per worker (family plus Hired) was respectively for :-

- (i) Management only;
- (ii) Manual labour and Management;
- (iii) Manual labour, management and ownership of land;
- (iv) Manual labour, management and ownership of land and capital.

Under these assumptions, the return per worker was worked out by dividing the corresponding income by the number of all permanent workers whether hired or family workers.

Working day: – Eight hours work was taken to be equal to one working day. The original data was recorded in hours worked by a man and pair of bullocks in case of bullock operated holdings. One camel worked in place of two bullocks and it was, therefore, reckoned to be equal to a pair of bullocks.

Depreciation: – This was charged at a uniform rate on the original value until the total value was covered by depreciation. After that, no depreciation was charged even if the bullock, implement, etc. continued to be serviceable. If a bullock, died or an implement became un-serviceable before its value was covered by depreciation, the remaining value was debited in full to the expenditure of the year. In case of tractor, depreciation was worked out on the basis of the life of a tractor (normally the life of a tractor was taken as 10 years).

The rates of depreciation are given below:–

Sr. No.	Item	Rates of Depreciation (Per cent per annum)
1	2	3
1	Bullocks	12
2	Wells	3
3	Building	
	(a) Pucca	2.5
	(b) Katchha	5
4	Iron persion Wheel and Chains	25
5	Other parts	10
6	Oil Engine	15
7	Electric Motor	10
8	Boarding	10
9	Cart	10
10	Fodder cutter	20
11	Gur boiling pan	10
12	Improved ploughs	10
13	Cane crusher	10
14	Thrasher	7
15	Karaha/sohaga/leveller	25
16	Cultivator/Tiller/Ploughs	10
17	Seed drill	7
18	Harrow	10
19	Offset Desi plough	10
20	Trolley/Trailer	10
21	Tractor	10

Interest :- Rate of interest was taken to be 12.50 per cent per annum on the original value. This rate was charged by the co-operative institutions in the state for agricultural purposes.

Allocation on the Income/Expenditure to Irrigated and Un-Irrigated Areas: – From 148 holdings, 72 tractors operated, 72 semi-mechanised and 4 bullocks operated were wholly irrigated. one semi - mechanised holding was unirrigated.

Limitation of the Survey :- The results of the survey contained in this report are based on the study of a very small number of holdings 72 tractor operated, 72 semi-mechanised and 4 bullock operated. These holdings were selected purposely in the rural areas depending on the co-operation, willingness and capability of the cultivators in maintaining day to day operational and other records of their farms. However, selected cultivators have little time to record day to day data in the schedules. So Investigators/Supervisory Staff of this organisation from Block Office/District/State Headquarters had to visit once a month each and every holding to see that data is properly recorded. Hence the results only indicate within reasonable limits, trends or the relative changes that takes place from year to year in the financial position of the farmers.

Payment of Honorarium: -The selected cultivators were paid a sum of rupees Five hundreds each as honorarium for maintaining day to day record of their holding during the year under study.

The difficulties experienced during selection of the cultivators were as follows.

Some cultivators refused on the spot to maintain the record on the ground that they had no spare time for this type of work. Whereas some cultivators refused to maintain the record because of meagre amount of honorarium (Rs. 500 per annum) paid in lieu of this work.

Harvest Prices: -The average whole sale harvest prices per quintal for important crops since 1960-61 for the State of Punjab are given below :-

Harvest Prices Per Quintal of Important Crops

Year	(in Rs.)					
	Wheat	Paddy	Rape seed	Sugarcane	Cotton Desi	Cotton American
1	2	3	4	5	6	7
1960-61	37.83	28.39	73.87	—	96.69	108.66
1.965-66	62.00	34.34	148.91	—	118.97	132.92
1970-71	76.84	61.44	155.91	—	171.88	260.75
1975-76	105.67	82.08	162.89	8.50	190.85	245.75
1980-81	134.15	99.34	401.39	24.00	325.90	391.23
1985-86	164.42	146.94	475.89	26.00	469.07	467.37
1990-91	215.36	218.79	778.76	45.00	756.64	894.30
1995-96	360.33	374.22	1019.46	78.00	1576.75	1864.72
1996-97	390.84	394.15	984.69	80.00	1260.00	1726.63
1997-98	453.71	439.18	1022.70	82.00	1551.22	1992.31
1998-99	491.36	458.84	1319.55	85.00	1897.88	2035.22
1999-2000	583.93	510.16	1306.10	95.00	1543.42	1731.51
2000-2001	597.05	516.50	1073.07	100.00	1497.00	2047.00
2001-2002	604.92	535.60	1099.15	100.00	1828.84	1827.91
2002-2003	624.78	539.18	1636.48	100.00	1928.76	2044.36
2003-2004	630.79	570.25	1630.14	100.00	1877.46	2481.94
2004-2005	680.29	594.31	1575.09	100.00	1872.73(P)	2053.90(P)
2005-2006	733.70	594.02	1728.70	130.00	1812.35	2049.57

**ECONOMY
OF
TRACTOR OPERATED
HOLDINGS**

CHAPTER – I

Particulars of Tractor Operated Holdings

General :- In this chapter some of the aspects relating to the 72 selected Tractor Operated (Mechanised) holdings have been discussed, viz., holding size, extent and sources of irrigation, cropping pattern and its intensity, size of holding, draught and milch cattle and employment of human and bullock labour.

1.1 Distribution of Area of Holdings :- The distribution of area of the selected holdings is given below in table 1.1

Table 1.1

Distribution of Area Number of Holdings According to Holding Size Groups

(In hectares)

Holding size group (in hectare)	No. of holdings	Cultivated area	Average size of holding
1	2	3	4
<5.00	34	123.57	3.63
5.00<10.00	28	193.40	6.91
10.00<20.00	9	103.86	11.54
20.00 and above	1	22.27	22.27
Total	72	443.10	6.15

The average size of the holding was 6.15 hectares.

1.2 Area and Irrigation :- Distribution of irrigated and unirrigated areas according to holding size group is shown in table 1.2.

Table 1.2

Distribution of Irrigated and Un-irrigated Areas According to Size Groups

(in hectares)

Holding size group (in hectare)	Irrigated	Unirrigated	Total
1	2	3	4
<5.00	123.57	–	123.57
5.00<10.00	193.40	–	193.40
10.00<20.00	103.86	–	103.86
20.00 and above	22.27	–	22.27
Total	443.10	–	443.10

The total cultivated area was wholly irrigated.

1.3 Cropping Pattern :- For the study of the cropping pattern, the crops have been grouped as food crops, oilseeds, fibre crops, fodder and miscellaneous crops.

1.4 Distribution of area under different groups of crops under irrigation and intensity of cropping under different holding size group is shown in table 1.3 to 1.4 respectively.

Table 1.3
Percentage Area under Different Groups of Crops Under Irrigated Lands

Group of crops	Zone			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
Food	89.94	89.14	77.14	85.04
Oil-Seed	0.58	0.13	1.06	0.53
Fibre	–	-	14.02	4.95
Fodder	9.05	9.05	7.38	8.46
Miscellaneous	0.43	1.68	0.40	1.02
Total	100.00	100.00	100.00	100.00

Under irrigated lands, the proportion of area under food crops was 85.04 percent of the total cropped area, fodder accounted for 8.46 percent while fibre crops, oil seeds and miscellaneous crops accounted for 4.95 percent, 0.53percent and 1.02 percent respectively.

Table 1.4
Intensity of Cropping Under Different Holding Size Group

Holding size group (in hectare)	Area held	Area cropped	Intensity
1	2	3	4
<5.00	123.57	245.42	199
5.00<10.00	193.40	373.43	193
10.00<20.00	103.86	202.78	195
20.00 and above	22.27	44.13	198
Total	443.10	865.76	195

The over all intensity of cropping for irrigated area was 195

CHAPTER – II

Particulars of Tractors

General :- The importance of tractor in the scientific farming can hardly be emphasized apart from accomplishing manifold agricultural operations, tractor is helpful to the farmers at various social ceremonies and family functions. A tractor is a must for a well to do farmer not only because it is an asset in farm business but because of the social status attached to it.

An attempt has been made to study the distribution of tractors according to number, make and capacity. The investment in tractors and allied equipments, financing of tractors, source of finance, utilisation of tractors for various purposes etc. according to farm size have also been studied.

2.1 Years of purchase of tractors :- Distribution of tractors possessed by the selected cultivators by year of purchase is given in table 2.1. The purchase time has been divided into five periods i.e. before 1986, 1986-90, 1991-95, 1996-2000 and 2001 onward.

Table 2.1

Distribution of Tractors Possessed by the Selected Cultivators by the year of purchase

Year/period	No. of tractor purchased	Percentage to total
1	2	3
Before 1986	6	8.33
1986-90	8	11.11
1991-95	14	19.45
1996-2000	24	33.33
2001 onward	20	27.78
Total	72	100

With the launching of the general development schemes in agricultural sector in the late sixties a keen trend for the purchase of tractor was witnessed. This development was due to cultivator's consciousness about the utility of the tractors on the one hand and liberal credit policies to purchase the tractors on the other hand.

All the Selected Cultivators had one tractor each during 2005-06 on their respective holdings. Out of 72 tractors, 6 were purchased before 1986, 8 were purchased during 1986-90, 14 were purchased during 1991-1995 24 were purchased during 1996-2000 and 20 were purchased in 2001 onward.

2.2 Make and Capacity of the Tractors :- Distribution of tractors according to capacity and holding size group is given in table 2.2

Table 2.2

Holding size, Group-wise Distribution of Tractors According to their Capacity

Holding size group (in hectares)	Tractors capacity (Horse Power)				Total
	20-30	35	36-50	51-60	
1	2	3	4	5	6
<5.00	3	16	11	4	34
5.00<10.00	2	10	12	4	28
10.00<20.00	–	1	6	2	9
20.00 and above	–	–	–	1	1
Total	5	27	29	11	72

Out of 72 tractors, 34 tractors were in <5.00 hectares holding and 29 tractors with capacity of 36-50 H.P.

2.3 Distribution of Tractors according to Make: – The distribution of tractors according to make and capacity is given in table 2.3

Table 2.3
Distribution of Tractors According to Make and Capacity

Make	Tractors capacity (Horse Power)				Total
	20-30	35	36-50	51-60	
1	2	3	4	5	6
Ford	–	4	14	1	19
Mahindra & Mahindra	1	4	7	5	17
International	-	2	1	–	3
Massey	1	3	2	-	6
Esscort	-	2	–	–	2
Zetor (H.M.T.)	2	4	–	1	7
Eicher	1	-	-	–	1
Swaraj/FarmTrack	–	8	2	4	14
Others	–	–	3	-	3
Total	5	27	29	11	72

Out of 72 Selected Cultivators, mostly 19 had ford tractors, 17 had Mahindra & Mahindra, 14 had Swaraj/Farm track and remaining 22 cultivators had tractors of different companies.

2.4 Financing of Tractors :- The tractor were purchased by the cultivators from purely owned or owned-cum-borrowed funds. Distribution of tractors according to mode of finance is given in table 2.4 (a)

Table 2.4 (a)
Distribution of Tractors According to Mode of Finance

Holding size group (in hectares)	Mode of Finance and Number of Tractors			Total
	Purely owned funds	Purely borrowed funds	Owned-cum-borrowed funds	
1	2	3	4	5
<5.00	22	1	11	34
5.00<10.00	14	-	14	28
10.00<20.00	4	–	5	9
20.00 and above	1	–	–	1
Total	41	1	30	72

Out of 72 tractors under study, 41 were financed exclusively from owned funds, 1 purely borrowed and 30 from borrowed-cum-owned funds.

Investment per tractor excluding accessories in respect of owned funds and borrowed funds is given in table 2.4 (b).

Table 2.4 (b)

Investment per Tractor (excluding accessories) According to Mode of Finance

Holding size group (in hectares)	Investment per Tractor (in Rs.)		
	Owned funds	Borrowed funds	Total
1	2	3	4
<5.00	123677	148769	272446
5.00<10.00	252526	108846	361372
10.00<20.00	161444	160600	322044
20.00 and above	300000	–	300000
Total	152890	132415	285305
(Percentage)	53.59	46.41	100.00

2.5 Distribution of borrowed funds according to sources of finance is given in table 2.5

Table 2.5

Distribution of Borrowed Funds (in percentages) According to Sources

Holding size group (in hectares)	Co-operative Institutions	Commercial Bank	Money lenders & commission agent	Relatives	Others	Total
1	2	3	4	5	6	7
<5.00	26.67	33.33	13.33	26.67	–	100.00
5.00<10.00	33.33	13.33	26.67	26.67	-	100.00
10.00<20.00	14.29	42.85	14.29	28.57	–	100.00
20.00 and above	–	–	–	–	–	100.00
Overall	27.03	27.03	18.91	27.03	-	100.00

Out of the total funds borrowed to purchase the tractor 27.03 percent were advanced by Co-operative Institutions, including Land Mortgage Banks, 27.03 percent by Commercial Banks, 18.91percent by Money Lenders, 27.03 percent by relatives .

2.6 Maintenance Cost Per Tractor :- Maintenance cost per tractor and cost per hour worked out according to different capacities of the tractors is given in table 2.6. The percentage distribution of the maintenance cost according to tractor capacity is given in brackets.

Table 2.6
Maintenance Cost per Tractor According to Different Capacities and Percentages

(in Rs.)

Item	Tractors capacity (Horse Power)				
	20-30	35	36-50	51-61	Overall
	1	2	3	4	5
(A) Overhead costs					
(i) Depreciation on the value of tractor	9500 (15.28)	10453 (16.84)	18111 (19.75)	28586 (25.33)	15897 (19.71)
(ii) Interest on the value of tractor	21678 (34.88)	19918 (32.09)	28094 (30.64)	37982 (33.66)	25704 (31.87)
Sub Total (A)	31178 (50.16)	30371 (48.93)	46204 (50.39)	66568 (58.99)	41601 (51.58)
(B) Running costs					
(i) Fuel	28500 (45.86)	26984 (43.48)	35839 (39.08)	42355 (37.53)	32649 (40.48)
(ii) Lubricants	1012 (1.63)	1506 (2.43)	2448 (2.67)	1941 (1.72)	1906 (2.37)
(iii) Repairs, spare and servicing	1462 (2.35)	3200 (5.16)	7211 (7.86)	1190 (1.76)	4495 (5.57)
Sub-total (B)	30975 (49.84)	31695 (51.07)	45499 (49.61)	46286 (41.01)	39050 (48.42)
Total A+B	62153 (100.00)	62066 (100.00)	91703 (100.00)	112854 (100.00)	80651 (100.00)

CHAPTER – III

Economy of Tractor Cultivation and Holding Size Groups

General :- Farming in Punjab has made rapid strides during the last 4-5 decade or so. The role of a pair of bullock is being progressively taken over by the tractor as its use has made farming relatively more profitable. In this chapter various aspects of farming regarding income and expenditure per holding, per hectare held and cropped area and economics of tractor cultivation according to different tractor capacities have been studied.

3.1 Cost of Production (inputs per hectare) :- Cost of production (inputs) per hectare held and per hectare cropped area according to holding size groups on four assumed categories of holdings are given in table 3.1.

The four assumed categories of holding are clarified as follows :-

A, Category of Holding :- Cost of production (inputs) for a businessman who takes land on rent, employ hired labour and borrows entire capital.

B, Category of Holding :- Cost of production (inputs) for a tenant who uses his own labour (permanent) but takes the land on rent and borrows the capital.

C, Category of Holding :- Cost of production (inputs) for a peasant proprietor who uses his own land, labour (permanent) but borrows the capital; and

D, Category of Holding :- Cost of production (inputs) for a peasant proprietor who uses his own land, labour (permanent) and capital.

Table 3.1

Cost of Production (inputs) per Holding per Hectare of Area held and Cropped in Different Zones

Zone	Cost of production per holding				Cost of production per hectare of area held				Cost of production per hectare of area cropped			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	370409	310422	188689	136606	74559	62484	37981	27497	39517	33117	20130	14574
11	565999	496185	257771	194082	83708	73383	38123	28704	43152	37829	19653	14797
111	498390	423314	213129	169058	81859	69528	35006	27767	40794	34649	17445	13838
Average	501776	432182	227878	173419	81534	70226	37028	28179	41730	35942	18951	14422

Inputs per hectare possessed and cropped on basis A (business man's point of view) were Rs. 81534 and Rs. 41730 respectively. It was less in category 'B' 'C' & 'D' respectively.

3.2 Component of Costs :- Breakup of cost into various constituents is given in table 3.2

Table 3.2

Break up of Cost per Hectare of Area Possessed on Category A

Items of cost	Cost (Rs.)	Percentage
1	2	3
1. Human labour		
(a) Permanent	11308	14
(b) Casual	2486	3
Total	13794	17
2. Bullock labour	–	–
3. Seed	1860	2
4. Implements, Tractors and accessories	16877	21
5. Artisans	192	–
6. Tube-wells	5586	7
7. Water rates	37	–
8. Manure & fertilizers	5034	6
9. Rent	33198	41
10. Land Revenue	–	–
11. Miscellaneous	4956	6
Total	81534	100

The major constituents of expenditure of holdings under study were rent (41%). Human labour (17%) Manure and Fertilizers (6%) and Implements Tractor and Accessories (21%).

3.3 Output per Holding and per Hectare :- Output per holding and per hectare (held and cropped area) is given in table 3.3.

Table 3.3

Total Output Per Holding and per Hectare

(in Rs.)

Zone	Output		
	Per holding	Per hectare area held	Per hectare area cropped
1	2	3	4
I	307841	61965	32842
II	464545	68704	35417
III	403100	66208	32994
Average	410563	66713	34144

Average output per holding was worked out Rs. 410563 and per hectare of area held and area cropped Rs. 66713 and Rs. 34144 respectively during the year 2005-06.

3.4 Contribution of different crops to total farm output :- Percentage contribution of various crops to the total value of farm output is shown in table 3.4.

Table 3.4
Contribution of Different Crops to Total Value of Farm Output

Name of Crop	Percentage
1	2
(A) Food	
Wheat	41
Paddy	41
Maize	1
Sugarcane	5
Other cereals and pulses	4
Sub total food crops	87
(B) Oil seeds (including ground nut)	-
(C) Fibre	
Cotton American	4
Cotton Desi	1
Sub total fibre crops	5
(D) Fodder	6
(E) Miscellaneous	2
Grand Total	100

Food crops contributed 87% of the total farm income. Wheat contributed 41% and paddy 41% of the total farm income. Cotton (American and Desi) and fodder taken together were important crops which accounted for 5 and 6 percent respectively of the total farm output.

3.5 Net Income per holding and per hectare :- Net income per holding and per hectare (held and cropped area) has also been worked out in respect of four categories of holdings shown below in table 3.5

Table 3.5
Net Income Per Holding, Per Hectare of Area held and Cropped by Holding Size Group
(in Rs.)

Category	Holding size group (in hectare)					Average
	Type of holding	<5.00	5.00<10.00	10.00<20.00	20.00 and above	
	1	2	3	4	5	
Per holding						
A		(-)84963	(-)58130	(-)19029	(-)338358	(-)91213
B		30981	14965	(-)8447	(-)161958	(-)21619
C		83670	219099	353414	993042	182685
D		127074	278706	428464	1093934	237144
Per hectare of Area held						
A		(-)23377	8416	(-)16489	(-)15193	(-)14821
B		(-)8524	2166	(-)7320	(-)7272	(-)3513
C		23021	31721	30625	44591	29685
D		34964	(-)40350	37129	49121	38534
Per hectare of Area cropped						
A		(-)11771	4359	(-)8445	(-)7667	(-)7586
B		4292	1122	(-)3749	(-)3670	(-)1798
C		11591	16428	15686	22503	15193
D		17605	20897	19016	24789	19722

From the above table there was no loss in categories of holding C and D type of holding C and D types of holding in the different four ranges i.e <5.00 hectares, 5.00< 10.00 hectares 10,00<20.00 hectares and 20.00 and above hectares of holding. However there is loss on category A in holding size group <5.00 hectares. There was also loss in category 'B' of per hectare of area held in holding size group <5.00 hectare.

CHAPTER – IV

Economy of Tractor Cultivation in Different Agricultural Zones

General :- In this chapter important aspect like Area possessed and Area cropped, intensity of cropping, Out turn of different crops, Gross return, Cost per hectare of area possessed, Gross income and Expenditure per hectare, Net Income and Return per worker of 72 selected tractor operated holding in different agriculture zones during the 2005-2006 have been studied.

4.1 Land-man and Land-tractor Ratio: – The total area for which accounts were maintained by the 72 selected tractor operating cultivators during the year 2005-2006 was 443.10 hectares which was wholly irrigated. The average area per holding worked out was 6.15 hectares.

Area possessed and area cropped per permanent worker and per tractor has been shown in table 4.1 below:-

Table 4.1

Area Possessed and Area Cropped per Permanent Worker and per Tractor

(In Hect.)

Item 1	Zone			All holding
	I 2	II 3	III 4	Average 5
1. Area possessed				
(i) per permanent worker	1.91	2.18	2.00	2.07
(ii) per tractor	4.97	6.76	6.09	6.15
2. Area cropped				
(i) per permanent worker	3.61	4.24	4.02	4.04
(ii) per tractor	9.37	13.11	12.22	12.02

The area possessed (2.18 hectares) and area cropped (4.24 hectares) per permanent worker was the largest in Zone I. The area possessed (6.76 hectares) and cropped (13.11 hectares) per tractor was also largest also in Zone II

Intensity of Cropping: – Intensity of cropping in different Zones is given below in Table 4.2

Table 4.2

No. of Holdings and Intensity of Cropping

Zone 1	No. of holding 2	Area held (hectares) 3	Area cropped (hectares) 4	Intensity 5
I	15	74.52	140.60	189
II	32	216.37	419.73	194
III	25	152.21	305.43	201
Total	72	443.10	865.76	195

Total cropped area

$$\text{Intensity} = \frac{\text{Total cropped area}}{\text{Area held (Net area sown)}} \times 100$$

Higher intensity of cropping was higher with the availability of better facilities of irrigation or normal rainfall. The average intensity of cropping on irrigated land during the year 2005-2006 was 195.

Cropping Pattern :- Table 4.3 given below, depicts area under different crops in different agricultural zones of the state during the year 2005-2006.

Table 4.3
Cropping Pattern and the Relative Importance (percentage) of Different Crops on Irrigated Lands in Punjab during the year 2005–2006

Name of crop	Zone			(Area in Hectares)	
	I	II	III	Total	Percentage to total
	1	2	3	4	5
1. Wheat	58.34	187.17	138.52	384.03	44
2. Paddy	53.08	180.13	97.10	330.31	38
3. Maize	8.78	1.00	-	9.78	1
4. Sugarcane (Gur and Shakkar)	-	-	-	-	-
5. Sugarcane seed	6.26	5.86	-	12.12	1
6. Cotton American	-	-	36.75	36.75	4
7. Cotton Desi	-	-	6.07	6.07	1
8. Toria (Sarson)	0.81	0.55	3.24	4.60	1
9. Sun Flower	-	-	-	-	-
10. Green Fodder	12.72	37.97	22.53	73.22	9
11. Others	0.61	7.05	1.22	8.88	1
Total	140.60	419.73	305.43	865.76	100

The important crops during the year 2005-2006 were wheat (44%) and paddy (38%) which held together held 82% of the total cropped area. Green Fodder also covered significant (9%) area.

4.4 Out turn: Average out-turn per hectare of different crops in different agricultural zones of the State during the year 2005-06 has been given in table 4.4

Table 4.4
Out turn of Different Crops per Hectare of Area Cropped

Name of crop	Zone			(in Qtls)
	I	II	III	Average
	1	2	3	4
1. Wheat (Grain)	39.53	45.23	4.064	42.68
2. Wheat (Bhusa)	34.02	36.09	27.32	32.61
3. Paddy	49.72	61.12	66.96	61.01
4. Maize	25.28	31.00	-	25.87
5. Sugarcane (Gur)	-	-	-	-
6. Cotton American	-	-	14.58	14.58
7. Cotton Desi	-	-	17.13	17.13
8. Toria/Sarson	7.41	18.18	14.50	13.70
9. Sun Flower	-	-	-	-

Average out-turn per hectare of area cropped was the maximum 61.01 quintals for paddy, wheat 42.68 quintals, Maize 25.87 quintals, Toria/Sarson 13.70 quintals, Cotton American 14.58 quintals and Cotton Desi 17.13 quintals during the year 2005-06.

4.5 Gross Income : Weighted mean of prices of important crops used for computing gross income in given in table 4.5.

Table 4.5
Weighted mean of Prices per Quintal (per Hectare for Fodder) used for Computing Gross Income
(In Rs.)

Name of crop	Zone			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat (Grain)	672	659	663	663
2. Wheat (Bhusa)	95	100	124	106
3. Paddy	623	597	603	603
4. Maize	602	600	-	602
5. Gur (Raw Sugar)	-	-	-	-
6. Cotton American	-	-	2590	2590
7. Cotton Desi	-	-	1796	1796
8. Toria/Sarson	2700	1680	1500	1725
9. Sun Flower	-	-	-	-
10. Fodder (per hect)	23263	27500	22978	25373

Average price per quintal of Cotton American was Rs. 2590 Cotton Desi Rs. 1796 and of Toria/Sarson Rs. 1725 during the year 2005-06. Average price per hectare of green fodder during the same year was Rs 25373.

4.6 Gross return per hectare of cropped area in different agricultural zones has been given in table 4.6.

Table 4.6
Gross return per Hectare of Cropped Area from Different Crops
(In Rs.)

Name of crop	Zone			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat (Grain)	26575	29823	26960	28297
2. Wheat (Bhusa)	3231	3609	3380	3469
3. Paddy	30983	36514	40373	36760
4. Maize	15216	18600	-	15562
5. Sugarcane (Gur)	-	-	-	-
6. Sugarcane (Seed)	118147	82828	-	101070
7. Cotton American	-	-	30774	30774
8. Cotton Desi	-	-	30590	30590
9. Toria/Sarson	20000	30545	21759	22500
10. Sun Flower	-	-	-	-
11. Fodder (per hectare)	23263	27500	22978	25373

Gross return per hectare of area was the highest for Sugarcane (Seed) (Rs. 101070), followed by paddy (Rs. 36760), Cotton Desi (Rs. 30590) Cotton American (Rs. 30774), Wheat (Rs 28297),and Fodder (Rs. 25373) were crops of more return.

4.7 Proportion of contribution of various crops to gross income per hectare of area possessed in different agricultural zones is given in table 4.7 below :-

Table 4.7
Break-up of Gross Income per Hectare of Area Possessed

(In Rs.)

Name of crop	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Wheat (Grain)	20805	25798	24535	24525	36
2. Wheat (Bhusa)	2529	3122	3076	3006	4
3. Paddy	22069	30399	25755	27403	41
4. Maize	1793	86	-	343	1
5. Sugarcane (Gur)	-	-	-	-	-
6. Sugarcane (Seed)	9924	2243	-	2765	4
7. Cotton American	-	-	7385	2537	3
8. Cotton Desi	-	-	1227	422	1
9. Toria/Sarson	217	78	463	234	1
10. Sun Flower	-	-	-	-	-
11. Fodder	3971	4826	3401	4193	6
12. Cotton Stick and stalks	52	7	226	90	1
13. Others	603	2145	139	1196	2
Total	61965	68704	66208	66713	100

The gross income per hectare of area possessed and was maximum for paddy (41%) followed by wheat (40%) including Bhusa.

4.8 Expenditure :- Cost per hectare of area possessed (held) incurred by the selected farmers belonging to the category of tractor operated holding on various inputs for the production of various crops on their farm spread over all the three agricultural zones of the State during the year 2005-06 has been worked out in table 4.8 below :-

Table 4.8
Cost per Hectare of Area Possessed by Various Items of Expenditure and their Percentage to total Expenditure

(In Rs)

Item of expenditure	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Manual Labour					
(i) Permanent	12075	10325	12331	11308	14
(ii) Casual	2365	2584	2406	2406	3
2. Bullock Labour	-	-	-	-	-
3. Seed	1382	2071	1795	1860	2
4. Implements	20605	16263	15925	16877	20
5. Artisans	208	189	189	192	1
6. Tubewells and Wells	5536	6008	5012	5586	6
7. Water Rates	14	14	81	37	1
8. Manure and Fertilizer	3564	5957	4440	5034	6
9. Rent	24503	35260	34522	33198	41
10. Land Revenue	-	-	-	-	-
11. Miscellaneous	4308	5037	5158	4956	6
Total	74559	83807	81859	81534	100

In case of tractor operated holdings, major proportion of expenditure was incurred on the payment of rent (41%) followed by implements including running cost of tractor (20%) and manual labour (17%).

4.9 Expenditure in respect of different categories of holdings :- In order to have a comparative view expenditure on holdings worked under different sets of conditions have been worked on four different categories of holdings i.e. A.B.C. and D. Table 4.9, depicts gross income and expenditure per hectare in three agricultural zones of the State on different categories of holdings.

Table 4.9
Zone- wise Gross Income and Expenditure per Hectare

(in Rs.)

Zone	Gross income	Expenditure in respect of different categories of holdings			
		A	B	C	D
1	2	3	4	5	6
I	61965	74559	62484	37981	27497
II	68704	83708	73383	38123	28704
III	66208	81859	69528	35006	27767
Average	66713	81534	70226	37028	28179

4.10 Net Income :- After deducting expenditure in each category of holding i.e. A.B.C. and D. holdings in each agricultural zone from gross income, net income on each category has been worked out for each zone in Table 4.10.

Table 4.10
Zone-wise net Income per Holding, per Hectare Area held and Cropped

(in Rs.)

Zone	Per holding				Area held				Area cropped			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	(-)62568	(-)2581	119152	171235	(-)12594	(-)519	23984	34468	(-)6675	(-)275	12712	18268
II	(-)101454	(-)31640	206774	270463	(-)15004	(-)4679	30581	40000	(-)7735	(-)2412	15765	20620
III	(-)95290	(-)20214	189971	23404	(-)15651	(-)3320	31202	38441	(-)7800	(-)1655	15549	19156
Average	(-)91213	(-)21619	182685	237144	(-)14821	(-)3513	29685	38534	(-)7586	(-)1798	15193	19722

In case of 'A' category of holdings where the land is taken on rent, labours (permanent plus casual) has to be hired, and capital is borrowed, the tractor operated holdings showed on an average net income of Rs. (-)14821 per hectare during the year 2005-06. In case of 'B' category of holdings, where the land is taken on rent but uses his own labour (permanent) and capital is borrowed the tractor operated holding showed on an average net income of Rs. (-) 3513 per hectare. In case of 'C' category of holding the farmers earned on an average net income of Rs.29685 per hectare of his one year's labour during the same year. In case of 'D' category of holdings where even the cultivator used his own capital the average net income earned by the farmer during the period under reference was Rs. 38534 per hectare.

4.11 Return Per Worker: – Net income has further been sub-divided according to return per worker. For this purpose all the workers on the farm i.e. family workers and permanent casual labourers have been taken belonging to the farmers family.

Actual payment made to the casual labour was taken as such return of permanent hire labour was taken on the basis of actual payment made (in cash or kind) to such men employed on the holding. Return of family workers was calculated at the rate the permanent labourer was paid on the farm. In case no permanent labourer was engaged on the farm, then the rate of such labour prevalent in the village was taken for computing the wages of family labour.

Average return per worker per annum and per day, has been worked out on four different categories of holdings i.e. A.B.C. and D. categories of holdings in the following table 4.11

Table 4.11
Zone wise average Return per worker, per Annum and per Day

(in Rs.)

Zone	Types of holdings			
	A	B	C	D
1	2	3	4	5
Per Annum				
I	24064	(-)992	45828	65860
II	(-) 32793	(-)10227	66836	87422
III	31345	(-)6649	62490	76987
Average	(-) 30684	(-)7274	61464	79787
Per Day				
I	(-) 65.93	(-)2.71	125.56	180.44
II	(-) 89.84	28.02	183.11	239.51
III	85.88	(-)18.22	171.20	210.92
Average	(-) 85.08	(-)19.33	168.39	218.59

The return per worker in case of 'D' category of holding was the maximum (Rs. 79787 per annum and Rs. 218.59 per day) during the agricultural year 2005-06. This was mainly on account of the fact that every input was put by the cultivator from the cultivators own resources. From business man's point of view i.e. category 'A' holding the return per workers was (Rs.-30684 per annum and Rs.- 88.08 per day). So far category 'D' holdings the return per worker (per annum Rs. 87422 and per day Rs. 239.51) was the maximum in Zone III during the year 2005-06 and the minimum in Zone I (Rs 65860 per annum and Rs. 180.44 per day) during the same period.

4.12 Wages of hired Labour :- Zone- wise wages of hired labour per annum & per day is shown in Table 4.12

Table 4.12
Wages of Hired Labourer

(in Rs.)

Zone	Per Annum	Per Day
1	2	3
I	22573	61.84
II	28390	77.78
III	24812	67.98
Average	25936	71.57

The wages paid to the hired labourers per day were the highest Rs. 77.78 in Zone III and the lowest Rs. 61.84 in Zone I.

4.13 Compares the return per family worker for his labour and management with the wages recovered by permanent hired labourers is given in table 4.13.

Table 4.13
Wages of Hired Labourer Versus Return per Family Worker

(in Rs.)

Zone	Per Day	
	Wages paid per permanent hired labourer	Return per family worker for labour & management
1	2	3
I	61.84	(-)65.93
II	77.78	(-)89.84
III	67.98	(-)85.88
Average	71.57	(-)85.08

The wages of permanent hired labourer were higher (Rs71.57 per day) than the return per family worker (Rs.(-) 85.08 per day).

APPENDIX - I

Condition of Farming of Tractor Operated Holding (2005-2006)

Tractor operated

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Tractors	Number of workers		Total
							Family	Hired	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	Gurdaspur	Babbri	3.24	6.48	200	1	1	-	1
		Nangal	3.04	6.08	200	1	2	1	3
		Kohali	2.48	4.56	184	1	3	-	3
		Dhar Kalan	4.65	9.30	200	1	2	-	2
		Ghannike Bet	11.34	22.68	200	1	2	1	3
	Hoshiarpur	Chack Ladian	7.29	10.93	149	1	2	1	3
		Zianatha	7.29	11.33	155	1	1	2	3
		Garhshanker	5.27	10.94	208	1	1	-	1
		Bela Saraina	2.02	4.04	200	1	2	-	2
	Ropar	Sallo Majra	6.48	12.94	200	1	5	1	6
		Simbal Majra	2.60	4.40	169	1	1	1	2
		Booth Garh	4.45	7.68	172	1	2	1	3
		Deiry	5.47	10.94	200	1	2	1	3
	Nawan Shahar	Kang	4.45	8.50	191	1	1	-	1
		Sarhoa	4.45	8.80	220	1	2	1	3
Sub-Total		74.52	140.60	189	15	29	10	39	
II	Amritsar	Nag Nawen	11.34	19.44	171	1	3	2	5
		Manawala	3.23	6.46	200	1	2	1	3

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Tractors	Number of workers		Total
							Family	Hired	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Panju Kular	6.07	12.14	200	1	2	1	3
		MalChack	3.74	7.07	189	1	2	-	2
		Mugal Wala	10.12	18.62	183	1	2	2	4
		Pandori Gola	3.64	7.28	200	1	1	1	2
		Dhardeo	4.85	9.30	200	1	1	-	1
	Jalandhar	Partap Pura	8.70	17.40	200	1	1	3	4
		Eita Badhi	6.06	9.29	153	1	2	1	3
		Salkaina	8.90	16.18	182	1	2	1	3
		Chack Vandal	6.88	12.95	186	1	1	1	2
		Bajwa Khurd	4.04	8.08	200	1	1	1	2
	Kapurthala	Ghug Bet	5.26	10.52	200	1	3	-	3
		Ranipur Rajputtan	6.07	11.32	186	1	2	2	4
		Randhir Pura	4.05	8.10	200	1	2	1	3
		Talwara	4.04	8.08	200	1	1	1	2
	Ludhiana	Heeran	10.12	20.24	200	1	3	2	5
		Khanpur	11.94	23.88	200	1	3	2	5
		Kot Sekhon	2.02	4.04	200	1	2	1	3
		Rabbon Uchhi	5.26	10.52	200	1	2	1	3
		Chack Rodhi	4.04	8.08	200	1	3	1	4
		Abuwal	9.31	18.26	196	1	2	1	3
		Raowal	6.07	12.14	200	1	1	1	2

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Tractors	Number of workers		Total
							Family	Hired	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Fatehgarh Sahib	Adampur	8.90	17.80	200	1	2	2	4
		Salana Dullo Singh	4.05	8.10	200	1	2	1	3
		Kalewal	3.64	7.28	200	1	1	1	2
		Lohari Kalan	4.85	9.70	200	1	1	1	2
	Patiala	Sidhu Wal	22.27	44.13	198	1	2	5	7
		Sitab Garh	8.70	17.40	200	1	4	-	4
		Khandeli	2.83	5.66	200	1	2	-	2
		Saidipur	5.26	10.11	192	1	1	1	2
		Kakrala	10.12	20.16	199	1	1	1	2
		Sub-Total	216.37	419.73	194	32	60	39	99
III	Sangrur	Kakran	6.07	12.14	200	1	2	1	3
		Shergarh Cheema	4.45	8.90	200	1	4	-	4
		Karial	6.48	12.96	200	1	3	1	4
		Wazir Ke Kalan	3.24	6.48	200	1	3	-	3
		Natt	11.34	22.68	200	1	1	2	3
		Gurne	15.39	30.78	200	1	7	2	9
		Dulowal	2.83	5.66	200	1	2	1	3
		Phulluwala Dod	2.83	6.06	214	1	1	1	2
		Mian	6.48	12.96	200	1	1	1	2
	Marsa	Bath	3.24	7.09	219	1	2	-	2
		Mahiraz	4.86	9.72	200	1	3	1	4

Bathinda

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Tractors	Number of workers		Total
							Family	Hired	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Shergarh	7.49	15.79	211	1	2	1	3
	Faridkot	Dab Guru Ke	2.17	4.34	200	1	1	-	1
		Kothe Kehar Singh Wala	7.59	15.18	200	1	2	1	3
		Chottian Khurd	4.05	8.10	200	1	1	1	2
		Budh Singh Wala	8.10	16.20	200	1	2	-	2
		Jawahar Singh Wala	2.94	5.88	200	1	2	-	2
	Mukatsar	Thande Wala	2.84	5.68	200	1	1	-	1
		Husnar	6.07	12.14	200	1	4	-	4
		Kheowali	9.72	18.63	192	1	2	2	4
	Ferozepur	Hazi wala	4.86	9.72	200	1	2	1	3
		Dhrag Wal	12.15	24.30	200	1	3	2	5
		Arniwala	6.08	12.16	200	1	2	-	2
		Gurditi Wala	6.08	12.16	200	1	2	1	3
		Gundar Dhandi	4.86	9.72	200	1	2	-	2
		Sub-Total	152.21	305.43	201	25	57	19	76
		Grand -Total	443.10	865.76	195	72	146	68	214

APPENDIX – II
Area of Different Crops Sown (2005-2006)

Tractor operated (Hectares)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toriam & Sarson	Sun- Flower	Fodders	Others	Total	
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
I	Gurdaspur	Babbri	-	-	2.84	-	-	-	2.84	-	-	0.80	-	6.48	
		Nangal	-	-	2.84	-	-	-	2.84	-	-	0.40	-	6.08	
		Kohali	-	-	1.82	-	0.40	-	1.82	-	-	0.52	-	4.56	
			Dhar Kalan	-	-	4.45	-	-	1.62	2.02	0.81	-	0.40	-	9.30
			Ghannike Bet	-	-	10.94	-	-	-	10.94	-	-	0.80	-	22.68
	Hoshiarpur	Chack Ladian	-	-	3.24	-	1.62	0.81	4.86	-	-	-	0.40	-	10.93
		Zianatha	-	-	3.24	-	3.24	0.81	3.24	-	-	-	0.80	-	11.33
		Garhshanker	-	-	5.27	-	-	-	5.27	-	-	-	0.40	-	10.94
			Bela Saraina	-	-	1.82	-	-	0.40	1.42	-	-	0.40	-	4.04
	Ropar	Sallo Majra	-	-	6.07	-	-	-	-	6.07	-	-	0.80	-	12.94
		Simbal Majra	-	-	1.22	-	-	-	2.02	-	-	-	1.16	-	4.40
		Booth Garh	-	-	3.24	-	0.60	-	-	2.84	-	-	0.80	0.20	7.68
			Deiry	-	-	3.85	-	-	-	3.85	-	-	3.24	-	10.94
	Nawan Shahr	Kang	-	-	3.65	-	0.40	1.62	1.62	1.62	-	-	0.80	0.41	8.50
		Sarhoa	-	-	3.85	-	-	-	1.50	3.45	-	-	1.00	-	9.80
Sub-Total		-	-	58.34	-	6.26	8.78	53.08	0.81-	-	-	12.72	0.61	140.60	
II	Amritsar	Nag Nawen	-	-	8.91	-	-	-	8.91	-	-	1.62	-	19.44	
		Manawala	-	-	2.83	-	-	-	2.83	-	-	0.80	-	6.46	
		Panju Kular	-	-	5.67	-	-	-	-	5.67	-	-	0.80	-	1214

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Torias & Sarson	Sun- Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		MalChack	-	-	2.83	-	-	-	3.24	-	-	0.90	0.10	7.07
		Mugal Wala	-	-	8.50	-	-	-	8.10	-	-	2.02	-	18.62
		Pandori Gola	-	-	2.83	-	-	-	2.83	-	-	1.62	-	7.28
		Dhardeo	-	-	4.05	-	0.40	-	4.05	-	-	0.80	-	9.30
	Jalandhar	Partap Pura	-	-	7.28	-	-	-	5.26	-	-	2.43	2.43	17.40
		Eita Badhi	-	-	2.83	-	2.83	-	2.83	-	-	0.80	-	9.29
		Salkaina	-	-	6.88	-	1.62	-	6.88	0.40	-	0.80	-	16.18
		Chak Vandal	-	-	5.27	-	0.81	-	4.05	-	-	1.21	1.21	12.95
		Bajwa Khurd	-	-	3.64	-	-	0.40	3.24	-	-	0.80	-	8.08
	Kapurthala	Ghug Bet	-	-	5.06	-	-	-	5.06	-	-	0.40	-	10.52
		Ranipur Rajputtan	-	-	4.86	-	-	0.60	5.06	-	-	0.80	-	11.32
		Randhir Pura	-	-	3.86	-	-	-	3.64	-	-	0.60	-	8.10
		Talwara	-	-	3.44	-	-	-	3.44	-	-	1.20	-	8.08
	Ludhiana	Heeran	-	-	9.72	-	-	-	8.70	-	-	1.82	-	20.24
		Khanpur	-	-	11.34	-	-	-	10.53	-	-	1.61	0.40	23.88
		Kot Sekhon	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
		Rabbon Uchhi	-	-	4.86	-	-	-	4.05	-	-	1.61	-	10.52
		Chack Rodhi	-	-	3.24	-	-	-	2.82	-	-	2.02	-	8.08
		Abuwal	-	-	8.50	-	-	-	8.10	0.05	-	1.41	0.20	18.26
		Raowal	-	-	3.04	-	-	-	5.47	-	-	1.20	2.43	12.14
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	8.10	-	-	-	8.29	-	-	1.41	-	17.80

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toriam & Sarson	Sun- Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Salana Dullo Singh	-	-	3.24	-	-	-	3.24	-	-	1.62	-	8.10
		Kalewal	-	-	3.24	-	-	-	3.24	-	-	0.80	-	7.28
		Lohari Kalan	-	-	4.45	-	-	-	4.05	-	-	1.00	0.20	9.70
	Patiala	Sidhu Wal	-	-	21.57	-	-	-	20.85	0.10	-	1.41	0.08	44.13
		Sitab Garh	-	-	8.30	-	0.20	-	7.89	-	-	1.21	7.05	17.40
		Khandeli	-	-	2.63	-	-	-	2.02	-	-	1.01	-	5.66
		Saidipur	-	-	4.86	-	-	-	4.45	-	-	0.80	-	10.11
		Kakrala	-	-	9.72	-	-	-	9.72	-	-	0.04	-	20.16
		Sub-Total	-	-	187.17	-	5.86	1.00	180.13	0.55	-	37.97	7.05	419.73
III	Sangrur	Kakran	-	-	5.67	-	-	-	5.67	-	-	0.80	-	12.14
		Shergarh Cheema	-	-	4.05	-	-	-	4.05	-	-	0.80	-	8.90
		Karial	-	-	6.08	-	-	-	6.08	-	-	0.80	-	12.96
		Wazir Ke Kalan	-	-	3.04	-	-	-	3.04	-	-	0.40	-	6.48
		Natt	-	-	10.94	-	-	-	10.94	-	-	0.80	-	-
		Gurne	-	1.62	14.58	-	-	-	12.96	-	-	1.62	-	30.78
	Mansa	Dulowal	-	2.63	2.43	-	-	-	-	-	-	0.60	-	5.66
		Phulluwal Dod	-	2.43	2.43	-	-	-	-	0.40	-	0.80	-	6.06
		Mian	-	4.45	3.24	-	-	-	-	2.84	-	1.21	1.22	12.96
	Bathinda	Bath	-	0.81	3.04	-	-	-	2.23	-	-	1.01	-	7.09
		Mahiraz	-	-	4.45	-	-	-	4.45	-	-	0.82	-	9.72
		Shergarh	-	6.89	7.70	-	-	-	-	-	-	1.20	-	15.79

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Torina & Sarson	Sun- Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Faridkot	Dab Guru Ke	-	-	1.92	-	-	-	1.92	-	-	0.50	-	4.34
		Kothe Kehar Singh Wala	-	0.91	6.99	-	-	-	6.07	-	-	1.21	-	15.18
		Chottian Khurd	-	-	3.64	-	-	-	3.64	-	-	0.82	-	8.10
		Budh Singh Wala	0.40	-	7.69	-	-	-	7.29	-	-	0.82	-	16.20
		Jawahar Singh Wala	-	-	2.64	-	-	-	2.64	-	-	0.60	-	5.80
	Mukatsar	Thande Wala	-	-	2.64	-	-	-	2.64	-	-	0.40	-	5.68
		Husnar	-	5.67	5.67	-	-	-	-	-	-	0.80	-	12.14
		Kheowali	5.67	-	8.10	-	-	-	3.24	-	-	1.62	-	18.63
	Ferozepur	Hazi wala	-	-	4.45	-	-	-	4.45	-	-	0.82	-	9.72
		Dhrag Wal	-	11.34	11.34	-	-	-	-	-	-	1.62	-	24.30
		Arniwala	-	-	5.67	-	-	-	5.67	-	-	0.82	-	12.16
		Gurditi Wala	-	-	5.67	-	-	-	5.67	-	-	0.82	-	12.16
		Gunder Dhandi	-	-	4.45	-	-	-	4.45	-	-	0.82	-	9.72
		Sub-Total	6.07	36.75	138.52	-	-	-	97.10	3.24	-	22.53	1.22	305.43
		Grand -Total	6.07	36.75	384.03	-	12.12	9.78	330.31	4.60	-	73.22	8.88	865.76

APPENDIX - III
Out Turn of Different Crops Sown (2005-2006)

Tractor operated (Quintals)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Toriam & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I	Gurdaspur	Babbri	-	-	158	70	-	-	-	-	168
		Nangal	-	-	82	90	-	-	-	-	70
		Kohali	-	-	90	100	340	-	-	-	133
		Dhar Kalan	-	-	115	60	-	44	6	-	40
		Ghannike Bet	-	-	450	100	-	-	-	-	365
	Hoshiarpur	Chak Ladian	-	-	160	100	2930	15	-	-	280
		Zianatha	-	-	160	100	2450	18	-	-	280
		Garhshanker	-	-	150	640	-	-	-	-	240
		Bela Saraina	-	-	45	40	-	7	-	-	40
		Ropar	Sallo Majra	-	-	300	200	-	-	-	-
		Simbal Majra	-	-	42	30	-	60	-	-	-
		Booth Garh	-	-	100	100	260	-	-	-	93
		Deiry	-	-	75	70	-	-	-	-	215
	Nawan Shahar	Kang	-	-	180	140	250	51	-	-	90
		Sarhoa	-	-	199	144	-	27	-	-	175
Sub-Total		-	-	2306	1984	6230	222	6	-	2639	
II	Amritsar	Nag Nawen	-	-	264	240	-	-	-	-	594
		Manawala	-	-	126	126	-	-	-	-	140

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Toriam & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		Panju Kular	-	-	230	230	-	-	-	-	300
		MalChack	-	-	126	126	-	-	-	-	126
		Mugal Wala	-	-	399	399	-	-	-	-	560
		Pandori Gola	-	-	120	110	-	-	-	-	200
		Dhardeo	-	-	180	190	500	-	-	-	280
	Jalandhar	Partap Pura	-	-	294	294	-	-	-	-	268
		Eita Badhi	-	-	140	140	1750	-	-	-	154
		Salkaina	-	-	272	275	1400	-	-	-	289
		Chack Vandal	-	-	212	210	400	-	7	-	203
		Bajwa Khurd	-	-	144	145	-	16	-	-	240
	Kapurthala	Ghug Bet	-	-	215	210	-	-	-	-	225
		Ranipur Rajputtan	-	-	240	60	-	15	-	-	250
		Randhir Pura	-	-	190	190	-	-	-	-	270
		Talwara	-	-	138	90	-	-	-	-	164
	Ludhiana	Heeran	-	-	360	130	-	-	-	-	624
		Khanpur	-	-	590	600	-	-	-	-	650
		Kot Sekhon	-	-	70	200	-	-	-	-	105
		Rabbon Uchhi	-	-	300	350	-	-	-	-	350
		Chack Rodhi	-	-	170	200	-	-	-	-	300
		Abuwal	-	-	360	300	-	-	2	-	560
		Raowal	-	-	140	150	-	-	-	-	435

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Torla & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	398	250	-	-	-	-	575
		Salana Dullo Singh	-	-	160	160	-	-	-	-	224
		Kalewal	-	-	160	150	-	-	-	-	224
		Lohari Kalan	-	-	200	200	-	-	-	-	280
	Patiala	Sidhu Wal	-	-	1282	318	75	-	1	-	1470
		Sitab Garh	-	-	335	330	-	-	-	-	158
		Khandeli	-	-	72	92	-	-	-	-	95
		Saidipur	-	-	182	140	-	-	-	-	355
		Kakrala	-	-	397	150	-	-	-	-	342
		Sub-Total	-	-	8466	6755	4125	31	10	-	11010
III	Sangrur	Kakran	-	-	252	160	-	-	-	-	445
		Shergarh Cheema	-	-	160	120	-	-	-	-	301
		Karial	-	-	315	200	-	-	-	-	495
		Wazir Ke Kalan	-	-	148	160	-	-	-	-	230
		Natt	-	-	513	300	-	-	-	-	675
		Gurne	-	56	576	320	-	-	-	-	768
		Dulowal	-	50	100	80	-	-	-	-	-
		Phulluwala Dod	-	30	114	80	-	-	5	-	-
		Mian	-	66	128	200	-	-	42	-	-
	Mansa	Bath	-	16	120	60	-	-	-	-	130
		Mahiraz	-	-	190	50	-	-	-	-	360

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Toriam & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		Shergarh	-	102	253	150	-	-	-	-	-
	Faridkot	Dab Guru Ke	-	-	84	95	-	-	-	-	116
		Kothe Kehar Singh Wala	-	16	306	360	-	-	-	-	471
		Chottian Khurd	-	-	153	170	-	-	-	-	207
		Budh Singh Wala	4	-	304	250	-	-	-	-	630
		Jawahar Singh Wala	-	-	120	100	-	-	-	-	250
	Mukatsar	Thande Wala	-	-	120	120	-	-	-	-	120
		Husnar	-	100	180	140	-	-	-	-	-
		Kheowali	100	-	280	180	-	-	-	-	160
	Ferozepur	Hazi wala	-	-	242	240	-	-	-	-	308
		Dhrag Wal	-	150	320	150	-	-	-	-	-
		Arniwala	-	-	196	100	-	-	-	-	224
		Gurditi Wala	-	-	280	100	-	-	-	-	364
		Gunder Dhandi	-	-	176	100	-	-	-	-	198
		Sub-Total	104	434	5630	3785	-	-	47	-	6502
		Grand -Total	104	536	16392	12524	10355	253	63	-	20151

APPENDIX - IV

Value of Different Crops Sown (2005-2006)

Tractor operated (Rs.)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total	
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
I	Gurdaspur	Babbri	-	-	102700	7000	-	-	-	97440	-	-	-	9800	-	216940	
		Nangal	-	-	53300	13500	-	-	-	42700	-	-	-	15000	1040	125540	
		Kohali	-	-	63000	15000	-	39100	-	84700	-	-	-	10400	-	212200	
		Dhar Kalan	-	-	80500	6000	-	-	26400	24400	16200	-	-	-	8800	600	162900
		Ghannike Bet	-	-	292500	15000	-	-	-	236600	-	-	-	-	14000	-	558100
	Hoshiarpur	Chack Ladian	-	-	112000	10000	-	351600	12000	176400	-	-	-	7000	-	669000	
		Zianatha	-	-	112000	10000	-	294000	11700	176400	-	-	-	14000	-	618100	
		Garhshanker	-	-	96000	10000	-	-	-	156000	-	-	-	13000	-	275000	
		Bela Saraina	-	-	29250	6000	-	-	4900	26000	-	-	400	6000	1200	73750	
	Ropar	Sallo Majra	-	-	210000	20000	-	-	-	27000	-	-	-	18000	-	518000	
		Simbal Majra	-	-	27300	4200	-	-	33000	-	-	-	3500	40000	-	108000	
		Booth Garh	-	-	75000	15000	-	29900	-	56079	-	-	-	24000	8500	208479	
			Deiry	-	-	52500	10500	-	-	-	126850	-	-	-	85000	-	274850
	Nawan Shahar		Kang	-	-	117000	17500	-	25000	28050	54000	-	-	-	14100	33600	289250
		Sarhoa	-	-	127360	28800	-	-	17550	117000	-	-	-	16800	-	307510	
		Sub-Total	-	-	1550410	188500	-	739600	133600	1644569	16200	-	3900	295900	44940	4617619	
II	Amritsar	Nag Nawen	-	-	171600	24000	-	-	-	314820	-	-	-	40000	3000	553420	

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Manawala	-	-	81900	12600	-	-	-	74800	-	-	-	24000	-	196900
		Panju Kular	-	-	149500	23000	-	-	-	153000	-	-	-	36000	500	362000
		MalChack	-	-	81900	12600	-	-	-	81900	-	-	-	34000	2600	213000
		Mugal Wala	-	-	259350	39900	-	-	-	336000	-	-	-	44000	2500	681750
		Pandori Gola	-	-	78000	11000	-	-	-	110000	-	-	-	66000	1000	266000
		Dhardeo	-	-	126000	19000	-	50000	-	168000	-	-	-	18000	500	381500
	Jalandhar	Partap Pura	-	-	191100	29400	-	-	-	158120	-	-	-	44000	202700	625320
		Eita Badhi	-	-	91000	14000	-	210000	-	90860	-	-	-	30000	-	435860
		Salkaina	-	-	176800	27500	-	168000	-	173400	-	-	-	26000	-	571700
		Chak Vandal	-	-	137800	21000	-	48000	-	119770	12600	-	-	50000	53500	442670
		Bajwa Khurd	-	-	93600	14500	-	-	9600	141600	-	-	-	12000	500	271800
	Kapurthala	Ghug Bet	-	-	150500	21000	-	-	-	132750	-	-	-	12800	3000	320050
		Ranipur Rajputtan	-	-	156000	6000	-	-	9000	150000	-	-	1500	26000	-	348500
		Randhir Pura	-	-	123500	19000	-	-	-	159300	-	-	-	20000	-	321800
		Talwara	-	-	89700	9000	-	-	-	98400	-	-	-	19000	6000	222100
	Ludhiana	Heeran	-	-	234000	13000	-	-	-	374400	-	-	-	66000	-	687400
		Khanpur	-	-	383500	60000	-	-	-	390000	-	-	-	27000	-	860500
		Kot Sekhon	-	-	49000	20000	-	-	-	61950	-	-	-	20000	-	150950
		Rabbon Uchhi	-	-	195000	35000	-	-	-	210000	-	-	-	19000	-	459000

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Chack Rodhi	-	-	110500	20000	-	-	-	180000	-	-	-	18500	-	329000
		Abuwal	-	-	252000	30000	-	-	-	336000	3000	-	-	60000	3400	684400
		Raowal	-	-	91000	15000	-	-	-	261000	-	-	-	30750	179800	577550
	Fatehgarh Sahib-	Adampur	-	-	278600	25000	-	-	-	350750	-	-	-	27250	-	681600
		Salana Dullo Singh	-	-	112000	16000	-	-	-	136640	-	-	-	43000	-	307640
		Kalewal	-	-	104000	15000	-	-	-	134400	-	-	-	27000	-	280400
-		Lohari Kalan	-	-	140000	20000	-	-	-	168000	-	-	-	22000	1200	351200
	Patiala	Sidhu Wal	-	-	833300	31800	-	-	-	926100	1200	-	-	55000	-	1856775
		Sitab Garh	-	-	217750	33000	-	-	-	94800	-	-	-	34000	-	379550
		Khandeli	-	-	46800	9200	-	-	-	55100	-	-	-	22000	1700	134800
		Saidipur	-	-	118300	14000	-	-	-	213000	-	-	-	36880	-	382180
		Kakrala	-	-	258050	15000	-	-	-	218880	-	-	-	34000	2200	528130
		Sub-Total	-	-	5582050	675500	-	485375	18600	6577340	16800	-	1500	1044180	464100	14865445
III	Sangrur	Kakran	-	-	163800	24000	-	-	-	267000	-	-	-	28900	-	483700
		Shergarh Cheema	-	-	104000	12000	-	-	-	180600	-	-	-	24400	-	321000
		Karial	-	-	204750	22000	-	-	-	292050	-	-	-	27000	-	545800
		Wazir Ke Kalan	-	-	96200	24000	-	-	-	138000	-	-	-	15000	-	273200

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Natt	-	-	333450	36000	-	-	-	405000	-	-	-	19000	-	793450
		Gurne	-	123200	374400	32000	-	-	-	460800	-	-	1600	45000	-	1037000
		Dulowal	-	100000	65000	12000	-	-	-	-	-	-	1000	14000	-	192000
		Phulluwala Dod	-	57000	74100	12000	-	-	-	-	7500	-	1200	15000	-	166800
	Mansa	Mian	-	132000	83200	20000	-	-	-	-	63000	-	-	15000	12600	325800
	Bathinda	Bath	-	30400	84000	9000	-	-	-	80600	-	-	-	11400	1500	216900
		Mahiraz	-	-	133000	7500	-	-	-	223200	-	-	-	16000	-	379700
		Shergarh	-	183600	177100	16500	-	-	-	-	-	-	-	26000	2000	405200
	Faridkot	Dab Guru Ke	-	-	58800	14250	-	-	-	70180	-	-	-	11000	-	154230
		Kothe Kehar Singh Wala	-	32000	214200	22400	-	-	-	282600	-	-	2000	23500	-	576700
		Chottian Khurd	-	-	97920	25500	-	-	-	124200	-	-	-	22800	-	270420
		Budh Singh Wala	6800	-	212800	25000	-	-	-	384300	-	-	600	16000	-	645500
		Jawahar Singh Wala	-	-	84000	10000	-	-	-	150000	-	-	-	16000	-	260000
	Mukatsar	Thande Wala	-	-	874000	14400	-	-	-	72000	-	-	-	9800	-	180200
		Husnar	-	190000	108000	16800	-	-	-	-	-	-	7000	18000	-	339800
		Kheowali	180000	-	182840	21600	-	-	-	128000	-	-	7000	22000	-	541440

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Firozpur	Hazi wala	-	-	157300	36000	-	-	-	184800	-	-	-	30000	5000	413100
		Dhrag Wal	-	276000	208000	22200	-	-	-	-	-	-	14000	20000	-	540200
		Arniwala	-	-	137200	11000	-	-	-	145600	-	-	-	30000	-	323800
		Gurditi Wala	-	-	182000	10000	-	-	-	218400	-	-	-	28000	-	438400
		Gunder Dhandi	-	-	114400	12000	-	-	-	112860	-	-	-	13900	-	253160
		Sub-Total	186800	1124200	3734460	468150	-	-	-	3920190	70500	-	34400	517700	21100	10077500
		Grand -Total	186800	1124200	10866920	1332150	-	1224975	152200	12142099	103500	-	39800	1857780	530140	29560564

APPENDIX – V
Expenditure per Hectare on Area Held (2005-2006)   **Tractor operated (Rs.)**
(As a business points of view)

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Babbri	3.24	7716	6173	-	1370	15521	309	1472	198	4335	27160	-	5204	69458
		Nangal	3.04	23487	2418	-	1480	41795	395	3174	-	5980	19757	-	6630	105096
		Kohali	2.48	26613	8064	-	968	24897	423	3586	-	4931	29637	-	6089	105209
		Dhar Kalan	4.65	8602	2581	-	1672	18338	215	-	-	2463	12366	-	847	47084
		Ghannike Bet	11.34	6349	1058	-	814	12728	110	911	-	2970	37037	-	3198	65175
	Hoshiarpur	Chack Ladian	7.29	8230	1859	-	1770	17877	158	8930	-	4260	19753	-	2256	65093
		Zianatha	7.29	9053	1372	-	1701	18325	158	8992	-	3870	1975	-	2257	68853
		Garhshanker	5.27	3795	2277	-	1594	12490	199	7439	-	5404	27135	-	9639	69972
		Bela Saraina	2.02	20792	3960	-	1394	57918	247	7243	198	3624	25743	-	6648	127767
	Ropar	Sallo Majra	6.48	23148	1389	-	1736	26488	190	5533	-	1950	19753	-	9491	89678
		Simbal Majra	2.60	15385	2308	-	2558	25714	404	8690	-	3873	19615	-	3500	82047
		Booth Garh	4.45	16854	2023	-	746	23553	202	6861	-	3378	24719	-	2474	80810
		Deiry	5.47	12066	1890	-	1713	16304	146	5704	-	2444	24680	-	3803	68750
	Nawan Shahr	Kang	4.45	4494	4944	-	335	11603	213	2913	-	816	24719	-	2225	52262
		Sarhoa	4.45	19416	1123	-	1355	30540	270	13761	-	5885	24719	-	4336	101405
		Sub-Total	74.52	12075	2365	-	1382	20605	208	5535	14	3564	24503	-	4308	74559

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tubewells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
II	Amritsar	Nag Nawen	11.34	13051	617	-	1305	12323	106	6938	-	4575	37037	-	2645	78597
		Manawala	3.23	18576	1858	-	1214	22160	371	15417	-	3786	29721	-	5180	98283
		Panju Kular	6.07	12356	988	-	969	16945	198	4684	-	1499	24712	-	2661	65012
		MalChack	3.74	9626	1203	-	1251	19831	321	9168	198	3382	32153	-	4575	81510
		Mugal Wala	10.12	7885	1581	-	1300	10218	119	4595	-	4523	33350	-	3152	66920
		Pandori Gola	3.64	13187	1236	-	3286	30061	330	13112	-	5544	29670	-	5618	102044
		Dhardeo	4.85	5155	928	-	834	11651	247	8883	-	804	32165	-	6062	66729
	Jalandhar	Partap Pura	8.70	14345	2299	-	7249	10047	138	3591	-	5566	24173	-	3382	71325
		Eita Badhi	6.06	6436	2970	-	6234	9155	198	3134	-	4247	19802	-	4272	56444
		Salekaina	8.90	10786	2472	-	2470	14463	135	6302	-	6545	24719	-	6126	74018
		Chack Vandal	6.88	5233	1163	-	7145	8814	174	3365	-	4946	22238	-	3823	56201
		Bajwa Khurd	4.04	9901	4455	-	1243	21617	297	7263	-	2883	24753	-	6710	79122
	Kapurthala	Ghug Bet	5.26	13688	1483	-	1331	11098	228	3052		4895	29658		5561	70994
		Ranipur Rajputtan	6.07	15815	3460	-	1059	7361	198	7152	-	5470	24712	-	6244	71471
		Randhir Pura	4.05	14815	1852	-	864	15837	296	352	-	4839	29630	-	3457	71942
		Talwara	4.04	10693	3156	-	1129	19797	297	9017	-	6031	29703	-	5705	80228
	Ludhiana	Heeran	10.12	10870	1828	-	1176	11725	118	5972	-	5584	41996	-	3536	82804
		Khanpur	10.94	7119	1975	-	1725	12152	105	7571	-	4579	42002	-	4011	80939
		Kot Sekhon	2.02	29703	3960	-	1183	29861	594	1154	-	10743	37129	-	4109	118436

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Rabbon Uchhi	5.26	14829	3422	-	1386	20854	238	15016	-	5300	42251	-	8996	113292
		Chack Rodhi	4.04	21386	2252	-	2353	11274	297	2748	-	6986	42079	-	4403	93778
		Abuwal	9.31	6187	1719	-	1226	18733	161	8734	-	3968	39527	-	5532	86187
		Raowal	6.07	9331	1235	-	6076	13267	247	11587	112	9167	29654	-	10238	90914
	Fatehgarh Sahib	Adampur	8.90	10337	1685	-	844	5967	169	3136	-	4234	44494	-	4124	74990
		Salana Dullo Singh	4.05	15111	2247	-	1164	26803	296	7241	-	5027	44444	-	4086	106419
		Kalewal	3.64	10989	2473	-	1291	18410	130	2994	88	5468	44505	-	6920	93468
		Lohari Kalan	4.85	8247	1753	-	1397	9356	247	5168	-	6518	37113	-	6278	76077
	Patiala	Sidhu Wal	22.27	7291	5837	-	1456	7111	90	2930	-	14634	51864	-	6221	98064
		Sitab Garh	8.70	9195	3000	-	1379	15961	172	6344	-	4652	24713	-	7086	72502
		Khandeli	2.83	14134	2049	-	2000	18143	424	10819	-	4468	22261	-	4048	78347
		Saidipur	5.26	9411	2281	-	1255	16862	228	5622	-	7200	40779	-	6311	89949
		Kakrala	10.12	5138	1076	-	1067	6260	148	3571	-	5944	37055	-	4234	64493
		Sub-Total	216.37	10325	2584	-	2071	16263	189	6008	14	5957	35260	-	5037	83807
III	Sangrur	Kakran	6.07	15816	1647	-	1717	31820	173	4417	-	5958	34596	-	7220	103364
		Shergarh Cheema	4.45	23551	2697	-	1838	38255	236	5075	-	4819	40787	-	2404	119661
		Karial	6.48	15123	3086	-	1161	27434	185	7259	-	6935	34568	-	6063	101891

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Wazir Ke Kalan	3.24	23148	3704	-	2636	27636	77	17750	-	6900	39506	-	9722	131193
		Natt	11.34	7804	1323	-	1235	12833	132	2763	-	5593	37037	-	6355	75075
		Gurne	15.39	11696	1624	-	1663	15279	107	3681	177	6004	36517	-	9102	85850
		Dulowal	2.83	24382	2120	-	3639	18406	106	12725	199	3258	21025	-	1555	87415
	Mansa	Phulluwala Dod	2.83	12721	5371	-	2007	22001	283	2961	198	3526	21025	-	7192	77285
		Mian	6.48	6481	1235	-	2457	9543	208	-	197	2497	20988	-	934	144540
		Bath	3.24	12346	2423	-	1917	17329	308	17068	-	5416	37037	-	5139	98983
	Bathinda	Mahiraz	4.86	24691	6420	-	2189	12845	206	5864	198	5530	37037	-	3724	98704
		Shergarh	7.49	10895	4005	-	2825	14955	153	4775	199	3176	37049	-	6162	84193
	Faridkot	Dab Guru Ke	2.17	10138	3226	-	1617	8705	392	13802	-	7740	37154	-	3721	86495
		Kothe Kehar Singh Wala	7.59	7905	1054	-	1698	4853	198	4463	-	5115	37055	-	6221	68562
		Chottian Khurd	4.05	17778	2469	-	882	16154	309	8333	-	5590	37037	-	6616	95168
		Budh Singh Wala	8.10	7407	3087	-	1390	6778	185	11885	-	4701	37037	-	6389	78859
		Jawahar Singh Wala	2.94	20408	3571	-	1245	15565	204	12514	-	5857	36990	-	3490	99444
	Mukatsar	Thande Wala	2.84	8803	5458	-	922	38424	317	9078	-	5683	29577	-	5282	103544
		Husnar	6.07	17133	1648	-	5239	40147	181	3515	198	2068	29654	-	3377	73160
		Kheowali	9.72	9671	3704	-	936	5305	185	1149	-	2135	29629	-	2109	54823

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Firozpur	Hazi wala	4.86	13580	2160	-	1126	14467	144	2452	-	3494	39506	-	6831	83760
		Dhrag Wal	12.15	11276	1837	-	2411	10590	165	-	198	3635	39506	-	2308	71926
		Arniwala	6.08	6579	823	-	1053	19907	296	4450	-	2944	24671	-	4383	65106
		Gurditi Wala	6.08	10855	913	-	1053	22385	247	4213	197	3026	34539	-	2813	80241
		Gunder Dhandi	4.86	8230	1749	-	628	21697	206	702	-	2285	39506	-	6348	81351
		Sub-Total	152.21	12331	2406	-	1795	15925	189	5012	81	4440	34522	-	5158	81859
		Grand -Total	443.10	11308	2486	-	1860	16877	192	5586	37	5034	33198	-	4956	81534

APPENDIX - VI
Gross Income, Expenditure and net Income per Hectare on Area Held (2005-06) **Tractor operated (Rs.)**

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
							Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Babbri	3.24	66957	28171	38786	69458	2501	61742	5215	34581	32376	28789	38168
		Nangal	3.04	41296	47689	-6363	105096	-63800	81609	-40313	61872	-20576	40518	778
		Kohali	2.48	85564	35755	49809	105209	-19645	78596	6968	48959	36605	36561	49003
		Dhar Kalan	4.65	35032	17031	18001	47084	-12052	38482	-3450	26111	8916	17354	17678
		Ghannike Bet	11.34	49215	18319	30896	65175	-15960	58826	-9611	21789	27426	15806	33409
	Hoshiarpur	Chack Ladian	7.29	91769	29975	61794	65093	26676	56863	34906	37110	54659	27368	64401
		Zianatha	7.29	84787	32574	52213	65481	19306	56428	28359	36674	48113	26676	58111
		Garhshanker	5.27	52182	66750	-14568	69972	-17790	66177	-13995	39042	13140	36010	16172
		Bela Saraina	2.02	36510	55765	-19255	127767	-91257	106975	-70465	81233	-44723	56508	-19998
		Sallo Majra	6.48	79938	36869	43069	89678	-9740	66530	13408	46777	33161	33320	46618
		Simbal Majra	2.60	41538	32101	9437	82047	-40509	66662	-25124	47047	-5509	33062	8476
	Rojar	Booth Garh	4.45	46849	32146	14703	80810	-33961	63956	-17107	39237	7612	27090	19759
		Deiry	5.47	50247	28247	22000	68750	-18503	56684	-6437	32004	18243	24865	25382
	Nawan Shahar	Kang	4.45	65000	13828	51172	52262	12738	47768	17232	23049	41951	14390	50610
		Sarhoa	4.45	69103	42237	26866	101405	-32302	81989	-12886	57270	11833	36327	32776
		Sub-Total	74.52	61965	32497	29468	74559	-12594	62484	-519	37981	23984	27497	34468

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
II	Amritsar	Nag Nawen	11.34	48802	27842	20960	83080	-34278	70029	-21227	32992	15810	22930	25872
		Manawala	3.23	60960	44675	16285	98283	-37323	79707	-18747	49986	10974	31517	29443
		Panju Kular	6.07	59637	26038	33599	70036	-10399	57680	-1957	32968	26669	10884	48753
		MalChack	3.74	56952	38246	25706	86537	-29585	76911	-19959	44759	12193	29909	27043
		Mugal Wala	10.12	67366	21271	46095	67218	148	59332	8034	25982	41384	17723	49643
		Pandori Gola	3.64	73077	45137	27940	95252	-22175	82065	-8938	52395	20682	39231	33846
		Dhardeo	4.85	78660	30836	47824	77526	1134	72371	6289	40206	38454	31351	47309
	Jalandhar	Partap Pura	8.70	71876	39203	32673	77122	-5246	62778	9098	38065	33811	30801	41075
		Eita Badhi	6.06	71924	25711	46213	56448	15476	50012	21912	30210	41714	23814	48110
		Salekaina	8.90	64236	37634	26602	77613	-13377	66827	-2591	42108	22128	34207	30029
		Chack Vandal	6.88	64341	42316	22025	60597	3744	55365	8976	33126	31215	27127	37124
		Bajwa Khurd	4.04	67277	42432	24845	88763	-21486	78862	-11585	54110	13167	38100	29177
	Kapurthala	Ghug Bet	5.26	60846	25032	35814	76876	-16030	63188	-2342	33530	27316	25413	35433
		Ranipur Rajputtan	6.07	57413	43499	13915	74537	-17124	58721	-1308	34009	23405	18194	39219
		Randhir Pura	4.05	79457	21220	58237	67004	12453	52189	27268	22559	56898	16406	63051
		Talwara	4.04	54975	36142	18833	88347	33372	77655	22678	47951	7024	31290	23685
	Ludhiana	Heeran	10.12	67925	71062	-3137	84978	17053	74109	-6184	32113	35812	24965	42960
		Khanpur	11.94	72069	28918	43151	83619	11550	76501	-4432	34499	37570	26447	45622
		Kot Sekhon	2.02	74727	48857	25870	120911	46184	91208	-16481	54079	20648	38545	36182

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Rabbon Uchhi	5.26	87262	46429	40833	107893	-20631	93064	5801	49813	37449	41866	45396
		Chack Rodhi	4.04	81435	69014	12421	95906	-14471	74520	6915	32441	48994	22702	58733
		Abuwal	9.31	73512	61425	12087	86562	-13050	80375	-6863	40848	32664	30577	42935
		Raowal	6.07	95148	66084	29064	104815	-9666	95483	-335	65829	29319	52111	43037
	Fatehgarh Sahib	Adampur	8.90	76584	28495	48089	87887	-11303	77550	-966	33056	43528	23776	52808
		Salana Dullo Singh	4.05	75960	45202	30758	107777	-31817	92666	16706	48222	27738	32387	43573
		Kalewal	3.64	77033	37079	39955	96215	-19182	85226	-8193	40721	36312	32408	44625
		Lohari Kalan	4.85	72412	28873	43539	76077	-3665	67829	4583	30716	41696	25367	47045
	Patiala	Sidhu Wal	22.27	83375	49117	34258	98569	15194	90648	-7273	38784	44591	34254	49121
		Sitab Garh	8.70	43626	32714	10912	75606	31980	66411	-22785	41698	1928	33001	10625
		Khandeli	2.83	47632	34947	12685	83647	-36015	69513	-21881	47252	380	35654	11978
		Saidipur	5.26	72658	63581	9077	99393	26735	91789	19131	51009	21649	38296	34362
		Kakrala	10.12	52187	31833	20354	67804	-15617	62666	-10479	25610	26577	20469	31718
		Sub-Total	216.37	68704	40167	28537	83708	-15004	73383	-4679	38123	30581	28704	40000
III	Sangrur	Kakran	6.07	79687	46579	33108	103364	-23677	87548	-7861	52952	26735	41504	38183
		Shergarh Cheema	4.45	72135	37561	34574	119662	-47527	96111	-23976	55325	16810	38123	34012
		Karial	6.48	84228	48395	35833	101814	-17586	86691	-2463	52123	32105	45231	38997
		Wazir Ke Kalan	3.24	84321	57112	27209	131139	-46818	107991	-23670	68485	15836	57729	26592

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Natt	11.34	69969	29739	40230	75075	-5106	67271	2698	30233	39736	24765	45204
		Gurne	15.39	67381	33257	34124	85850	-18469	74154	6773	37637	29744	30983	36398
		Dulowal	2.83	68745	44433	23412	87415	-19570	63033	4812	42008	25837	36836	31009
		Phulluwala Dod	2.83	58940	45564	13376	77285	-18345	64564	-5624	43539	15401	37154	21786
Mansa		Mian	6.48	50278	16435	33843	44540	5738	38058	12220	17070	33208	13348	36930
		Bath	3.24	66944	34901	32043	98983	-32039	86637	-19693	49600	17344	35673	31271
		Mahiraz	4.86	78128	78128	28359	49769	98704	-20576	74103	4115	36976	31955	46173
Bathinda		Shergarh	7.49	54099	29068	25031	84193	-30094	73299	-19200	36249	27850	28841	25258
	Faridkot	Dab Guru Ke	2.17	71074	30959	40115	86495	-15421	76357	-5283	39203	31871	31650	39424
		Kothe Kehar Singh Wala	7.59	75981	43209	32772	68562	7419	60657	15324	23602	52379	19593	56388
		Chottian Khurd	4.05	66770	64415	2355	95168	-28398	77390	-10620	40353	26417	29742	37028
		Budh Singh Wala	8.10	79691	28452	51239	78859	832	71452	8239	34415	45276	28732	50959
		Jawahar Singh Wala	2.94	88435	28594	59841	99844	-11409	79436	8999	42446	45989	29443	58992
	Mukatsar	Thande Wala	2.84	63451	33673	29778	103544	-40093	94741	-31290	65163	-1712	46509	16942
		Husnar	6.07	55980	20851	35129	73160	-17180	56026	-46	26372	29608	21180	34800
		Kheowali	9.72	55704	18962	36742	54823	881	45152	10552	15523	40181	14281	41423
	Firozpur	Hazi wala	4.86	85000	25849	59151	83760	1240	70180	14820	30674	54326	22043	62957
		Dhrag Wal	12.15	44461	23433	21028	71926	-27465	60650	-16189	-21144	23317	19087	25374

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Arniwala	6.08	53257	22220	31037	65106	-11849	58527	-5270	33856	19401	22631	30626
		Gurditi Wala	6.08	72105	26672	45433	80241	-8136	69386	2719	34846	37259	23545	48559
		Gunder Dhandi	4.86	52091	21992	30099	81351	-29260	73120	-21030	33614	18477	22198	29893
		Sub-Total	152.21	66208	31988	34220	81859	-15651	69528	-3320	35006	31202	27767	38441
		Grand -Total	443.10	66713	36067	30346	81534	-14821	70226	-3513	37028	29685	28179	38534

APPENDIX – VII
Return per Worker, per Annum and per Day (2005-2006)

Tractor operated (Rs.)

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Babbri	125666	25000	-8103	16897	104897	123665	34.29	68.49	-22.20	46.29	287.39	338.81
		Nangal	-9718	23800	-64651	-40851	-20851	788	-26.62	65.20	-177.12	-111.29	-57.12	2.61
		Kohali	41176	22000	-16239	5761	30261	40509	112.81	60.27	-44.49	15.78	82.91	110.98
		Dhar Kalan	41852	20000	-28020	-8020	20703	41102	114.66	54.79	-76.76	-21.97	56.72	112.61
		Ghannike Bet	175180	24000	60329	36329	103671	126288	479.94	65.75	165.28	99.53	284.03	345.99
	Hoshiarpur	Chak Ladian	225241	20000	64822	84822	132822	156494	617.10	54.79	177.59	232.38	363.89	428.75
		Zianatha	380632	22000	46914	68914	116914	141211	1042.83	60.27	128.53	188.80	320.31	386.88
		Garhshanker	-76775	20000	-93752	-73752	69248	85225	-210.34	54.79	-256.85	-202.06	189.72	233.49
		Bela Saraina	-19448	21000	-92170	-71170	-45170	-20198	53.28	57.53	-252.52	-194.99	-123.75	-55.34
		Sallo Majra	55818	25000	-10519	14481	35814	50348	152.93	68.49	-28.82	39.67	98.12	137.94
		Simbal Majra	4538	20000	-152661	-32661	-7161	11019	12.43	54.79	-144.27	-89.48	-19.62	30.19
	Ropar	Booth Garh	32714	25000	-50375	-25375	11291	29309	89.63	68.49	-138.01	-69.52	30.93	80.30
		Deiry	60170	22000	-33737	-11737	33263	46280	164.85	60.27	-92.43	-32.16	91.13	126.79

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Nawan Shahr	Kang	227715	20000	56683	76683	186683	225215	623.88	54.79	155.28	210.09	511.46	617.03
		Sarhoa	59777	28800	-47914	-19114	17553	48618	163.77	78.90	-131.27	-52.37	48.69	133.20
		Sub-Total	75721	22573	24064	-992	45828	65860	20745	-61.84	65.93	-2.71	125.56	180.44
II	Amritsar	Nag Nawen	79228	29600	-77742	-48172	35858	58677	217.06	81.10	-212.99	-131.89	98.24	160.76
		Manawala	26299	20000	-40185	-20185	11815	31700	72.05	54.79	-110.09	-55.30	32.37	86.85
		Panju Kular	101974	25000	-21040	3960	53960	98644	279.38	68.49	-57.64	10.85	147.83	270.26
		MalChack	48071	18000	-55324	-37324	22801	50571	131.70	49.31	-151.57	-102.26	62.47	138.55
		Mugal Wala	233242	19950	376	20326	104701	125596	639.02	54.66	1.03	55.69	286.85	344.10
		Pandori Gola	101700	24000	40368	-16358	37642	61600	278.63	65.75	-110.57	-44.82	103.13	168.77
		Dhardeo	231946	25000	5499	30499	186499	229446	635.47	68.49	15.07	83.56	510.96	628.62
	Jalandhar	Partap Pura	284256	31200	11411	19789	73539	89339	778.78	85.48	31.26	54.22	201.48	244.76
		Eita Badhi	1420024	13000	31262	44262	84262	97183	383.63	35.62	85.64	121.26	230.85	266.25
		Salkaina	118379	32000	-39686	-7686	65647	89086	324.33	87.67	-108.73	-21.06	179.85	244.07
		Chack Vandal	151536	18000	12879	30879	107379	128018	415.17	49.32	35.28	84.60	294.19	350.73
		Bajwa Khurd	100374	20000	-43401	-23401	26598	58937	275.00	54.80	-118.91	-64.11	72.87	161.47

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Kapurthala	Ghug Beta	62793	24000	-28107	-4107	47893	62127	172.03	65.75	-77.00	-11.25	131.21	170.21
		Ranipur Rajputtan	42228	24000	-25985	-1985	35515	59515	115.69	65.75	-71.19	-5.44	97.30	163.01
		Randhir Pura	117929	20000	16812	36812	76812	85119	323.09	54.79	46.06	100.85	210.44	233.20
		Talwara	76087	21600	-67410	-45810	14189	23685	208.46	59.18	-184.69	-125.51	38.87	64.89
	Ludhiana	Heeran	10582	22000	-34516	-12516	72484	86951	28.99	60.27	-94.56	-34.29	198.59	238.22
		Khanpur	171747	17000	-27583	-10583	89717	108944	470.52	46.58	-75.57	-28.99	245.80	298.48
		Kot Sekhon	26128	20000	-31097	-11097	13903	24363	71.58	54.79	-85.19	-30.40	38.09	66.75
		Rabbon Uchhi	107390	26000	-36172	-10172	65661	79594	294.22	71.23	-99.10	-27.87	179.89	218.06
		Chack Rodhi	16728	216000	-14616	6984	49484	59321	45.83	59.17	-40.04	19.13	135.57	162.52
		Abuwal	56264	19200	-40499	-21299	101367	133243	154.15	52.60	-110.95	58.35	277.72	365.05
		Raowal	176418	28320	-29337	-1017	88982	130619	483.33	77.59	-180.38	-2.79	243.79	357.86
	Fatehgarh Sahib	Adampur	213995	23000	-25150	-2150	96850	117498	586.29	63.01	-68.90	-5.89	2.65	33.19
		Salana Dullo Singh	62285	20400	-42953	-22553	37447	58823	170.64	55.89	-117.68	-61.79	102.59	161.16

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Kalewal	145434	20000	-34912	-14912	66088	81217	398.45	54.79	-95.64	-40.85	181.06	222.51
		Lohari Kalan	211167	20000	-8886	11113	10113	114083	578.54	54.79	-24.34	30.45	277.02	312.56
	Patiala	Sidhu Wal	381467	25200	-48337	-23137	141863	156276	10.45	60.04	-132.43	-63.49	388.66	428.15
		Sitab Garh	23735	20000	-69557	-49557	4193	23110	65.02	54.79	-190.56	135.77	11.49	63.31
		Khandeli	17949	20000	-50961	-30961	538	16949	49.18	54.79	-139.61	-84.22	1.47	46.43
		Saidipur	47742	20000	-70314	-50314	56935	90371	130.80	54.79	-192.64	-137.85	155.99	247.59
		Kakrala	205986	26000	-79023	-53023	134477	160493	564.34	71.23	216.50	145.27	368.43	439.71
		Sub-Total	102909	28390	-32793	-10227	66836	87422	281.94	77.78	-89.84	28.02	183.11	239.51
III	Sangrur	Kakran	100483	32000	-47906	-15906	54094	77256	275.30	87.67	-131.25	43.58	148.20	211.66
		Shergarh Cheema	38463	26200	-52873	-26673	18702	37838	105.38	71.78	-144.86	-73.08	51.23	103.67
		Karial	77400	24500	-28489	-3989	52011	63175	212.05	67.12	-78.05	-10.93	142.50	173.08
		Wazir Ke Kalan	29386	25000	-50564	-25564	17103	28719	80.51	68.49	-138.53	-70.04	46.86	78.68
		Natt	45620	29500	-19279	10201	150200	170871	1249.90	80.82	-52.87	27.95	411.51	468.14
		Gurne	75025	20000	-31582	-11582	50863	62241	205.55	54.79	-86.52	-31.73	139.35	170.52

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Dulowal	33128	23000	-18461	4539	24372	29252	90.76	63.01	-50.57	12.44	66.77	80.14
	Mansa	Phulluwal Dod	37854	18000	-25958	-7958	21792	30827	103.71	49.32	-71.12	-21.80	59.70	84.46
		Mian	219305	21000	18592	39592	107592	119652	600.84	57.53	50.94	108.47	294.77	327.81
		Bath	51910	20000	-51902	-31902	28098	50660	142.22	54.79	-142.19	-87.40	76.98	138.89
	Bathinda	Mahiraz	80625	30000	-25000	5000	50000	56100	220.89	82.19	-68.49	13.70	136.99	153.70
		Shergarh	81990	27200	-75136	-47936	44564	63060	224.63	74.52	-205.85	-131.33	122.09	172.77
	Faridkot	Dab Guru Ke	87049	22000	-33465	-11465	69160	85549	238.49	60.27	-91.68	-31.41	189.48	234.38
		Kothe Kehar Singh Wala	124370	20000	-18770	38770	132570	142663	340.74	54.79	51.42	106.21	363.07	390.86
		Chottian Khurd	9539	36000	-57505	-21505	53494	74982	26.13	98.63	157.55	-58.92	146.56	205.43
		Budh Singh Wala	207518	30000	3370	33370	183370	206383	568.54	82.19	9.23	91.42	502.38	565.43
		Jawahar Singh Wala	87966	30000	-16772	13228	67603	86718	241.00	82.19	-45.95	36.24	185.21	237.58
	Mukatsar	Thande Wala	58115	25000	-113864	-88864	-4864	48115	159.22	68.49	-311.95	-243.46	-13.33	131.82
		Husnar	53309	26000	-26070	-70	44930	52809	146.05	71.23	-71.42	-0.19	123.09	144.68

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Kheowali	178566	23500	2140	25640	97640	100658	489.22	64.38	5.86	70.24	267.51	275.77
	Ferozepur	Hazi wala	141212	22000	2009	24009	88009	101991	386.88	60.27	5.50	65.27	241.12	279.42
		Dhrag Wal	85165	27400	-66740	39340	56660	61659	233.33	750.07	182.85	107.28	155.23	168.93
		Arniwala	94353	20000	-36021	-16021	58978	93102	258.50	54.79	-98.68	-43.89	161.58	255.07
		Gurditi Wala	138118	22000	--16488	5521	75512	98412	378.41	60.27	-45.17	15.10	206.88	269.62
		Gunder Dhandi	73140	20000	-71102	-51102	44897	72640	200.38	54.79	-194.80	140.01	123.01	199.01
		Sub-Total	91379	24812	31345	-6149	62490	76987	250.35	67.98	85.88	-18.22	171.20	210.92
		Grand -Total	93008	25936	-30688	-7274	61464	79787	254.81	71.57	-84.08	-19.93	168.39	218.59

**ECONOMY
OF
SEMI-MECHANISED HOLDINGS**

CHAPTER – V

Particulars of Semi-Mechanised Holdings

General :- In this chapter some of the aspects relating to the selected 72 holdings have been discussed, viz. cropping pattern and its intensity, size of holdings and employment of human and bullock labour. The object of Semi-Mechanised is to study the economics of those cultivators who supplemented their agricultural operations by using hired or borrowed tractors along with their bullocks.

Table 5.1

Area possessed and Area Cropped per Permanent Worker in Semi-Mechanised Holdings (2005-2006)

(In Hect.)

Item 1	Zone			All holdings
	I 2	II 3	III 4	Average 5
1. Area possessed				
(a) per permanent worker	1.77	1.28	1.46	1.43
2. Area cropped				
(b) per permanent worker	3.51	2.55	2.84	2.82

The area possessed per permanent worker was (1.77 hectare) Area cropped per permanent worker (3.51 hectare) was the highest in Zone I

Table 5.2

No. of Holdings and Intensity of Cropping during 2005-2006

Zone 1	No. of holdings 2	Area held (hectares) 3	Area cropped (hectares) 4	Intensity 5
I	15	40.69	80.68	198
II	32	79.42	158.03	199
III	25	68.44	133.70	195
Total	72	188.55	372.41	197

$$\text{Intensity} = \frac{\text{Total cropped area}}{\text{Area held (Net area sown)}} \times 100$$

Higher intensity of cropping was due to availability of better facilities of irrigation or normal rainfall. The average intensity of cropping on areas during the year 2005-2006 was 197.

Table 5.3
Cropping Pattern and the Relative Importance (Percentage) of Different Crops on
Land during the year 2005-2006

Name of crop	Zones			(in Hect.)	
	I	II	III	Total	Percentage
	1	2	3	4	5
1. Wheat	34.14	67.90	57.24	159.28	43
2. Rice (Paddy)	27.92	64.73	30.30	122.95	33
3. Maize	3.85	1.41	-	50.26	2
4. Sugarcane (Gur and Shakkar)	-	-0.40	-	0.40	-
5. Sugarcane (Seed)	0.80	-	-	0.80	-
6. Cotton (American)	-	-	25.72	25.72	7
7. Cotton (Desi)	-	-	1.01	1.01	-
8. Toria (Sarson)	-	-	2.02	2.02	-
9. Sun Flower	-	-	-	-	-
10. Green Fodder	11.20	22.58	15.73	49.51	13
11. Others	2.77	1.01	1.68	5.46	2
Total	80.68	158.03	133.70	372.41	100

The study of table reveals that 43% of the total cropped area was under wheat alone, Paddy and Cotton American were the other two important crops which covered 33% and 7% respectively whereas green fodder constituted 13%.

Table 5.4
Out-turn of Different Crops per Hectare of Area Cropped

Name of crop	Zones			(in Qtls.)
	I	II	III	Average
	1	2	3	4
1. Wheat (Grain)	38.58	40.85	41.72	40.68
2. Wheat (Bhusa)	25.19	31.40	34.29	38.11
3. Paddy	51.40	57.73	67.99	58.80
4. Maize	25.97	15.60	-	23.19
5. Sugarcane (Gur)	-	37.50	-	37.50
6. Cotton (American)	-	-	15.28	15.28
7. Cotton (Desi)	-	-	8.91	8.91
8. Toria/Sarson	-	-	9.90	9.90
9. Sun Flower	-	-	-	-

Average out-turn per hectare of area cropped was the maximum for Paddy 58.80 quintals followed by wheat 40.68 quintals, Maize 23.19 quintals, Cotton American 15.28 quintals, Cotton Desi 8.91 quintals and Toria/Sarson 9.90 quintals during 2005-06.

Weighted mean of prices of important crops used for computing gross income is given in table 5.5.

Table 5.5

Weighted mean of Prices per Quintal (Per Hectare for Fodder) used for Computing Gross Income

(In Rs.)				
Name of crop	Zones			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat (Grain)	675	664	667	671
2. Wheat (Bhusa)	140	124	119	125
3. Paddy	626	602	602	607
4. Maize	607	618	–	609
5. Gur (Raw Sugar)	-	1500	–	1500
6. Cotton American	–	–	1900	1900
7. Cotton Desi	–	–	1651	1651
8. Toria/Sarson	-	-	1537	1537
9. Sun Flower	–	–	–	–
10. Fodder (per hect)	18976	27046	23910	24217

Average gross return per hectare of cropped area in different agricultural zones has been given in table 5.6.

Table 5.6

Gross Return per Hectare of Cropped Area from Different Crops

(In Rs.)				
Name of crop	Zones			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat (Grain)	26024	27108	28240	27283
2. Wheat (Bhusa)	3519	3898	4069	3878
3. Paddy	32173	34755	40956	35697
4. Maize	15777	9645	–	14133
5. Sugarcane (Gur)	–	56250	–	56250
6. Sugarcane (Seed)	57500	-	-	57500
7. Cotton (American)	–	–	29030	29030
8. Cotton (Desi)	–	–	14708	14708
9. Toria/Sarson	-	-	15223	15223
10. Sun Flower	–	–	–	–
11. Fodder (per hectare)	18946	27046	23910	24217

Gross return per hectare of area was the highest for Sugarcane Seed (Rs. 57500), following Paddy (Rs. 35697), Cotton American (Rs. 29030), Wheat (Rs. 27283), Fodder (Rs. 24217), Toria (Rs. 15223), Cotton Desi (14708) and Maize (Rs. 14133) during the year under reference.

Proportion of contribution of various crops to gross income per hectare of area possessed in different agricultural zones is given in Table 5.7

Table 5.7
Break-up of Gross Income per Hectare of Area Possessed

Name of crop	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
	1	2	3		
1. Wheat (Grain)	21835	23176	23619	23047	37
2. Wheat (Bhusa)	2953	3333	3403	3276	5
3. Paddy	22076	28327	18132	23277	38
4. Maize	1493	171	-	394	1
5. Sugarcane (Gur)	-	283	-	119	-
6. Sugarcane (Seed)	1130	-	-	244	1
7. Cotton (American)	-	-	10910	3960	7
8. Cotton (Desi)	-	-	217	79	-
9. Toria/Sarson	-	-	449	163	-
10. Sun Flower	-	-	-	-	-
11. Fodder (per hectare)	5215	7689	5495	6359	10
12. Cotton Stick and stalks	148	24	-	42	-
13. Others	1790	302	697	766	1
Total	56640	63305	62922	61728	100

The above table shows that on an average, wheat, (including Bhusa) contributed the maximum share (42%) to gross income per hectare of area possessed during the year 2005-06. The second position was bagged by Paddy (38%) and the third by fodder (10%) during the same year.

5.8 Expenditure :- Cost per hectare of area possessed (held) incurred by the selected farmers belonging to the category of semi-mechanised holding on various inputs for the production of various crops on their farm spread over all the three agricultural zones of the State during the year 2005-06 has been worked out in table 5.8.

Table 5.8
Cost per Hectare of Area Possessed by Various Items of Expenditure and their Percentage to total Expenditure

Item of expenditure	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
	1	2	3		
1. Manual Labour					
(i) Permanent	11821	16364	16113	15293	22
(ii) Casual	2531	3051	2169	2618	4
2. Bullock Labour	406	1130	454	729	1
3. Seed	1994	1439	2284	1866	3
4. Implements	970	1112	718	938	1
5. Artisans	243	292	202	249	-
6. Tubewells and Wells	4581	7476	6340	6439	10
7. Water Charges	39	9	104	50	-
8. Manure and Fertilizers	4786	4875	4601	4756	7
9. Rent	26311	30750	35139	30078	44
10. Land Revenue	-	-	-	-	-
11. Miscellaneous	4703	5576	6285	5645	8
Total	58385	72074	70800	68661	100

In case of semi-mechanised holding major proportion of expenditure was incurred on the payment of rent (44%) followed by manual labour (26%), Misc. (8%), tubewells and wells (10%) and Manure and Fertilizers (7%) during the year under review.

5.9 Expenditure in Respect of Different Categories of Holdings :- In order to have a comparative view expenditure on holdings worked under different sets of conditions has been worked out on four different categories of holdings i.e. A.B.C. and D.

Table 5.9
Zone-wise Gross Income and Expenditure Per Hectare

Zone	Gross income	Expenditure in respect of different categories of holdings			
		A	B	C	D
1	2	3	4	5	6
I	56640	58385	46564	20252	17358
II	63305	72074	55710	24960	21804
III	62922	70809	54696	23157	20390
Average	61728	68661	53368	23290	20332

5.10 Net Income :- Net income has been worked out in the four categories of holdings in each Agricultural Zone deducting expenditure from gross income. Table 5.10 shows the net income per hectare (zone wise) for irrigated areas.

Table 5.10
Zone-wise Net Income Per Holding, Per Hectare area held and Cropped

Zone	Per Holding				Area Held				Area Cropped			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	-4732	27334	98707	106558	-1745	10076	36388	39282	-880	5082	18352	19811
II	-21762	18850	95167	103000	-8769	7595	38345	41501	-4407	3817	19271	20857
III	-21593	22519	108859	116434	-7887	8226	39765	42532	-4038	4211	20355	21771
Average	-18156	21891	100659	108406	-6933	8360	38438	41396	-3510	4232	19461	20958

In case of 'A' category of holdings where the land is taken on rent, labours (Permanent plus casual) has to be hired and capital is borrowed, the semi-mechanised operated holdings showed on an average, net income of Rs. (-) 6933 per hectare during 2005-06. In case of 'B' category of holdings where the land is taken on rent, but uses his own labour (permanent) and capital is borrowed the semi-mechanised operated holding showed on an average net income of Rs. 8360 per hectare. In case of 'C' category of holding the farmers earned on an average net income of Rs. 38438 per hectare of his one year labour during the same year. In case of 'D' category of holdings where even the cultivator used his own capital the average net income earned by the farmer during the period under reference was Rs. 41396 per hectare.

5.11 Gross return per worker, per annum and per day for the year 2005-2006 is given below :-

Table 5.11
Return per Worker, per Annum and Per Day

Zone	Types of holdings				(in Rs.)
	A	B	C	D	
1	2	3	4	5	
Per Annum					
I	(-) 3086	17827	64374	69495	
II	(-) 11232	(-) 9729	49119	53161	
III	(-) 11486	11978	57904	61933	
Average	(-) 9903	11941	54905	59130	
Per Day					
I	(-) 8.45	48.84	176.37	190.40	
II	(-) 30.77	26.65	134.57	145.65	
III	(-) 31.47	32.82	158.64	169.68	
Average	(-) 27.13	32.71	150.42	162.00	

The return on category 'D' of the holding was the highest (Rs. 59130 per annum and Rs. 162.00 per day). As regards Zonewise disparities return per worker, per annum and per day was the highest in Zone I (Rs. 69495 per annum and Rs. 190.40 per day respectively), and lowest in Zone II (Rs. 53161 per annum and Rs. 145.65 per day respectively) of this category.

5.12 Wages of Hired Labour: – The Table 5.12 shows the wages paid to the hired labourer (family plus permanent) on the holdings under study. Where no hired labourer was engaged the rates of payment as prevalent in the village were taken into consideration.

Table 5.12
Wages of Hired Labourer

Zone	Per Annum	Per Day	(in Rs.)
1	2	3	
I	21000	57.53	
II	21175	58.01	
III	23512	64.42	
Average	21950	60.14	

The wages paid to the hired labourers were the highest (Rs. 64.42 per day) in Zone III and the lowest (Rs.57.53 per day) in Zone I.

Table 5.13 Compares the return per family worker for his labour and management with the wages received by permanent hired labourers in the same village.

Table 5.13

Wages of Hired Labourer Versus Return per Family Worker

(in Rs.)		
Per Day		
Zone	Wages paid per permanent hired labourer	Return per family worker for labour & management
1	2	3
I	57.53	(-) 8.45
II	58.01	(-) 30.77
III	64.42	(-) 31.47
Average	60.14	(-) 27.13

The Average wages of permanent hired labourer were higher (Rs. 60.14 per day) than the return per family worker (Rs. (-) 27.13 per day).

APPENDIX – I

Condition of Farming of Semi-mechanised Holding (2005-2006)

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Bullocks	Semi-mechanised		Total
							Number of Workers		
							Family	Hired	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	Gurdaspur	Mann	3.24	6.48	200	-	2	-	2
		Rash Palwan	1.62	3.24	200	-	1	-	1
		Sangat Pur	1.42	2.84	200	-	1	-	1
		Shahpur kandi	2.84	5.68	200	-	2	-	2
		Dharamkot Pattan	4.65	9.30	200	-	1	1	2
		Dhoot Kalan	3.05	6.10	200	-	1	-	1
		Nagre	0.80	0.80	100	-	1	-	1
		Jaitpur	1.62	3.24	200	-	2	-	2
		Jandwal	2.02	4.14	205	-	1	-	1
Hoshiarpur		Sallo Majra	9.72	19.44	200	-	1	1	2
		Simbal Majra	1.21	2.42	200	-	2	-	2
		Booth Garh	1.62	3.24	200	2	2	-	2
		Diery	3.24	6.48	200	-	1	-	1
Ropar	Nawan Shahr	Garhi Bharti	2.02	4.04	200	-	1	1	2
		Sarhoa	1.62	3.24	200	-	1	-	1
		Sub Total	40.79	80.68	198	2	20	3	23
II	Amritsar	Kaler Mangat	4.05	8.10	200	-	2	-	2

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Bullocks	Number of Workers		Total
							Family	Hired	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Manawala	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Khatrai Kalan	2.43	4.86	200	-	2	1	3
		Mal Chak	2.43	4.86	200	-	2	1	3
		Kallah	2.02	4.04	200	-	1	1	2
		Pandori Gola	1.72	3.44	200	-	2	-	2
		Dhardeo	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Partap Pura	3.24	6.48	200	-	2	1	3
		Eita Badhi	3.24	6.48	200	-	2	1	3
		Salekaina	3.24	6.48	200	-	1	-	1
Jalandhar		Chak Vandal	4.65	9.30	200	-	1	1	2
		Bajwa Khurd	2.43	4.86	200	2	2	-	2
		Suban Pur	1.78	3.56	200	-	1	-	1
		Ranipur Rajputtan	2.02	4.04	200	-	1	-	1
		Satab Garh	2.17	4.34	200	-	1	1	2
Kapurthala		Model Town Talwara	1.82	3.64	200	-	2	-	2
	Ludhiana	Chak Sarwan Nath	2.02	4.04	200	-	1	1	2
		Mansuran	1.74	3.48	200	-	2	-	2
		Bhamdi	3.24	6.48	200	-	1	-	2
		Jandali	2.02	4.04	200	-	2	1	3
		Pal Majra	2.02	4.04	200	-	2	1	3

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Bullocks	Number of Workers		Total
							Family	Hired	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Abuwal	2.63	5.26	200	-	1	1	2
		Galab Kalan	1.62	3.24	200	-	1	-	1
	Fatehgarh Sahib	Adampur	2.02	4.04	200	2	2	-	2
		Salana Dulla Singh Wala	1.41	2.82	200	2	1	-	1
		Gaggarwal	2.02	4.04	200	2	2	-	2
		Thabla	5.46	10.92	200	-	2	-	2
		Dakala	3.24	5.67	175	2	3	-	3
		Pandwala	2.23	4.46	200	-	1	-	1
		Jhakran	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Badshah pur Kalke	2.02	4.04	200	-	1	-	1
Patiala		Lohar Majra	2.43	4.86	200	-	1	-	1
		Sub-Total	79.42	158.03	199	10	51	11	62
III	Sangrur	Balyal	1.62	3.24	200	-	1	-	1
		Bhoodan	1.21	2.42	200	-	1	-	1
		Gobindgarh Jajian	3.24	6.48	200	-	1	1	2
		Alkaran	2.02	4.04	200	-	1	1	2
		Bhularheri	1.21	2.42	200	-	1	-	1
		Balran	2.83	5.66	200	-	2	1	3
		Thuthian Wali	2.43	4.86	200	-	1	-	1
		Phulluwala Dod	3.24	4.86	150	-	1	1	2

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Bullocks	Number of Workers		Total
							Family	Hired	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Mian	4.05	8.10	200	-	1	1	2
		Virk Kalan	3.04	6.08	200	-	2	-	2
		Ghuraile	1.72	3.44	200	-	3	-	3
		Jatri	2.43	4.92	202	-	1	-	1
		Dab guruke	1.92	3.84	200	-	1	-	1
Bathinda		Kothe Kehar Singh	3.14	6.28	200	-	1	-	1
	Moga	Dhoorkot Charat Singh	3.04	6.08	200	-	2	-	2
		Budh Singh Wala	3.04	6.08	200	-	2	-	2
Faridkot		Jawahar Singh Wala	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Thandewala	1.77	3.54	200	-	1	-	1
		Husnar	4.05	8.10	200	-	2	1	3
		Kheowali	2.83	5.66	200	-	2	-	2
		Haziwala	3.03	6.06	200	-	1	-	1
Mukatsar		Giddran wali	8.50	15.38	181	2	2	1	3
		Kandh Wala Hazir Khan	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Boore Wala	2.02	4.04	200	-	3	-	3
Firozpur		Gunder Dhandi	2.02	4.04	200	-	3	-	3
		Sub-Total	68.44	133.70	195	2	40	7	47
		Grand-Total	188.55	372.41	197	14	111	21	132

APPENDIX - II

Area of Different Crops Sown (2005-2006)

Semi-mechanised (Hectares)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toriam & Sarson	Sun- Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Mann	-	-	2.84	-	-	-	2.84	-	-	0.80	-	6.48
		Rash Palwan	-	-	1.42	-	-	-	1.42	-	-	0.40	-	3.24
		Sangat Pur	-	-	1.42	-	-	-	0.97	-	-	-	0.45	2.84
		Shahpur kandi	-	-	2.44	-	-	1.02	1.42	-	-	0.80	-	5.68
		Dharamkot Pattan	-	-	4.45	-	-	-	2.43	-	-	0.40	2.02	9.30
	Hoshiarpur	Dhoot Kalan	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	2.86	-	6.10
			-	-	-	-	0.80-	-	-	-	-	-	-	0.80
			-	-	1.42	-	-	1.52	-	-	-	0.30	-	3.24
		Jandwala	-	-	1.82	-	-	-	1.82	-	-	0.40	0.10	4.14
	Ropar	Sallo Majra	-	-	9.32	-	-	-	9.32	-	-	0.80	-	19.44
		Simbal Majra	-	-	0.81	-	-	0.81	-	-	-	0.80	-	2.42
	Nagre	Booth Garh	-	-	1.42	-	-	-	1.42	-	-	0.40	-	3.24
	Jaitpur		-	-	2.02	--	-	-	2.02	-	-	2.44	-	6.48
	Nawan Shahar	Garhi Bharti	-	-	1.52	--	-	8.50	1.02	-	-	0.80	0.20	4.04
			-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	-	-	3.24
		SUB-TOTAL	-	-	34.14	-	0.80	3.85	27.92	-	-	11.20	2.77	80.68
II	Amritsar	Kaler Mangat	-	-	3.65	-	-	-	3.65	-	-	0.80	-	8.10
	Diery		-	-	1.62	--	-	-	1.62	-	--	0.80	-	4.04

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toriam & Sarson	Sun- Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Khatrai Kalan	-	-	2.23	-	-	-	2.23	-	-	0.40	-	4.86
		Mal Chak	-	-	2.03	-	-	-	1.82	-	-	1.01	-	4.86
			-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
		Pandori Gola	-	-	1.32	-	-	-	1.32	-	-	0.80	-	3.44
			-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
	Jalandhar	Partap Pura	-	-	2.84	-	-	-	2.84	-	-	0.80	-	6.48
		Eita Badhi	-	-	2.84	-	-	-	2.84	-	-	0.80	-	6.48
	Kallah	Salekaina	-	-	2.83	-	-	-	2.83	-	--	0.82	-	6.48
		Chak Vandal	-	-	4.25	-	-	-	4.05	-	-	1.00	-	9.30
	Dhardeo	Bajwa Khurd	-	-	2.03	-	-	0.40	1.63	-	-	0.80	-	4.86
	Kapurthala	Suban Pur	-	-	1.58	-	-	-	1.58	-	-	0.40	-	3.56
		Rani Pur Rajputtan	-	-	1.87	-	-	-	1.87	-	-	0.30	-	4.04
		Satab Garh	-	-	2.02	-	-	-	2.02	-	-	0.30	-	4.34
			-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.40	-	3.64
	Ludhiana	Chak Sarwan Nath	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
			-	-	1.42	-	-	-	1.62	-	-	0.44	-	3.48
			-	-	3.04	-	-	-	3.04	-	-	0.40	-	6.48
			-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
	Talwara	Pal Majra	-	-	1.82	-	-	-	1.62	-	-	0.60	-	4.04
			-	-	2.23	-	-	1.01	0.61	-	-	1.21	0.20	5.26

Mansuran

Bhamdi

Jandali

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Torla & Sarson	Sun-Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Galab Kalan	-	-	1.32	-	-	-	1.22	-	-	0.70	-	3.24
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	1.82	-	-	-	1.82	-	-	0.40	-	4.04
		Salana Dullo Singh Wala	-	-	0.60	-	-	-	0.60	-	-	0.62	-	2.82
			-	-	1.82	0.40	-	-	1.22	-	-	0.60	-	4.04
			-	-	5.06	-	-	-	4.86	-	-	1.00	-	10.92
	Patiala	Dakala	-	-	2.23	-	-	-	3.04	-	-	0.40	-	5.67
			-	-	1.22	-	-	-	1.42	-	-	1.01	0.81	4.46
			-	-	1.82	-	-	-	1.21	-	-	1.01	-	4.04
	Gaggarwal	Badshah pur Kalke	-	-	1.94	-	-	-	2.02	-	-	0.08	-	4.04
	Thabla	Lohar Majra	-	-	2.35	-	-	-	2.03	-	-	0.48	-	4.86
			-	-	67.90	0.40	-	1.41	64.73	-	-	22.58	1.01	158.03
III	Pandwala Sangrur	Balyal	-	-	1.42	-	-	-	1.42	-	-	0.40	-	3.24
	Jhakran		-	-	1.01	-	-	-	1.01	-	-	0.40	-	2.42
		Gobindgarh Jajian	-	-	2.84	-	-	-	2.84	-	-	0.80	-	6.48
			-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
		Sub-Total	-	-	1.01	-	-	-	1.01	-	-	0.40	-	2.42
			-	-	2.43	-	-	-	2.43	-	-	0.80	-	5.66
	Bhoodan Mansa	Thuthian Wali	-	1.62	2.23	-	-	-	0.81	-	-	0.20	-	4.86
		Phulluwala Dod	-	2.03	2.03	-	-	-	-	0.40	-	0.40	-	4.86

Alkaran
Bhularheri

Balran

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toriam & Sarson	Sun- Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
			-	2.84	2.84	-	-	-	-	0.81	-	0.80	0.81	8.10
	Bathinda	Virk Kalan	-	2.84	2.84	-	-	-	-	-	-	0.40	-	6.08
			-	1.01	1.52	-	-	-	0.51	-	-	0.40	-	3.44
			-	2.23	2.03	-	-	-	-	-	-	0.60	0.06	4.92
	Faridkot	Dab guruke	-	-	1.72	-	-	-	1.72	-	-	0.40	-	3.84
	Mian	Kothe Kehar Singh	-	1.01	2.89	-	-	-	1.73	-	-	0.65	-	6.28
	Moga	Dhoorkot Charat Singh	0.20	1.01	2.64	-	-	-	1.43	-	-	0.80	-	6.08
	Ghuraile	Budh Singh Wala	-	-	2.84	-	-	-	2.84	-	-	0.40	-	6.08
	Jatri	Jawahar Singh Wala	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
	Mukatsar	Thandewala	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.30	-	3.54
			0.81	2.43	3.65	-	-	-	-	-	-	1.21	-	8.10
			-	2.63	2.63	-	-	-	-	-	-	0.40	-	5.46
	Firozpur	Haziwala	-	-	2.63	-	-	-	2.63	-	-	0.80	-	6.06
		Gidran wali	-	6.07	6.07	-	-	-	-	0.81	-	1.62	0.81	15.38
		Kandh Wala Hazir Khan	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
	Husnar	Boore Wala	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
	Kheowal	Gunder Dhandi	-	-	1.87	-	-	-	1.82	-	-	0.35	-	4.04
			1.01	25.72	57.24	-	-	-	30.30	2.02	-	15.73	1.68	133.70
			1.01	25.72	159.28	0.40	0.80	5.26	122.95	2.02	-	49.51	5.46	372.41

Sub-Total
Grand-Total

APPENDIX - III

Out turn of Different Crops Sown (2005-2006)

Semi-Mechanised (Quintals)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Toriam & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I	Gurdaspur	Mann	-	-	102.00	120.00	-	-	-	-	104.00
		Rash Palwan	-	-	50.00	50.00	-	-	-	-	52.00
		Sangat Pur	-	-	46.00	-	-	-	-	-	97.00
		Shahpur kandi	-	-	60.00	70.00	-	28.00	-	-	35.00
		Dharamkot Pattan	-	-	162.00	40.00	-	-	-	-	150.00
	Hoshiarpur	Dhoot Kalan	-	-	54.00	50.00	--	-	-	-	60.00
			-	-	-	-	-	-	-	-	-
			-	-	64.00	40.00	-	38.00	-	-	-
			-	-	54.00	50.00	-	-	-	-	60.00
	Ropar	Sallo Majra	-	-	414.00	260.00	-	-	-	-	552.00
		Simbal Majra	-	-	26.00	20.00	-	20.00	-	-	-
	Nagre	Booth Garh	-	-	75.00	50.00	-	-	-	-	90.00
	Jaitpur Jandwala		-	-	50.00	45.00	-	-	-	-	110.00
	Nawan Shahaar	Garhi Bharti	-	-	72.00	65.00	-	14.00	-	-	45.00
			-	-	88.00	-	-	-	-	-	80.00
		Sub-Total	-	-	1317.00	860.00	-	100.00	-	-	1435.00
II	Amritsar	Kaler Mangat	-	-	108.00	80.00	-	-	-	-	243.00
	Diery		-	-	54.00	50.00	-	-	-	-	108.00

Sarhoa

Manawala

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Torla & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		Khatrai Kalan	-	-	120.00	40.00	-	-	-	-	110.00
		Mal Chak	-	-	85.00	70.00	-	-	-	-	42.00
			-	-	72.00	32.00	-	-	-	-	112.00
		Pandori Gola	-	-	50.00	40.00	-	-	-	-	65.00
			-	-	75.00	40.00	-	-	-	-	119.00
	Jalandhar	Partap Pura	-	-	140.00	50.00	-	-	-	-	180.00
		Eita Badhi	-	-	124.00	100.00	-	-	-	-	147.00
	Kallah	Salekaina	-	-	119.00	100.00	-	-	-	-	108.00
		Chak Vandal	-	-	168.00	140.00	-	-	-	-	198.00
	Dhardeo	Bajwa Khurd	-	-	80.00	80.00	-	10.00	-	-	120.00
	Kapurthala	Suban Pur	-	-	58.00	40.00	-	-	-	-	80.00
		Rani Pur Rajputtan	-	-	75.00	20.00	-	-	-	-	80.00
		Satab Garh	-	-	100.00	30.00	-	-	-	-	125.00
			-	-	68.00	35.00	-	-	-	-	78.00
	Ludhiana	Chak Sarwan Nath	-	-	63.00	50.00	-	-	-	-	135.00
			-	-	50.00	50.00	-	-	-	-	108.00
			-	-	135.00	115.00	-	-	-	-	150.00
			-	-	68.00	50.00	-	-	-	-	100.00
	Talwara	Pal Majra	-	-	80.00	100.00	-	-	-	-	80.00
	Mansurah		-	-	65.00	50.00	-	12.00	-	-	44.00

Bhamdi

Jandali

Ahuwal

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Torla & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		Galab Kalan	-	-	55.00	70.00	-	-	-	-	96.00
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	86.00	90.00	-	-	-	-	124.00
		Salana Dullo Singh Wala	-	-	30.00	30.00	-	-	-	-	40.00
			-	-	60.00	60.00	15.00	-	-	-	85.00
			-	-	215.00	200.00	-	-	-	-	333.00
	Patiala	Dakala	-	-	94.00	85.00	-	-	-	-	140.0
			-	-	58.00	45.00	-	-	-	-	52.00
		Gaggarwal	-	-	71.00	70.00	-	-	-	-	56.00
		Badshah pur Kalke	-	-	73.00	60.00	-	-	-	-	150.00
	Thabla	Lohar Majra	-	-	85.00	60.00	-	-	-	-	127.00
		Pandwala	-	-	2774.00	2132.00	15.00	22.00	-	-	3735.00
III	Sangrur	Balyal	-	-	63.00	70.00	-	-	-	-	112.00
	Jhakran		-	-	38.00	46.00	-	-	-	-	71.00
		Gobindgarh Jajian	-	-	133.00	125.00	-	-	-	-	224.00
		Sub-Total	-	-	48.00	40.00	-	-	-	-	104.00
			-	-	54.00	70.00	-	-	-	-	63.00
	Bhoodan		-	-	102.00	100.00	-	-	-	-	180.00
	Mansa	Thuthian Wali	-	30.00	120.00	100.00	-	-	-	-	60.00
		Phulluwala Dod	-	25.00	100.00	80.00	-	-	5.00	-	-

Alkaran
Bhularheri

Balran

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Toriam & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			-	42.00	112.00	100.00	-	-	12.00	-	-
	Bathinda	Virk Kalan	-	40.00	66.00	60.00	-	-	-	-	-
			-	20.00	52.00	52.00	-	-	-	-	20.00
			-	48.00	100.00	108.00	-	-	-	-	-
	Faridkot	Dab guruke	-	-	80.00	80.00	-	-	-	-	146.00
	Mian	Kothe Kehar Singh	-	20.00	124.00	88.00	-	-	-	-	57.00
	Moga Ghuraile	Dhoorkot Charat Singh	2.00	12.00	104.00	100.00	-	-	-	-	125.00
	Jatri	Budh Singh Wala	-	-	120.00	100.00	-	-	-	-	150.00
		Jawahar Singh Wala	-	-	64.00	64.00	-	-	-	-	100.00
	Mukatsar	Thandewala	-	-	64.00	40.00	-	-	-	-	80.00
			7.00	30.00	108.00	100.00	-	-	-	-	-
			-	46.00	90.00	60.00	-	-	-	-	-
	Firozpur	Haziwala	-	-	96.00	80.00	-	-	-	-	180.00
		Gidran wali	-	80.00	350.00	100.00	-	-	3.00	-	-
	Husnar	Kandh Wala Hazir Khan	-	-	64.00	60.00	-	-	-	-	88.00
	Kheowal	Boore Wala	-	-	80.00	90.00	-	-	-	-	120.00
		Gunder Thandi	-	-	56.00	50.00	-	-	-	-	140.00
			9.00	393.00	2388.00	1963.00	-	-	20.00	-	2060.00
			9.00	393.00	6479.00	4955.00	15.00	122.00	20.00	-	7230.00

APPENDIX - IV

Value of Different Crops Sown (2005-2006)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Semi-Mechanised Toria & Sarson	Mechanised Sun Flower (Grain)	Cotton (Rs.) Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Mann	-	-	66300	18000	-	-	-	60320	-	-	-	10000	-	154620
		Rash Palwan	-	-	32500	7500	-	-	-	28600	-	-	-	5000	-	73600
		Sangat Pur	-	-	32200	-	-	-	-	39900	-	-	-	-	6500	78600
		Shahpur kandi	-	-	42000	7700	-	-	17360	22400	-	-	300	18000	-	107760
		Pattan	-	-	105300	5200	-	-	-	87000	-	-	-	5000	45330	247830
	Hoshiarpur	Dhoot Kalan	-	-	37800	5000	-	-	-	39000	-	-	-	28800	5500	116100
		Dharamkot	-	-	-	-	-	46000	-	-	-	-	-	-	-	46000
			-	-	41600	4000	-	-	23940	-	-	-	800	6300	-	76640
			-	-	37800	5000	-	-	-	39000	-	-	-	12000	10500	104300
	Ropar	Sallo Majra	-	-	289800	39000	-	-	-	386400	-	-	-	14000	-	729200
	Nagre	Simbal Majra	-	-	16900	3000	-	-	11600	-	-	-	4000	14000	-	49500
	Jaitpur	Booth Garh	-	-	48150	12500	-	-	-	54000	-	-	-	10000	1000	125650
	Jandwala		-	-	35000	6750	-	-	-	64900	-	-	-	75000	-	181650
	Nawan Shahar	Garhi Bharti	-	-	46800	6500	-	-	7840	24750	-	-	935	14100	4000	104925
			-	-	56320	-	-	-	-	52000	-	-	-	-	-	108320
	Diery	Sub Total	-	-	888470	120150	-	46000	60740	898270	-	-	6035	212200	72830	2304695

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
II	Amritsar	Kaler Mangat	-	-	70200	8000	-	-	-	128790	-	-	-	22500	2000	231490
			-	-	35100	5000	-	-	-	57240	-	-	-	26000	2000	125340
		Khatrai Kalan	-	-	78000	4000	-	-	-	60500	-	-	-	14000	250	156750
		Mal Chak	-	-	55250	7000	-	-	-	50820	-	-	-	25900	1000	139970
	Manawala		-	-	46800	4800	-	-	-	67200	-	-	-	20000	1000	139800
		Pandori Gola	-	-	32500	6000	-	-	-	35750	-	-	-	25000	250	99500
			-	-	48750	4000	-	-	-	71400	-	-	-	18000	-	142150
	Jalandhar	Partap Pura	-	-	98000	5000	-	-	-	117000	-	-	-	14000	300	234300
	Kailah	Eita Badhi	-	-	80600	10000	-	-	-	86730	-	-	-	30000	-	207330
	Dhardeo	Salekaina	-	-	77350	10000	-	-	-	64800	-	-	-	36000	-	188150
		Chak Vandal	-	-	109200	14000	-	-	-	116820	-	-	-	25000	-	265020
		Bajwa Khurd	-	-	52000	8000	-	-	6400	70800	-	-	400	12000	-	149600
	Kapurthala	Suban Pur	-	-	37700	4000	-	-	-	48000	-	-	-	9000	-	98700
		Rani Pur Rajputtan	-	-	48750	2000	-	-	-	48000	-	-	-	10000	-	108750
		Satab Garh	-	-	65000	3000	-	-	-	75000	-	-	-	9000	-	152000
			-	-	44200	3500	-	-	-	46800	-	-	-	9950	900	105350
	Ludhiana	Chak Sarwan Nath	-	-	40950	5000	-	-	-	81000	-	-	-	25500	--	152450
	Talwara		-	-	32500	5000	-	-	-	64800	-	-	-	14500	-	116800

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
			-	-	94500	11500	-	-	-	90000		-	-	12000	-	208000
			-	-	47600	5000	-	-	-	59000	-	-	-	25000	-	136600
		Pal Majra	-	-	56000	10000	-	-	-	48000	-	-	-	13000	-	127000
	Bhamdi		-	-	45500	5000	-	-	7200	26400	-	-	1500	22000	1010	108610
	Jandali	Galab Kalan	-	-	37125	10500	-	-	-	57600	-	-	-	18000	-	123225
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	60200	15750	-	-	-	75640		-	-	15500	-	167090
	Abuwal	Salana Dullo Singh Wala	-	-	21000	5250	-	-	-	24400	-	-	-	47000	-	97650
			-	-	39000	9000	22500	-	-	51000	-	-	-	23000	-	144500
			-	-	139750	34000	-	-	-	199800	-	-	-	22000	-	395550
	Patiala	Dakala	-	-	61100	11900	-	-	-	89600	-	-	-	14000	-	176600
	Gaggarwal		-	-	33600	7650	-	-	-	30680	-	-	-	18000	12500	102430
	Thabla		-	-	49700	12250	-	-	-	33600	-	-	-	24050	2750	122350
	Pandwala	Badshah pur Kalke	-	-	47450	9000	-	-	-	90000	-	-	-	1500	-	147950
	Jhakran	Lohar Majra	-	-	55250	9600	-	-	-	82550	-	-	-	9300	-	156700
			-	-	1840625	264700	22500	-	13600	2249720	-	-	1900	610700	23960	5027705
III	Sangrur	Balyal	-	-	40950	10500	-	-	-	67200	-	-	-	12500	-	131150
			-	-	24700	5520	-	-	-	42600	-	-	-	11800	-	84620

Sub-Total

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Gobindgarh Jajian	-	-	38450	15000	-	-	-	132160	-	-	-	27000	-	260610
			-	-	31200	6400	-	-	-	57200	-	-	-	12000	-	106800
			-	-	35100	8400	-	-	-	37800	-	-	-	12000	-	93300
			-	-	66300	10000	-	-	-	108000	-	-	-	15500	-	199800
	Mansa	Thuthian Wali	-	60000	78000	10000	-	-	-	36000	-	-	-	8000	2000	194000
	Bhulasheri	Phulluwala Dod	-	46250	65000	8000	-	-	-	-	7500	-	-	8800	2500	138050
	Balran		-	84000	72800	12500	-	-	-	-	18000	-	-	16600	9100	213000
	Bathinda	Virk Kalan	-	80000	46200	6000	-	-	-	-	-	-	-	8000	3500	143700
				36000	33800	7800	-	-	-	12200	-	-	-	8700	2000	100500
				96000	65000	11880	-	-	-	-	-	-	-	8700	3476	185056
	Mian Faridkot	Dab guruke			56000	12000	-	-	-	99600	-	-	-	13000	-	180600
	Ghuraie	Kothe Kehar Singh		35000	86800	11000	-	-	-	58200	-	-	-	13000	1500	205500
	Moga	Dhoorkot Charat Singh	3200	21600	72800	10000	-	-	-	75000	-	-	-	24000	1800	208400
		Budh Singh Wala	-	-	84000	10000	-	-	-	90000	-	-	-	12000	2000	198000
		Jawahar Singh Wala	-	-	44800	6400	-	-	-	60000	-	-	-	23000	-	134200
	Mukatsar	Thandewala	-	-	44800	4000	-	-	-	48000	-	-	-	7600	-	104400

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torja & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
			11655	54000	75600	10000	-	-	-	-	-	-	-	28000	4000	183255
			-	82800	58770	9000	-	-	-	-	-	-	-	8000	3800	162370
	Ferozpur	Haziwala	-	-	62400	8000	-	-	-	108000	-	-	-	20000	-	198400
	Husna	Gidran wali	-	151000	245000	15000	-	-	-	-	5250	-	-	20000	12000	448250
	Kheowali	Kandh Wala Hazir Khan	-	-	44800	9000	-	-	-	57200	-	-	-	22000	-	133000
		Boore Wala	-	-	56000	9000	-	-	-	72000	-	-	-	22000	-	159000
		Gunder Dhandi	-	-	39200	7500	-	-	-	79800	-	-	-	13900	-	140400
			14855	746650	1616470	232900	-	-	-	1240960	30750	-	-	376100	47676	4306361
			14855	746650	4345565	617750	22500	46000	74340	4388950	30750	-	7935	1199000	144466	11638761

Sub-Total
Grand-Total

APPENDIX – V
Expenditure per Hectare on Area Held (2005-2006)
(As a business points of view)

Semi-Mechanized (Rs.)

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisans	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Mann	3.24	12346	3704	-	741	2366	247	1512	-	3080	24691	-	3595	52282
		Rash Palwan	1.62	12346	3611	-	1073	1097	494	7740	197	4077	19753	-	2265	52653
		Sangat Pur	1.42	14085	3415	-	1208	80	282	539	-	4475	29578	-	1901	55563
		Shahpur kandi	2.84	14084	2641	-	1568	510	282	-	197	4035	17254	-	3767	44338
		Pattan	4.65	11183	2581	-	1714	947	172	2699	-	5491	29677	-	6559	61023
	Hoshiarpur	Dhoot Kalan	3.05	6557	1639	-	1141	222	197	2427	-	2852	18361	-	6352	39748
		Dharamkot	0.80	25000	3125	-	12500	2674	-	10556	50	5000	20000	-	625	79530
			1.62	24692	2469	-	1651	851	371	6987	-	4012	22222	-	494	63756
			2.02	9901	2475	-	1723	1135	297	3266	198	2945	25743	-	9703	57386
	Ropar	Sallo Majra	9.72	5144	1543	-	2827	215	155	2567	-	7205	36790	-	4938	61384
	Nagre	Simbal Majra	1.21	33058	413	-	2653	2477	330	-	198	5897	19835	-	4876	69737
	Jaitpur	Booth Garh	1.62	22222	3087	10191	1704	2146	309	11363	-	4363	19753	-	2191	77329
	Jandwala		3.24	7716	2963	-	2199	1157	309	6679	-	3904	24692	-	7716	57335
	Nawan Shahar	Garhi Bharti	2.02	18812	2475	-	598	2400	297	5140	-	2508	19802	-	2089	54121
			1.62	12346	5679	-	877	252	309	28711	-	4765	22222	-	3210	78371
	Diery	SUB-TOTAL	40.69	11821	2531	406	1994	970	243	4581	39	4786	26311	-	4703	58385

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisans	Tubewells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
II	Amritsar	Kaler Mangat	4.05	9877	2963	-	1146	1177	296	2821	-	3212	37037	-	5439	63968
			2.02	19802	2574	-	1356	2056	495	2903	-	4347	29703	-	1718	64954
		Khatrai Kalan	2.43	24691	1646	-	1004	761	329	11925	-	3338	32099	-	3395	79188
		Mal Chak	2.43	24691	2366	-	1482	958	329	7108	-	3551	34568	-	4231	79284
	Manawala		2.02	19010	3069	-	1604	1835	297	8881	198	5352	32178	-	6015	78439
		Pandori Gola	1.72	29070	872	-	1808	3184	291	10143	-	5669	37064	-	7325	95426
			2.02	24753	4555	-	1668	1084	297	5333	-	3663	32178	-	7188	80719
	Jalandhar	Partap Pura	3.24	22222	2469	-	1154	1193	309	6722	-	2984	29630	-	4244	70927
	Kalan	Eita Badhi	3.24	22222	2469	-	1587	256	185	6025	-	4488	19753	-	3110	60095
	Dhardeo	Salekaina	3.24	7407	4552	-	1482	837	309	10844	-	6173	24691	-	8086	64381
		Chak Vandal	4.65	10322	2318	-	1467	234	215	5417	-	5043	19785	-	4963	49754
		Bajwa Khurd	2.43	14815	1646	9653	988	1353	370	4567	-	4782	24691	-	3292	66157
	Kapurthala	Suban Pur	1.78	11236	2809	-	1264	310	225	10498	-	4494	24719	-	1685	57240
		Rani Rajputtan	2.02	9901	5446	-	985	546	297	9102	-	5189	24752	-	4802	61020
		Satab Garh	2.17	18433	3641	-	1115	1102	276	7620	-	3687	29723	-	5991	71588
			1.82	26374	6209	-	1153	667	330	2637	-	5042	28571	-	3868	74851
	Ludhiana	Chak Sarwan Nath	2.02	21782	4802	-	1584	594	495	3325	-	3327	37129	-	11587	84625
	Talwara		1.74	25287	3563	-	1118	488	345	6213	-	6208	44483	-	4276	91981
			3.24	12346	2006	-	1197	1330	309	1157	-	4744	29630	-	3472	56191

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisans	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
			2.02	19802	4653	-	1198	1112	347	3080	-	6031	42079	-	5792	84094
		Pal Majra	2.02	29703	1237	-	1213	2661	248	2571	-	4911	29703	-	1485	73732
			2.63	18555	1901	-	1294	2139	380	3263	-	3230	28517	-	8192	67471
	Jandali	Galab Kalan	1.62	12346	7157	-	621	607	370	31404	-	10949	29630	-	9266	102350
	Fatehgarh Sahib	Adampur	2.02	16040	5099	11444	1803	2095	495	21819	-	4551	34653	-	11423	109422
	Abuwal	Salana Dullo Singh Wala	1.41	10213	2269	9860	7258	3357	426	9500	199	15564	44681	-	3120	106447
			2.02	19604	2475	3564	3391	2355	-	10953	-	8676	44554	-	6045	101617
			5.46	7326	3462	-	606	554	147	963	-	3777	32142	-	3809	52786
	Patiala	Dakala	3.24	17284	2315	6818	957	967	247	12497	-	5892	32407	-	9855	89239
	Gaggarwal		2.23	8968	1368	-	2036	641	269	16057	-	3874	29596	-	5404	68213
	Thabla		2.02	19802	1881	-	2030	805	297	10298	-	3847	19802	-	6906	65668
	Pandwala	Badshah pur Kalke	2.02	9901	4455	-	1213	231	297	12626	-	5089	34654	-	4827	73293
	Jhakran	Lohar Majra	2.43	9054	2502	-	1230	1156	247	5481	-	3885	32099	-	9979	65633
			79.42	16364	3051	1130	1439	1112	292	7476	9	4875	30750	-	5576	72074
III	Sangrur	Balyal	1.62	12346	5185	-	1629	815	247	8398	-	7012	49383	-	5960	90975
			1.21	18182	2645	-	1703	3446	-	12942	-	6267	37190	-	2851	85226
	Sub-Total	Gobindgarh Jajian	3.24	17778	2160	-	1173	658	247	11504	-	6704	33333	-	4685	78242
	Bhoodan		2.02	25743	3515	-	1552	735	247	14355	-	5941	29703	-	5124	86915

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisans	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
			1.21	20661	6612	-	1818	1631	-	8744	-	4855	32232	-	7620	84173
			2.83	22261	1767	-	2357	1189	283	8573	198	5579	34629	-	8350	85186
	Mansa	Thuthian Wali	2.43	10288	3292	-	3210	676	329	8128	197	3490	29629	-	9383	68622
	Bhularheri	Dod	3.24	12346	1080	-	679	271	185	3069	148	2313	20988	-	2809	43888
	Balran		4.05	10864	1852	-	2877	133	197	5301	197	2875	24691	-	4044	53031
	Bathinda	Virka Kalan	3.04	16447	2467	-	1796	419	247	-	197	5577	19737	-	3216	50103
			1.72	34884	1163	-	5482	1207	291	9796	-	4903	28416	-	2895	89037
			2.43	10288	2305	-	3202	1691	247	3831	197	4436	31605	-	7202	65004
	Mian Faridkot	Dab guruke	1.92	11458	2708	-	2031	491	261	4247	198	7323	32396	-	12656	73769
	Ghuraile	Kothe Kehar Singh	3.14	7006	4347	-	2178	588	191	7737	-	4897	40725	-	8250	75919
	Moga	Dhoorkot Charat Singh	3.04	16448	4212	-	2365	1208	197	9576	-	6632	41941	-	8176	90755
		Budh Singh Wala	3.04	16447	1875	-	1230	613	197	2878	197	5908	34540	-	9188	73073
		Jawahar Singh Wala	2.02	24752	2475	-	1495	497	247	20248	-	5208	34653	-	11332	100907
	Mukatsar	Thandewala	1.77	14124	2429	-	1232	1162	-	10559	-	3537	34605	-	4520	72168
			4.05	18519	617	-	3630	414	148	-	198	2579	29630	-	4760	60495
			2.83	17668	1590	-	1774	538	212	-	212	5240	29682	-	4876	61792

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisans	Tubewells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Firozpur	Haziwala	3.03	6601	2805	-	1254	772	198	5770	-	3858	39604	-	7368	68230
		Giddran wali	8.50	11200	765	3658	3857	304	141	2917	160	2827	24706	-	2903	53438
		Kandh Wala Hazir Khan	2.02	19802	1238	-	1535	862	247	9282	-	5558	32178	-	11386	82088
		Boore Wala	2.02	29703	990	-	1535	1050	247	9183	-	5806	34653	-	8723	91890
		Dhandi	2.02	29703	1213	-	1040	406	247	8290	-	4208	39604	-	11648	96359
			68.44	16113	2169	454	2284	718	202	6340	104	4601	31539	-	6285	70809
			188.55	15293	2618	729	1866	938	249	6439	50	4756	30078	-	5645	68661

Gunder

Sub-Total
Grand-Total

APPENDIX – VI
Gross Income, Expenditure and net Income per Hectare on Area Held (2005-06) Semi-mechanised (Rs.)

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
							Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Mann	3.24	47722	12180	35542	52282	-4560	39936	7786	15245	32477	13261	34461
		Rash Palwan	1.62	45432	17712	27720	52653	-7221	40308	5124	20555	24877	18329	27103
		Sangat Pur	1.42	55352	22230	33122	55563	-211	41479	13873	11901	43451	11560	43792
		Shahpur kandi	2.84	37944	12396	25548	44338	-6394	30254	7690	13000	24944	12748	25196
		Pattan	4.65	53297	23347	29950	61023	-7726	49840	3457	20163	33134	17970	35327
	Hoshiarpur	Dhoot Kalan	3.05	38065	12970	25095	39748	-1683	33191	4874	14830	23235	13462	24603
	Dharamkot		0.80	57500	29577	27923	79530	-22030	54530	2970	34530	22970	29577	27923
			1.62	47309	11235	36074	63756	-16447	39064	8245	16842	30467	11852	35457
			2.02	51634	18714	32920	57386	-5752	47485	4149	21742	29892	19209	32425
	Ropar	Sallo Majra	9.72	75021	38133	36888	61384	13637	56240	18781	19450	55571	17372	57649
	Nagre	Simbal Majra	1.21	40909	11912	28997	69737	-28828	36679	4230	16845	24064	15217	25692
	Jaitpur	Booth Garh	1.62	77562	28314	49248	77329	233	55106	22456	35353	42209	25845	51717
	Jandwala		3.24	56065	22844	33221	57335	-1270	49619	6446	24928	31137	23307	32758
	Nawan Shahar	Garhi Bharti	2.02	51943	20742	31201	54121	-2178	35309	16634	15507	36436	12078	39865

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
			1.62	66864	23450	43414	78371	-11507	66025	839	43803	23061	28215	38649
		Sub-Total	40.69	56640	23287	33353	58385	-1745	46564	10076	20252	36388	17358	39282
II	Amritsar	Kaler Mangat	4.05	57158	13859	43299	63968	-6810	54091	3067	17054	40104	14353	42805
	Sarhoa		2.02	62049	12415	49634	64954	-2905	45152	16897	15449	46600	12910	49139
		Khatrai Kalan	2.43	64506	25681	38825	79188	-14682	54496	10010	22397	42109	17862	46644
		Mal Chak	2.43	57601	23314	34287	79284	-21683	54593	3008	20025	37576	15906	41695
	Manawala		2.02	69208	33090	36118	78439	-9231	59429	9779	27251	41957	24327	44881
		Pandori Gola	1.72	57849	20698	37151	95426	-37577	66356	-8507	29292	28557	23024	34825
			2.02	70371	17340	53031	80719	-10348	55966	14405	23788	46583	18330	52041
	Jalandhar	Partap Pura	3.24	72315	22495	49820	70927	1388	48705	23610	19075	53240	15551	56764
	Kalan	Eita Badhi	3.24	63991	22814	41177	60095	3896	37873	26118	18120	45871	15716	48275
	Dhardeo	Salekaina	3.24	58071	28924	29147	64381	-6310	56974	1097	32283	25788	29696	28375
		Chak Vandal	4.65	56993	33242	23751	49754	7239	39432	17561	19647	37346	16467	40526
		Bajwa Khurd	2.43	61564	21538	40026	66157	-4593	51342	10222	26651	34913	22361	39203
	Kapurthala	Suban Pur	1.78	55449	18151	37298	57240	-1791	46004	9445	21285	34164	18432	37017
		Rani Pur Rajputtan	2.02	53837	25216	28621	61020	-7183	51119	2718	26367	27470	25711	28126
		Satab Garh	2.17	70046	27926	42120	71588	-1542	53155	16891	23432	46614	18939	51107
			1.82	57885	17525	40360	74851	-16966	48477	9408	19906	37979	18074	39811

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Ludhiana	Chak Sarwan Nath	2.02	75470	34051	41419	84625	-9155	62843	12627	25714	49756	24645	50825
			1.74	67126	17880	49246	91981	-24855	66694	432	22211	44915	19317	47809
			3.24	64197	18304	45893	56191	8006	43845	20352	14216	49981	13055	51162
			2.02	67624	19544	48080	84094	-16470	64292	3332	22213	45411	20534	47090
	Mansuran	Pal Majra	2.02	62871	20452	42419	73732	-10861	44029	18842	14326	48545	11541	51330
	Bhamdi		2.63	41297	26134	15163	67471	-26174	48916	-7619	20399	20898	17569	23728
	Jandali	Galab Kalan	1.62	76065	48951	27114	102350	-26285	90004	-13939	60375	15690	50185	25880
	Fatehgarh Sahib	Adampur	2.02	82718	52151	30567	109422	-26704	93383	-10665	58729	23989	53141	29577
	Abuwal	Salana Dullo Singh Wala	1.41	69255	33669	35586	106447	-37192	96234	-26979	51554	17701	47286	21969
			2.02	71534	56979	14555	101617	-30083	82013	-10479	37459	34075	32474	39060
			5.46	72445	35680	36765	52786	19659	45460	26985	13317	59128	12329	60116
	Patiala	Dakala	3.24	54506	41453	13053	89239	-34733	71955	-17449	39547	14959	37441	17065
	Gaggarwal		2.23	45933	27538	18395	68213	-22280	59245	-13312	29649	16284	28206	17727
	Thabla		2.02	60569	24461	36108	65668	-5099	45866	14703	26064	34505	24956	35613
	Pandwala	Badshah pur Kalke	2.02	73243	21083	52160	73293	-50	63392	9851	28739	44504	21331	51912
	Jhakran													

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Lohar Majra	2.43	64486	19478	45008	65633	-1147	56579	7907	24480	40006	20548	43938
			79.42	63305	27030	36275	72074	-8769	55710	7595	24960	38345	21804	41501
III	Sangrur	Balyal	1.62	80957	24112	56845	90975	-10018	78630	2327	29247	51710	24730	56227
			1.21	69934	17453	52481	85226	-15292	67044	2890	29854	40080	18693	51241
	Sub-Total	Gobindgarh Jajian	3.24	80434	31236	49199	78242	2193	60464	19971	27131	53304	23118	57317
	Bhoo dan		2.02	52871	36411	16460	86915	-34043	61172	-8301	31469	21402	24530	28341
			1.21	77107	26227	50880	84173	-7066	63511	13596	31280	45827	27467	49640
			2.83	70601	29301	41300	85186	14585	62925	7676	28296	42305	22588	48013
	Mansa	Thuthian Wali	2.43	79835	27248	52587	68622	11213	58334	21501	28705	51130	27659	52176
	Balran	Dod	3.24	42608	15711	26897	43888	-1280	31542	11066	10554	32054	9692	32916
			4.05	52592	22217	30375	53031	-439	42167	10425	17475	35117	17032	35560
	Bathinda	Virk Kalan	3.04	47270	20747	26523	50103	-2833	33655	13615	13919	33351	13671	33599
			1.72	58430	23757	34673	89037	-30607	54153	4277	25738	32692	18524	39906
			2.43	76155	23475	52680	65004	11151	54716	21439	23111	53044	21458	54697
	Mian Faridkot	Dab guruke	1.92	94063	44835	49228	73769	20294	62311	31752	29115	64148	26866	67197
	Ghuraile	Kothe Kehar Singh	3.14	65446	52683	12763	75919	-10473	68913	3467	28188	37258	26330	39116

Jatri

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Moga	Dhoorkot Charat Singh	3.04	68553	38673	29880	90755	-22202	74308	-5755	32367	36186	25680	42873
		Budh Singh Wala	3.04	65132	18287	46845	73073	-7941	56626	8506	22086	43045	19274	45858
		Singh Wala	2.02	66436	28295	38141	100907	-34471	76155	-9719	41502	24934	29062	37374
	Mukatsar	Thandewala	1.77	58983	22132	36851	72168	-13185	58043	940	23439	35544	21680	37303
	Jawahar		4.05	45248	17380	27868	60495	-15247	41976	3272	12347	32901	12072	33176
			2.83	57375	26119	31256	61792	-4417	44124	13251	14442	42933	14105	43270
	Firozpur	Haziwala	3.03	65478	19807	45671	68230	-2752	61630	3848	22025	43453	20302	45176
	Husnar	Giddran wali	8.50	52735	20021	32714	53438	-703	42237	10498	17532	35203	16374	36361
	Kheowali	Kandh Wala Hazir Khan	2.02	65842	26828	39014	82088	-16246	62286	3556	30108	35734	28561	37281
		Boore Wala	2.02	78713	23990	54723	91890	-13177	62187	16526	27534	51179	25970	52743
		Dhandi	2.02	69505	23468	46037	96359	-26854	66656	2849	27052	42453	24953	44552
			68.44	62922	25763	37159	70809	-7887	54696	8226	23157	39765	20390	45932
	Gunder		188.55	61728	25762	35966	68661	-6933	53368	8360	23290	38438	20332	41396

Sub-Total
Grand-Total

APPENDIX - VII
Return Per Worker, Per Annum and Per Day (2005-2006)

Semi-mechanised (Rs.)

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Mann	57578	20000	-7386	12614	52613	55827	157.75	54.79	-20.23	34.56	144.15	152.95
		Rash Palwan	44907	20000	-11699	8301	40301	43907	123.03	54.79	-32.05	22.74	110.41	120.29
		Sangat Pur	47034	20000	-300	19700	61700	62184	128.86	54.79	-0.82	53.97	169.04	170.37
		Shahpur kandi	36277	20000	-9080	10920	35420	35777	99.39	54.79	-24.87	29.92	97.04	98.02
		Pattan	139268	26000	-17963	8037	77037	22134	381.56	71.23	-49.21	22.02	211.06	225.02
	Hoshiarpur	Dhoot Kalan	76541	20000	-5132	14868	70868	75041	209.70	54.79	-14.06	40.73	194.16	205.59
		Dharamkot	22338	20000	-17624	2376	18376	22338	61.20	54.79	-48.28	6.51	50.34	61.20
			29220	20000	-13322	6678	24678	28720	80.05	54.79	-36.50	18.29	67.61	78.68
			66499	20000	-11619	8381	60381	65499	182.19	54.79	-31.85	22.96	165.42	179.45
	Ropar	Sallo Majra	358549	25000	66275	91275	270075	280174	982.33	68.49	181.58	250.07	739.93	767.60
	Jaitpur Jandwala	Simbal Majra	17544	20000	-17441	2559	14559	15544	48.07	54.79	-47.78	7.05	39.89	42.59

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Booth Garh	39891	20000	189	18189	34189	41891	109.29	54.79	0.52	49.83	93.67	114.77
			107635	25000	-4115	20885	100885	106135	294.89	68.49	-11.27	57.22	276.40	290.78
	Nawan Shahr	Garhi Bharti	63027	19000	-2200	16800	36800	40263	172.68	52.05	-6.03	46.02	100.82	110.31
			70331	20000	-18641	1359	37359	62611	192.69	54.79	-51.07	3.72	102.35	171.74
	Diery	Sub-Total	67857	21000	-3086	17827	64374	69495	185.91	57.53	-8.45	48.84	176.37	190.40
II	Amritsar	Kaler Mangat	87680	20000	-13790	6210	81210	86680	240.22	54.79	-37.78	17.01	222.49	237.48
	Sarhoa		51305	20000	-2934	17066	47066	49630	140.56	54.79	-8.04	46.75	128.95	135.97
		Khatrai Kalan	47172	20000	-11892	8108	34108	37782	129.24	54.79	-32.58	22.21	93.45	103.51
		Mal Chak	41659	20000	-17563	2437	30437	33773	114.13	54.79	-48.12	6.67	83.39	92.53
	Manawala		72959	19200	-9324	9876	42376	45329	199.89	52.60	-25.54	27.06	116.10	124.19
		Pandori Gola	31950	25000	-32316	-7316	24559	29950	87.53	68.49	-88.54	-20.05	67.28	82.05
			53562	25000	-10451	14549	47049	52562	146.75	68.49	-28.63	39.86	128.90	144.01
	Jalandhar	Partap Pura	80707	24000	1499	25499	57499	61305	221.11	65.75	4.11	69.86	157.53	167.96

Dhardeo

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Eita Badhi	66706	24000	4208	28208	49541	52137	182.76	65.75	11.53	77.28	135.73	142.84
		Salekaina	94436	24000	-20446	3554	83554	91936	258.73	65.75	-56.02	9.73	228.91	251.88
		Chak Vandal	110445	24000	16830	40830	86830	94223	302.59	65.75	46.11	111.86	237.89	258.14
		Bajwa Khurd	48630	20000	-5581	12419	42419	47631	133.23	54.79	-15.29	34.02	116.22	130.50
	Kapurthala	Suban Pur	66390	20000	-3188	16812	60812	65890	181.89	54.79	-8.73	46.06	166.61	180.52
		Rani Pur Rajputtan	57814	20000	-14510	5490	55490	56814	158.39	54.79	39.75	15.04	152.03	155.65
		Satab Garh	91401	20000	-1674	18326	50576	55451	250.41	54.79	-4.58	50.21	138.56	151.92
			36727	24000	-15439	8561	34561	36227	100.62	65.75	-42.30	23.45	94.69	99.25
	Ludhiana	Chak Sarwan Natha	83666	22000	-9246	12754	50254	51333	229.22	60.27	-25.33	34.94	137.68	140.64
	Talwara		42844	22000	-21624	376	39076	41594	117.38	60.27	-59.24	1.03	107.06	113.96
			148696	20000	12970	32970	80970	82882	407.38	54.79	35.53	90.32	221.84	227.07
			48560	20000	-16635	3365	45865	47560	133.04	54.79	-45.57	9.22	125.66	130.30
	Mansuran	Pal Majra	42843	20000	-7313	12687	32687	34562	117.38	54.79	-20.03	34.76	89.55	94.69

Bhamdi

Jandali

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
			39878	24400	-34420	-10020	27480	31201	109.25	66.85	-94.30	-27.45	75.29	85.48
		Galab Kalan	43925	20000	-42582	22582	25418	41925	120.34	54.79	116.66	-61.87	69.64	114.86
	Fatehgarh Sahib	Adampur	30872	18000	-26971	-10771	24228	29872	84.58	49.31	-73.89	-29.50	66.38	81.84
		Salana Dullo Singh Wala	50177	18000	-52441	-38041	24959	30977	137.47	49.31	143.67	-104.22	68.38	84.87
			14701	22000	-30384	-10584	34416	39451	40.28	60.27	-83.24	-29.00	94.29	108.08
			100367	20000	53669	73669	161419	164118	274.98	54.79	147.04	201.83	442.24	449.64
	Gaggarwal Patiala	Dakala	14097	20000	-37511	18845	16155	18431	38.62	54.79	-102.76	-51.63	44.26	50.49
		Thabla	41020	20000	-49686	-29686	36314	39530	112.38	54.79	-136.12	-81.33	99.49	108.30
			36469	20000	-5150	14850	34850	35969	99.91	54.79	-14.11	40.68	95.48	98.55
	Pandwala	Badshah pur Kalke	105362	20000	-102	19898	89898	104862	288.66	54.79	-0.28	54.51	246.30	287.29
	Jhakran	Lohar Majra	109369	22000	-2787	19213	97213	106769	299.64	60.27	-7.63	52.64	266.34	292.52
			56490	21175	-11232	9729	49119	53161	154.77	58.01	-30.77	26.65	134.57	145.65

Sub-Total

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
III	Sangrur	Balyal	92088	20000	-16230	3770	83770	91088	252.29	54.79	-44.46	10.33	229.51	249.55
			63502	22000	-18503	3497	48497	62002	173.98	60.27	-50.69	9.58	132.87	169.87
		Gobindgarh Jajian	159406	28800	3553	32353	86353	92853	436.73	78.90	9.73	88.63	236.58	254.39
		Bhoochan	33250	26000	-34384	-8384	21616	28625	91.09	71.23	-94.20	-22.97	59.22	78.42
			61565	25000	-8549	16451	55451	60065	168.67	68.49	-23.42	45.07	151.92	164.56
			58438	21000	-13759	7241	39908	45292	160.10	57.53	-37.69	19.84	109.34	124.09
	Mansa	Alhara Thuthian Wali	127788	25000	27247	52247	124247	126788	350.10	68.49	74.65	143.14	340.40	347.36
	Bhulathri	Phulluwala Dod	87147	20000	-2073	17927	51927	53324	238.76	54.79	-5.68	49.11	142.26	146.06
	Balran		123020	22000	-889	21111	71111	72010	337.04	60.27	-2.43	57.84	194.82	197.29
	Bathinda	Virk Kalan	40315	25000	-4306	-20694	50694	51070	110.45	68.49	-11.80	56.69	138.89	139.92
			19879	20000	-17548	2452	18744	22879	54.46	54.79	-48.07	6.72	51.35	62.68
	Mian		128013	25000	-27097	52097	128897	132913	350.72	68.49	74.24	142.73	353.14	364.15
	Faridkot	Dab guruke	94518	22000	38964	60964	123164	129018	258.95	60.27	106.75	167.02	337.44	353.47
	Ghurala	Kothe Kehar Sng	40075	22000	-32886	10886	116989	122825	109.79	60.27	-90.09	29.82	320.52	336.51

Jatri

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Moga	Dhoorkot Charat Singh	45417	25000	-33747	-8747	55002	65167	124.43	68.49	-92.45	-23.96	120.69	178.54
		Budh Singh Wala	71204	25000	-12072	-12928	65428	69704	195.08	68.49	-33.07	35.42	179.25	190.97
		Jawahar Singh Wala	38522	25000	-34816	-9816	25184	37747	105.54	68.49	-95.38	26.89	68.99	103.42
	Mukatsar	Thandewala	65226	25000	-23337	1663	62913	66026	178.70	68.49	-63.94	4.55	172.36	180.89
			56432	25000	-20583	4417	44417	44788	154.61	68.49	-56.59	12.10	121.69	122.71
			44226	25000	-6250	18750	60750	61226	121.17	68.49	-17.12	51.37	166.44	167.74
	Firozpur	Haziwala	138383	20000	-8338	11662	131662	136883	379.13	54.79	-22.84	31.95	360.07	375.02
	Husnar	Gidran wali	139034	34000	-1990	29743	99743	103023	380.91	93.15	-5.45	81.48	273.27	282.25
	Kheowali	Kandh Wala Hazir Khan	39403	20000	-16409	3591	36091	37653	107.95	54.79	-44.95	9.84	98.88	103.16
		Boore Wala	36847	20000	-8873	11127	34461	35514	100.95	54.79	-24.31	30.48	94.41	97.30
		Gunder Dhandi	30998	20000	-18082	1918	24585	29998	84.93	54.79	-49.54	5.25	78.32	82.19
			63579	23512	-11486	11978	57904	61933	174.19	64.42	-31.47	32.82	158.64	169.68
			61093	21950	-9903	11941	54905	59130	167.38	60.14	-27.13	32.71	150.42	162.00

Sub-Total
Grand-Total

**ECONOMY
OF
BULLOCK OPERATED HOLDINGS**

CHAPTER – VI

Particulars of Bullock Operated Holdings

General :- The accounts of 4 Bullock Operated (Non-mechanised) holdings, spread in the State of Punjab have been briefly discussed in the following paragraphs. The analysis of the data of these holdings give a fairly good idea of the conditions prevailing in agriculture in different agriculture zones of the State.

6.1 Land-man and Land Bullock Ratio :- The total area for which accounts were kept, during 2005-2006 was 10.62 hectares and whole of this area was irrigated. The average area per holding worked out to 2.66 hectares.

The area possessed and cropped per permanent worker and per pair of bullock are shown in Table 6.1.

Table 6.1
Area Possessed and Area Cropped per Permanent Worker and per Pair of Bullocks during the year 2005-2006

(in Hect.)				
Item	Zone			All holding
	I	II	III	(Averages)
1	2	3	4	5
1. Area possessed				
(i) per permanent worker	2.15	1.58	–	1.77
(ii) per pair of bullocks	2.15	3.16	–	2.65
2. Area cropped				
(i) per permanent worker	4.35	3.16	–	3.55
(ii) per pair of bullocks	4.35	6.31	–	5.33

Area possessed & Area cropped per permanent worker was higher in Zone I (2.15 hectares) and (4.35 hectares) while per pair of bullocks was also higher in Zone II (3.16 hectares) and (6.31 hectares) respectively.

6.2 Intensity of Cropping: – The number of holdings and intensity of cropping is shown in table 6.2 for different types of area.

Table 6.2
No. of Holdings and Intensity of Cropping (2005-2006)

Zone	No. of holding	Area held (hectares)	Area cropped (hectares)	Intensity
1	2	3	4	5
I	2	4.30	8.70	202
II	2	6.32	12.63	200
III	–	–	–	–
Total	4	10.62	21.33	201

$$\text{Intensity} = \frac{\text{Total cropped area}}{\text{Area held (Net area sown)}} \times 100$$

Higher intensity of cropping was due to availability of better facilities of irrigation normal rainfall. The average intensity of cropping on irrigated areas during the year 2005-2006 was 201.

6.3 Cropping Pattern: – Multiplicity of factors like type of soil, climatic conditions, availability of irrigation facilities, relative prices of various agricultural commodities and net returns from various crops determine the cropping pattern of specific Zone.

Table 6.3 shows areas under different crops in the different Zones.

Table 6.3
Cropping Pattern and the Relative Importance (Percentage) of Different Crops on Irrigated Lands during the year 2005-2006

Name of crops	Area under the crop in Zones			Percentage	
	I	II	III	Total	to total
	1	2	3	4	5
1. Wheat	4.05	5.51	–	9.56	45
2. Paddy	2.83	4.70	–	7.53	35
3. Maize	1.12	-	–	1.12	5
4. Sugarcane (Gur and Shakkar)	–	–	–	–	–
5. Sugarcane (Seed)	–	–	–	–	–
6. Cotton (American)	–	–	–	–	–
7. Cotton (Desi)	–	–	–	–	–
8. Toria/Sarson	–	–	–	–	–
9. Sun Flower	–	–	–	–	–
10. Green Fodder	0.70	2.42	–	3.12	15
11. Others	–	–	–	–	–
Total	8.70	12.63	–	21.33	100

The table reveals that on irrigated lands, 45% of the total cropped area was under wheat alone, Paddy was another important crop which covered 35% of the total cropped area whereas green fodder constituted 15%.

6.4 Out turn: – Table 6.4 shows the average out-turn per hectare to different crops in the different Zones.

Table 6.4
Out-turn of Different Crops per Hectare of Area Cropped (2005-2006)

Name of crops	Out-turn in Zones				Average
	I	II	III	Average	
	1	2	3	4	
1. Wheat (Grain)	25.18	42.47	–	35.15	
2. Wheat (Bhusa)	10.98	53.36	–	41.74	
3. Paddy	58.30	37.23	–	45.15	
4. Maize	13.39	–	–	13.39	
5. Sugarcane (Gur)	–	–	–	–	
6. Cotton (American)	–	–	–	–	
7. Cotton (Desi)	–	–	–	–	
8. Toria/Sarson	–	–	–	–	
9. Sun Flower	–	–	–	–	

Average out-turn per hectare of area was maximum for paddy 45.15 quintals, followed by wheat 35.15 quintals and Maize 13.39 quintals during 2005-06.

6.5 Gross Income :- For computing gross income the weighted mean of prices of principal crops used in this report is given in Table 6.5.

Table 6.5
Weighted mean Of Prices per Quintal (Per hectare for fodder) used for Computing Gross Income

Name of crops	Zone			Average
	I	II	III	
	1	2	3	
1. Wheat (Grain)	662	650	–	654
2. Wheat (Bhusa)	114	100	–	104
3. Paddy	580	568	–	574
4. Maize	600	–	–	600
5. Gur (Raw Sugar)	–	–	–	–
6. Cotton American	–	–	–	–
7. Cotton Desi	–	–	–	–
8. Toria	–	–	–	–
9. Sun Flower	–	–	–	–
10. Fodder (per hect)	14657	26859	–	24122

6.6 Average gross return per hectare of different crops in various agricultural zones, is shown in table 6.6.

Table 6.6
Gross Return per Hectare from Different Crops

Name of crops	Zone			Average
	I	II	III	
	1	2	3	
1. Wheat (Grain)	16667	27604	–	22971
2. Wheat (Bhusa)	2963	5336	–	4330
3. Paddy	33816	21149	–	25910
4. Maize	8036	–	–	8036
5. Sugarcane (Gur)	–	–	–	–
6. Sugarcane (Seed)	–	–	–	–
7. Cotton (American)	–	–	–	–
8. Cotton (Desi)	–	–	–	–
9. Toria	–	–	–	–
10. Sun Flower	–	–	–	–
11. Fodder (per hectare)	14657	26859	–	24122

Gross return per hectare on irrigated areas of food crops, Paddy (Rs. 25910) was highest followed by Wheat (Rs. 22971).

6.7 The proportion of the contribution of various crops to gross income per hectare possessed in different zones is given in Table 6.7

Table 6.7
Break-up of Gross Income per Hectare Possessed

(in Rs.)

Name of crops	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Wheat (Grain)	15698	24066	—	20678	40
2. Wheat (Bhusa)	2791	4652	—	3898	8
3. Paddy	22256	15728	—	18371	36
4. Maize	2093	—	—	847	2
5. Sugarcane (Gur)	—	—	—	—	—
6. Sugarcane (Seed)	—	—	—	—	—
7. Cotton (American)	—	—	—	—	—
8. Cotton (Desi)	—	—	—	—	—
9. Toria/Sarson	—	—	—	—	—
10. Sun Flower	—	—	—	—	—
11. Fodder	2386	10285	—	7087	14
12. Cotton Stick and stalks	348	—	—	142	—
13. Others	262	475	—	388	—
Total	45834	55206	—	51411	100

6.8 Expenditure: – Table 6.8 shows cost per hectare (zonewise) of various items of expenditure for irrigated areas of Punjab during the year 2005-2006.

Table 6.8
Cost per Hectare of Various Items of Expenditure and their percentage to Total Expenditure

Item of expenditure	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Manual Labour					
(i) Permanent	12465	14241	–	13522	21
(ii) Casual	953	3703	–	2590	4
2. Bullock Labour	8808	7828	–	8225	13
3. Seed	1441	1480	–	1464	2
4. Implements	600	1043	–	864	1
5. Artisans	279	380	–	339	–
6. Tubewells/Wells	2464	2779	–	2651	4
7. Water Rates	–	–	–	–	–
8. Manure and Fertilizers	4457	3934	–	4146	6
9. Rent	19622	28372	–	24829	38
10. Land Revenue	–	–	–	–	–
11. Miscellaneous	7332	7606	–	7495	11
Total	58421	71366	–	66125	100

The major portion of expenditure on the holdings under study had been incurred on rent (38%) as well as on manual labour (25%) during the year under reference.

6.9 Expenditure in respect of Different Categories of Holdings: – In order to have a comparative view of expenditure on holdings worked under different sets of conditions have been worked out on four different categories of holdings i.e. A.B.C. and D.

Table 6.9 shows gross income and expenditure per hectare in three zones of the state of different categories of holdings.

Table 6.9
Zone-wise Gross Income and Expenditure Per Hectare

Zone	Gross income	Expenditure in respect of different categories of holdings			
		A	B	C	D
1	2	3	4	5	6
I	45834	58421	45956	26334	24149
II	55206	71366	57126	28753	26807
III	–	–	–	–	–
Average	51411	66125	52603	27774	25731

6.10 Net Income: – Net income has been worked out in the four categories of holdings as for expenditure. Table 6.10 shows the net income per hectare (zone wise) for irrigated areas.

Table 6.10
Zone-wise Net Income per Holding, per Hectare of Area held and Cropped

(In Rs.)

Zone	Per Holding				Area Held				Area Cropped			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	(-) 27063	(-) 263	41924	46622	(-) 12587	(-) 122	19500	21685	(-) 6221	(-) 60	9638	10718
II	(-) 51066	(-) 6066	83589	89739	(-) 16160	-1920	26453	28339	(-) 8086	(-) 960	13237	14211
Avg.	(-) 39065	-3165	62757	68181	(-) 14714	-1192	23637	25680	(-) 7326	(-) 593	11769	12786

In case of 'A' category of holdings where the land is taken on rent, labours (Permanent plus casual) has to hired and capital is borrowed, the bullock operated holdings showed on an average, net income of Rs. (-) 14714 per hectare during 2005-06. In case of 'B' category of holdings, where the land is also taken on rent but uses his own labour (permanent) and capital is borrowed, the bullock operated holdings showed on an average net income of Rs. (-) 1192 per hectare. In case of 'C' category of holding the farmers earned on an average net income of Rs. 23637 per hectare of his one years labour during the same year. In case of 'D' category of holding where even the cultivators used his own capital the average net income earned by the farmer during the period under reference was Rs. 25680 per hectare.

6.11 Return per worker :- Net income (Gross Income – Expenditure) has further been distributed according to return per worker. For this purpose it has been assumed that all the workers on the holdings (family members and hired (permanent labourers) belonged to the farmer's family. Average return per annum and per day has been worked out on four categories of holdings in Table 6.11 below :-

- Category A :** For management only
(From business man's point of view)
- Category B :** For management and manual labour
(From tenant man's point of view)
- Category C :** For management, manual labour and ownership of land
(From a peasant-proprietor's point of view who uses his own land, labour but borrows capital);
and
- Category D :** For management, manual labour and ownership of land and capital
(From a peasant-proprietor's point of view who uses his own land labour and capital)

Table 6.11
Return per Annum, per Day

(in Rs.)

Zone	Categories of holdings			
	A	B	C	D
1	2	3	4	5
Per Annum				
I	(-) 27063	(-) 263	41924	46622
II	(-) 25533	(-) 3033	41795	44870
III	-	-	-	-
Average	(-) 26043	(-) 2110	41838	45454
Per Day				
I	(-) 7414	(-) 0.72	114.86	127.73
II	(-) 69.95	(-) 8.31	114.51	122.93
III	-	-	-	-
Average	(-) 71.35	(-) 5.78	114.62	124.53

The return on category 'D' of the holding was the highest (Rs.45454 per annum and Rs. 124.53 per day). As regards Zone-wise disparities return per worker per annum and per day was the highest in Zone I (Rs. 46622 per annum and Rs. 127.73 per day respectively), and lowest in Zone III (Rs. 44870 per annum and Rs. 122.93 per day respectively).

6.12 Wages of hired Labour :- The Table 6.12 shows the wages paid to the hired labourer (family plus permanent) on the holdings under study. Where no hired labourer was engaged the rates of payment as prevalent in the village were taken into consideration.

Table 6.12
Wages of Hired Labour

Zone	Per Annum	Per Day
1	2	3
I	26000	71.23
II	25000	68.49
III	-	-
Average	25500	69.86

The wages paid to the hired labourers were the highest (Rs. 71.23 per day) in Zone I and the lowest (Rs. 68.49 per day) in Zone II .

Table 6.13 compares the return per family worker for his labour and management with the wages received by permanent hired labourers in the same village.

Table 6.13
Wages of Hired Labourer Versus Return Per Family Worker

(in Rs.)		
Per Day		
Zone	Wages paid per permanent hired labourer	Return per family worker for labour & management
1	2	3
I	71.23	(-) 74.14
II	68.49	(-) 69.95
III	-	-
Average	69.86	(-) 71.35

The wages of permanent hired labourer were higher (Rs. 69.86 per day) than the return per family worker Rs. (-) 71.35 per day. This was mainly because of negative return for management.

6.14 Cost of Up-Keep of Bullocks: – Average cost of up-keep of a pair of bullock during the year 2005-2006 has been worked out as under:–

(in Rs.)		
1	2	3
A	FOOD	
1	Green Fodder	11141
2	Stalks	-
3	Roughages	-
B	Concentrates	3341
C	Capital Cost of Bullocks	
I	Interest on value of bullocks @ of 12½% per annum	1201
II	Depreciation on the value of bullocks @ 12__% per annum	1783
D	Housing	
I	Interest on value of housing @ of 12½% per annum	822
II	Depreciation on the value of housing	178
E	Miscellaneous	262
F	Manual Labour	
	Total Expenditure	22818
	Less value of manure produced by bullocks	1000
	Net Cost	21818

APPENDIX - I

Condition of Farming of Bullock Operated Holding (2005-2006)

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Tractors	Bullock Operated		Total
							Number of workers Family	Hired	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	Gurdaspur	Anial	3.03	6.06	200	2	1	-	1
	Hoshiarpur	Batwada	1.27	2.64	207	2	1	-	1
		Sub Total	4.30	8.70	202	4	2	-	2
II	Amritsar	Mal Chak	3.64	7.28	200	2	2	-	2
	Jalandhar	Partab Pura	2.68	5.35	200	2	2	-	2
		Sub total	6.32	12.63	200	4	4	-	4
		Grand total	10.62	21.33	201	8	6	-	6

APPENDIX - II
Area of Different Crops Sown (2005-2006)

Bullock Operated (Hectares)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toria & Sarson	Sun-Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Anial	-	-	2.83	-	-	-	2.83	-	-	0.40	-	6.06
	Hoshiarpur	Batwada	-	-	1.22	-	-	1.12	-	-	-	0.30	-	2.64
		Sub Total	-	--	4.05	-	-	1.12	2.83	-	-	0.70	-	8.70
II	Amritsar	Mal Chak	-	-	3.24	-	-	-	2.83	-	-	1.21	-	7.28
	Jalandhar	Partab Pura	-	-	2.27	-	-	-	1.87	-	-	1.21	-	5.35
		Sub total	-	-	5.51	-	-	-	4.70	-	-	2.42	-	12.63
		Grand total	-	-	9.56	-	-	1.12	7.53	-		3.12	-	21.33

APPENDIX - III

Out-turn of Different Crops Sown (2005 2006)

Bullock Operated (Quintals)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Toria & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I	Gurdaspur	Anial	-	-	90.00	90.00	-	-	-	-	165.00
	Hoshiarpur	Batwada	-	-	12.00	15.00	-	15.00	-	-	-
		Sub Total	-	-	102.00	105.00	-	15.00	-	-	165.00
II	Amritsar	Mal Chak	-	-	144.00	144.00	-	-	-	-	70.00
	Jalandhar	Partab Pura	-	-	90.00	150.00	-	-	-	-	105.00
		Sub total	-	-	234.00	294.00	-	-	-	-	175.00
		Grand total	-	-	336.00	399.00	-	15.00	-	-	340.00

APPENDIX – IV
Value of Different Crops Sown (2005-2006)

Bullock Operated (Rs.)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Toriam & Sarson	Sun-Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakk ar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Anial	-	-	58500	9000	-	-	-	95700	-	-	-	7000	1125	171325
	Hoshiarpur	Batwada	-	-	9000	3000	-	-	9000	-	-	-	1500	3260	-	25760
		Sub Total	-	-	67500	12000	-	-	9000	95700	-	-	1500	10260	1125	197085
II	Amritsar	Mal Chak	-	-	93600	14400	-	-	-	37450	-	-	-	30000	1000	176450
	Jalandhar	Partab Pura	-	-	58500	15000	-	-	-	61950	-	-	-	35000	2000	172450
		Sub total	-	-	152100	29400	-	-	-	99400	-	-	-	65000	3000	348900
		Grand total	-	-	219600	41400	-	-	9000	195100	-	--	1500	75260	4125	545985

APPENDIX - V

**Expenditure per Hectare on Area held (2005-2006)
(As a business point of view)**

Bullock Operated

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tubewells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent (Rs)	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Anial	3.03	5809	528	5824	1531	696	396	3496	-	4675	24752	-	9020	56727
	Hoshiarpur	Batwada	1.27	28346	1969	15926	1224	371	-	-	-	3937	7382	-	3307	62462
		Sub Total	4.30	12465	953	8808	1441	600	279	2464	-	4457	19622	-	7332	58421
II	Amritsar	Mal Chak	3.64	9890	1483	6757	1379	926	330	1473	-	2537	34615	-	7931	67321
	Jalandhar	Partab Pura	2.68	20149	6716	9284	1617	1204	448	4553	-	5831	19893	-	7164	76859
		Sub total	6.32	14241	3703	7828	1480	1043	380	2779	-	3934	28372	-	7606	71366
		Grand total	10.62	13522	2590	8225	1464	864	339	2651	-	4146	24829	-	7495	66125

APPENDIX - VI

Gross Income, Expenditure and Net Income per Hectare on Area held (2005.2006)

(Bullock Operated)Rs

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		B-Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
							Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Anial	3.03	56543	22759	33784	56727	-184	50919	5624	26166	30377	23420	33123
	Hoshiarpur	Batwada	1.27	20283	24314	-4031	62462	-42179	34115	-13832	26733	-6450	25889	-5606
		Sub Total	4.30	45834	23219	22615	58421	-12587	45956	-122	26334	19500	24149	21685
II	Amritsar	Mal Chak	3.64	48475	20075	28400	67321	-18846	57431	-8956	22816	25659	20761	27714
	Jalandhar	Partab Pura	2.68	64347	38903	25444	76859	-12512	56710	7637	36818	27529	35018	29329
		Sub total	6.32	55206	28059	27147	71366	-16160	57126	-1920	28753	26453	26807	28399
		Grand total	10.62	51411	26099	25312	66125	-14714	52603	-1192	27774	23637	25731	25680

APPENDIX - VII
Return per Worker, Per Annum and Per Day (2005-2006)

(Bullock Operated)(Rs)

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual			B Comparable			A Actual			B Comparable		
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Anial	102364	22000	-559	17041	92041	100364	280.45	60.27	-1.53	46.67	252.17	274.97
	Hoshiarpur	Batwada	-5119	30000	-53567	-17567	-8192	-7119	14.02	82.19	-146.76	-20.73	-22.44	-19.50
		Sub Total	48622	26000	-27063	-263	41924	46622	132.21	71.23	-74.14	-0.72	114.86	127.73
II	Amritsar	Mal Chak	51689	20000	-34300	-16300	-46700	50439	141.61	54.79	-93.97	-44.66	-127.94	138.19
	Jalandhar	Partab Pura	34095	30000	-16766	10233	36889	39300	93.41	82.19	-45.93	28.04	101.07	107.67
		Sub total	42892	25000	-25533	-3033	41795	44870	117.51	68.49	-69.95	-8.31	114.51	122.93
		Grand total	44802	25500	-26043	-2110	41838	45454	122.74	23.29	-71.35	-5.78	114.62	124.53

**ECONOMY OF BULLOCK OPERATED,
SEMI-MECHANISED AND
TRACTOR OPERATED HOLDINGS-COMPARISON**

CHAPTER – VII
Comparative Study

General :- Conditions of farming on bullock-operated, semi-mechanised and tractor-operated holdings differ. In case of the former, most of the agricultural operations are done manually with the help of members of the family where as on the later, machinery plays an important part. Cost of cultivation differs for these types of holdings. In order to see in what way the tractor-operated holdings result in higher yields per hectare than the bullock operated holdings and semi-mechanised holdings, factors like area possessed and cropped per permanent worker and per hectare, intensity of cropping pattern, out-turn, gross return per hectare, cost of cultivation per hectare, gross income and expenditure per hectare, net income and return per worker per annum and per day have been compared on these type of holdings. For this purpose, chapter on comparative study of bullock-operated, semi mechanised and tractor-operated holdings has been added.

6.1 Land-man and Land-Bullock/Tractor Ratio: – During the year 2005-2006 cultivators of 72 tractor-operated, 72 semi-mechanised and 4 bullock-operated holdings maintained day to day operational and other records of their farms. Total area of tractor operated (446.10 hectares) Semi-mechanised (188.55 hectares) and Bullock operated holdings (10.62 hectares) of the total was 645.27 hectares. Average size of Tractor operated was 6.15 hectares and Semi-mechanised was 2.62 and that of bullock operated holding it was 2.66 hectares.

Comparative position of area possessed and area cropped per permanent worker and per hectare of bullock operated, semi-mechanised and tractor operated holdings is given in the following table 7.1 & 7.2.

Table 7.1
Comparative Study of Holding and Area Possessed (2005-2006)

Type of Holding	Total No. of holdings	Area possessed (Hect.)	Size of Holding (Hect.)
1	2	3	4
1. Bullock-operated	4	10.62	2.66
2. Semi-mechanised	72	188.55	2.62
3. Tractor-operated	72	446.10	6.15
Total	148	645.27	4.36

The size of holding in case of tractor operated holding 6.15 Hect. was more as compared to Semi-mechanised 2.62 Hect. and Bullock operated holding 2.66 hectare during the year.

Table 7.2
Area Possessed and Area Cropped per Permanent Worker during the year 2005-2006

Item	Holding		
	Bullock operated	Semi-mechanised	Tractor operated
1	2	3	4
1. Area possessed			
(i) per permanent worker	1.77	1.43	2.07
(ii) per pair of Bullock	2.65	–	–
(iii) per Tractor	–	–	6.15
2. Area cropped			
(i) per permanent worker	3.55	2.84	4.04
(ii) per pair of Bullock	5.33	–	–
(iii) per Tractor	–	–	12.02

Average area possessed per permanent worker in the case of Bullock operated holdings was 1.77 hectares, semi-mechanised holdings was 1.43 hectares and in the case of Tractor operated holdings it was 2.07 hectare. Average area possessed per pair of Bullock was 2.65 hectare in case of bullock operated holdings and in case of tractor operated holding it was 6.15 hectare per tractor. Average area cropped per permanent worker per Bullock operated holdings was 3.55 hectares, Semi-mechanised holdings was 2.84 hectares and in case of Tractor operated holdings was 4.04 hectares. Average area cropped per pair of Bullock was 5.33 hectares in case of bullock operated holdings and per tractor it was 12.02 in case of tractor operated holdings during the year 2005-2006.

Table 7.3
Intensity of Cropping (2005-2006)

Type of Holding	Total Area possessed (hect.)	Total Cropped Area (hect.)	Intensity (hect.)
1	2	3	4
1. Bullock-operated	10.62	21.33	201
2. Semi-mechanised	188.55	372.41	197
3. Tractor-operated	446.10	865.76	195
Total	645.27	1259.50	196

Total Area Cropped

$$\text{Intensity} = \frac{\text{Total Area Cropped}}{\text{Area held (Net area sown)}} \times 100$$

Intensity of cropping 201 in case of Bullock operated holding was the highest.

Table 7.4
Cropping Pattern & the Relative Importance of Different Crops in Irrigated Land 2005-2006

Name of crops	Bullock operated	(%age)	Semi- Mechanised	(%age)	Tractor operated	(in Hect.)
						(%age)
1	2	3	4	5	6	7
1. Wheat	9.56	45	159.28	43	384.03	44
2. Paddy	7.53	35	122.95	33	330.31	38
3. Maize	1.12	5	5.26	2	9.78	1
4. Sugarcane (Gur/Shakkar)	-	-	0.40	-	-	-
5. Sugarcane (Seed)	-	-	0.80	-	12.12	1
6. Cotton (American)	-	-	25.72	7	36.75	4
7. Cotton (Desi)	-	-	1.01	-	6.07	1
8. Toria	-	-	2.02	-	4.60	1
9. Sun Flower	-	-	-	-	-	-
10. Fodder (per hectare)	3.12	15	49.51	13	73.22	9
11. Others	-	-	5.46	2	8.88	1
Total	21.33	100	372.41	100	865.76	100

Wheat & Paddy are generally sown by cultivators in the State. During 2005-2006 wheat is shown by Bullock operated Semi-mechanised and Tractor operated holdings was 45%, 43% and 41% respectively and in case of Paddy it was 35%, 33% and 38% respectively.

Table 7.5
Out-turn of Different Crops per Hectare (2005-2006)

(in Qtls.)

Name of crops	Bullock operated	Semi-mechanised	Tractor operated
1	2	3	4
1. Wheat (Grain)	35.15	40.68	42.68
2. Wheat (Bhusa)	41.74	31.11	32.61
3. Paddy	45.15	58.80	61.01
4. Maize	13.39	23.19	25.87
5. Sugarcane (Gur/Shakkar)	—	37.50	-
6. Cotton (American)	—	15.28	14.58
7. Cotton (Desi)	—	8.91	17.13
8. Toria	—	9.90	13.70
9. Sun Flower	—	—	—

Out-turn of the crops per hectare, Paddy was more than other crops. It was highest in case of Tractor operated holdings. Similarly out-turn of Maize was higher in case of tractor operated holdings. Out turn of Wheat was also higher in case of tractor operated holdings..

Table 7.6
Gross Return Per Hectare from Different Crops year 2005-2006

(in Rs.)

Name of crops	Bullock operated	Semi-mechanised	Tractor operated
1	2	3	4
1. Wheat (Grain)	22971	27283	28297
2. Wheat (Bhusa)	4330	3878	3469
3. Paddy	25910	35697	36760
4. Maize	8036	14133	15562
5. Sugarcane (Gur/Shakkar)	—	56250	-
6. Sugarcane (Seed)	—	57500	101070
7. Cotton (American)	—	29030	30774
8. Cotton (Desi)	—	14708	30590
9. Toria	-	15223	22500
10. Sun Flower	—	—	—
11. Fodder (per Hect.)	24122	24217	25373

Table 7.7

Cost per Hectare of Area Possessed of Various Items of Expenditure during 2005-2006

(in Rs.)

Item of Expenditure	Bullock operated	Semi-mechanised	Tractor operated
1	2	3	4
1. Manual labour			
(i) Permanent	13522	15293	11308
(ii) Casual	2590	2618	2406
2. Bullock Labour	8225	729	–
3. Seed	1464	1866	1860
4. Implements	864	938	16877
5. Artisans	339	249	192
6. Tubewells & Wells	2651	6439	5586
7. Water Rates	–	50	37
8. Manure & Fertilizers	4146	4756	5034
9. Rent	24829	30078	33198
10. Land Revenue	–	–	–
11. Miscellaneous	7495	5645	4956
Total	66125	68661	81534

The table shows that during 2005-2006 the cost of manual labour was higher in case of Semi-Mechanised holdings (Rs. 17911) than bullock and tractor operated holdings. The cost of manure and fertilizer is higher in case of tractor operated holdings (Rs. 5034) than other holdings. Rent is also higher in case of tractor operated holdings (RS. 33198) than other holdings.

Table 7.8

Gross Income, Expenditure and Net Income per Hectare (2005-2006)

(in Rs.)

Type of Holding	Gross Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4
1. Bullock-operated	51411	26099	25312
2. Semi-mechanised	61728	25762	35966
3. Tractor-operated	66713	36067	30646

Semi- Mechanised holdings were in better-position to earn more gross income, per hectare (Rs.35966) as compared to bullock operated (Rs. 25312) and Mechanised holdings (Rs. 30646) during the year 2005-2006. Expenditure of Tractor operated holdings (Rs. 36067) was highest in comparison to semi-mechanised (Rs. 25762) and Bullock operated holdings (Rs. 26099) during the year under reference.

Table 7.9

Holding-wise Family worker, Hired Workers and their Percentage per Holding during the year (2005-2006)

Type of Holding	Family worker	Per holding	Hired worker	Per holding
1	2	3	4	5
1. Bullock-operated	6	1.50	–	–
2. Semi-mechanised	111	1.54	21	0.29
3. Tractor-operated	146	2.03	68	0.94

Table 7.10

Percentage Contribution of Different Crops to total Value of Farm Out-put during the year 2005-06

Name of crops	Bullock operated	Semi-mechanised	Tractor operated
	%	%	%
1	2	3	4
A FOOD			
Wheat	47.80	42.64	41.27
Paddy	35.73	37.71	41.07
Maize	1.65	0.64	0.52
Sugarcane	–	0.59	4.14
Other cereals & pulses	–	–	–
Sub-Total Food crops	85.18	81.58	87.00
B Oil Seeds (including groundnut)	-	0.26	0.35
C Fibre			
Cotton American	–	6.42	3.80
Cotton Desi	–	0.13	0.63
Sub Total Fibre crops	–	6.55	4.43
D Fodder	13.70	10.30	6.29
E Miscellaneous	1.03	1.31	1.93
Grand Total	100.00	100.00	100.00

During 2005-2006 percentage of food crops was higher for bullock and Mechanised holdings than Semi-Mechanised operated holdings

**ਲੇਖਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ
ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ
2005-2006**

ਭੂਮਿਕਾ

ਜਨਰਲ :- ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਜਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸਾਲ 1923-24 ਦੌਰਾਨ ਐਡਵਾਈਜਰੀ ਬੋਰਡ ਆਫ ਇਕਨਾਮਿਕ ਇਨਕੁਆਰੀ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਅਰਥ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਲਾਹੌਰ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਸਾਲ 1947 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਦਾ ਦਫਤਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਾਲ 1971-72 ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ 57ਵੀਂ ਅਤੇ 1966 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 37ਵੀਂ ਹੈ।

ਮਹੱਤਵ :- ਰਾਜ ਵਿਚ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਰਵੇਖਣ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਪਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤਰੀਕੇ ਅਪਨਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਪਜ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਣ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਘਟਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਢੁਕਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਲ 1971-72 ਤੋਂ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੱਕ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨੇ ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਉਤੇ ਜਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ 1995-96 ਤੋਂ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਚੈਪਟਰ-5 ਵਿਚ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਸਬੰਧੀ ਵਧੀਕ ਸੂਚਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੰਤਵ :- i. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਉਪਰ ਅਸਰ ਦਾ ਵਿਸਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ii. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਉਹਨਾਂ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਬਲਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਉਤੇ ਜਾਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

iii. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ, ਅਪਰੇਸ਼ਨਲ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਿੰਜਾਈ ਦੀ ਉਪਲੱਭਯਤਾ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਪੈਟਰਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਤੱਥ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦੇਣਾ ਆਦਿ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ :- ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦਾ ਹੈ। ਉਪਲੱਭਯਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਰ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਇੱਕ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀ ਜੋਤ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀ ਜੋਤ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਿਮਾਣਕ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕਤਰ ਕੀਤੇ ਡੈਟੇ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਖੇਤੀ ਸਬੰਧਤ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਹਾਲਤਾਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਸਿੰਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਤਿੰਨ ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੇਤਰ-I : ਅਰਥ ਪਹਾੜੀ ਅਤੇ ਪੱਧਰ ਖੇਤਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਰੂਪ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਖੇਤਰ-II : ਕੇਂਦਰੀ ਪੱਧਰ ਖੇਤਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਲੰਧਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਖੇਤਰ-III : ਪੱਛਮੀ ਖੇਤਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਗਰੂਰ, ਬਠਿੰਡਾ, ਮਾਨਸਾ, ਮੁਕਤਸਰ, ਮੋਗਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਨੁਸੂਚੀ :- ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸੈਟ ਵਿਚ ਇੱਕਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਨੁਸੂਚੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਧਾਰਣਾ ਤੇ ਪਰੀਭਾਸ਼ਾ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਅਤੇ ਪਰੀਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(ਏ) ਸਮੁੱਚੀ ਆਮਦਨ (ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ) :- ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਉਪਜ ਦੇ ਉਸ ਮੁੱਲ ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਜਿਨਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਘਰ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੇਚੀ ਜਿਨਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਵਿਚ

ਵੇਚੀ ਗਈ ਉਪਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਕਦੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਉਪਜ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੀਮਤਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ।

(ਬੀ) ਖਰਚ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਤੀ ਤੇ ਲਾਗੂ ਖਰਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਇੱਕ ਮੁਜਾਰਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਖਰਚ ਦੀ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਧਾਰਣਾ ਹੈ। ਵਪਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਖਰਚ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਸਮੇਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ (ਕਿਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਲ) ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੇਗਾ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਮੁਜਾਰਾ ਘਰ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਰਾਏ ਨੂੰ ਵੀ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਇੰਨਾ ਲੇਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਖੇਤ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਰਾਇਆ, ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਗਾਏ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਖਰੀਦੀ ਖਾਦ (ਜੇਕਰ ਹੋਵੇ) ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਵਾਹੀ ਵਾਲੇ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਰੂੜੀ (ਖਾਦ) ਅਤੇ ਸੰਦਾਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ, ਟਿਊਬਵੈਲ ਅਤੇ ਖੂਹ ਆਦਿ ਉਪਰ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਪੂੰਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ।

ਅਸਲ ਖਰਚ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਜਾਂ ਇਕ ਖਾਸ ਖੇਤ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਜੋਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ, ਦੂਜੀਆਂ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਹਨ, ਕਈ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਵਹਾਈ ਸਿਰਫ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਾਏ ਕਾਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਲਨਾ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਜੋਤ ਲਈ ਖਰਚ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਵਾਧੂ ਸੈਟ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

- (1) ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਆਦਮੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਉਪਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- (2) ਇੱਕ ਮੁਜਾਰਾ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲਗਾਂਦਾ ਹੈ (ਕੇਵਲ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਖਰਚ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।
- (3) ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਘਰੇਲੂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਖਰਚੇ) ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਰੰਤੂ ਪੂੰਜੀ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (4) ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪੂੰਜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਕਿਰਾਇਆ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ।

(ਸੀ) ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ :-

(1) **ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ :-** ਇਸ ਮੱਦ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਾਏ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਸਲ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਥਾਈ ਜਾਂ ਅਸਥਾਈ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਗਾਏ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਜੋਤ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੋਣ, ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਦਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਖਰਚੇ ਵਿਚੋਂ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਭਾਲ ਰੱਖਣ ਦਾ ਖਰਚ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਮੱਦ ਵਿਚ ਇਹ ਮੰਨਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਕ ਪੂਰਵਕਾਲੀ ਆਦਮੀ 1● ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) **ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ :-** ਇਸ ਵਿਚ ਹੱਲ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ (ਊਠ ਅਤੇ ਝੋਟੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਦੁੱਧ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਰਾ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾ ਚਾਰਾ, ਖੁਰਾਕ ਆਦਿ, ਤੇਲ ਜਾਂ ਘਿਉ ਅਤੇ ਫੁੱਟਕਲ ਖਰਚੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਖੁਰੀਆਂ ਲਗਾਉਣਾ, ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਸਫਾਈ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਬੰਨਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਬਦਲੇ ਉਜਰਤਾ, ਖਾਦ, ਰੂੜੀ (ਘਟਾ ਕੇ) ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਬਲਦ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਸਾਰੀ ਕੀਮਤ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਵਾਹੀ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਇਸ ਮੱਦ ਵਿਚ ਇਸ ਦਰ ਤੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੱਸ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਦਰ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੂੜੀ, ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦਾ ਖਰਚਾ ਜੋ ਬਲਦਾਂ ਉਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਚਾਰਾ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਦਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਚਾਰੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਨਾਲ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਦੋ ਸਾਲ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਵਾਲਾ ਪਸ਼ੂ ਇੱਕ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ

ਦਰਮਿਆਨ ਦੇ ਵਫ਼ੜੇ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਉਠ ਦੋ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(3) **ਬੀਜ :-** ਇਸ ਵਿਚ ਬੀਜ ਦਾ ਉਹ ਮੁੱਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਖਰੀਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਘਰੇਲੂ ਉਪਜ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਢਾਈ ਸਮੇਂ ਲਗਾਈ ਗਈ ਕੀਮਤ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਮੁੱਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(4) **ਔਜ਼ਾਰ :-** ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਜ਼ਾਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪ੍ਰਤੀ ਔਜ਼ਾਰ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ, ਵਿਚ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ (ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ, ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦੇਖੋ) ਭਾਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਮੁਰੰਮਤਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ, ਤਬਦੀਲੀ, ਸਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਗਰੀਸ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਇਸ ਮੱਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਔਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 50 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਔਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ, ਔਜ਼ਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਲਾਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(5) **ਕੰਮੀਆਂ ਦੇ ਖਰਚੇ :-** ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਤਰਖਾਣ ਅਤੇ ਲੁਹਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਨਕਦ ਅਦਾਇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਭੁਗਤਾਨ ਕੰਮੀਆਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(6) **ਟਿਊਬਵੈਲ :-** ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਮੋਟਰ ਦੀ ਮੂਲ ਕੀਮਤ, ਬੋਰਿੰਗ ਪਾਈਪਾਂ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਟੈਂਕ (ਤਲਾਬ) ਅਤੇ ਪੰਪ ਹਾਊਸ ਆਦਿ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਖਰਚੇ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਡੀਜ਼ਲ, ਮੋਬਾਇਲ ਤੇਲ, ਬਿਜਲੀ, ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਇਸ ਮੱਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(7) **ਸਿੰਜਾਈ ਖਰਚੇ :-** ਇਹ ਉਹ ਅਸਲ ਖਰਚੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਦਲੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(8) **ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦਾਂ :-** ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀਘਰ ਦੀ ਰੂੜੀ (ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦੀ) ਕੀਮਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਘਰ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਰੂੜੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਦਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(9) **ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਿਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਲ :-** ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ (ਏ) ਵਾਹੀਕਾਰ ਦੀ ਅਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ (ਬੀ) ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅਸਲ (ਨਿਰੋਲ) ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਰਾਇਆ।

ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਏ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਟਾਈ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਉਪਜ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਪਏ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਇਆ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਇਆ, ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(10) **ਭੂਮੀ ਮਾਲੀਆਂ :-** ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵਾਹੀਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਭੂਮੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਕਰ (ਸਥਾਨਕ ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਲੰਬੜਦਾਰੀ ਫੀਸ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਸਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੁਆਫੀ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਪਾਉਣਾ ਘੱਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(11) **ਟਰੈਕਟਰ :-** ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰਲੀ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਚਾਲੂ ਲਾਗਤ ਉਪਰਲੀ ਲਾਗਤਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਦੀਆਂ ਚਾਲੂ ਲਾਗਤਾਂ ਵਿਚ ਤੇਲ ਗਰੀਸਿੰਗ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡੀਜ਼ਲ ਅਤੇ ਮੁਬਾਇਲ ਤੇਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਆਦਿ ਦੇ ਖਰਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

(12) **ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰ :-** ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈਣ ਲਈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਵਿਚਾਰੀ ਗਈ ਹੈ।

(13) **ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਉਪਅੰਗ :-** ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਉਪ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਅਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਦੇ ਖਰਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

(14) **ਫੁੱਟਕਲ :-** ਕਈ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁੱਖ ਮੱਦ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਪਾਰਕ ਫਸਲਾਂ ਉਪਰ ਟੈਕਸ, ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਸਲਾ ਅਤੇ ਬਾਰੂਦ (ਸਮੇਤ) ਛੜਕਾਉ ਖਰਚੇ ਆਦਿ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਖਰਚ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ੳ) ਅਸਲ ਤੇ (ਅ) ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਜੋ ਕਿ ਚਾਰ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੇਤ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚੋਂ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਖਰਚੇ ਨਿਕਾਲ ਕੇ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ :- ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਅਸਲ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਹਾਲਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਅਸਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (1) ਪ੍ਰਤੀ ਘਰੇਲੂ ਕਾਮੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (2) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਅਸਲ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਵੰਡਣ ਤੇ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਵਹਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਕਾਮੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਕੁੱਲ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਕਾਮੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਜੋਤ ਉਪਰ ਲਗਾਏ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਮੇ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਅਸਲ ਨਕਦ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਿਨਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭੁਗਤਾਨ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਦਰਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਮਾਂ ਕਿਰਾਏ ਦਾ) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

- (1) ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ
- (2) ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ
- (3) ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਲਈ
- (4) ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਲਈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕਹੋਣ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਵੰਡ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੰਮ ਦਾ ਦਿਨ :- 8 ਘੰਟੇ ਦਾ ਕੰਮ ਇਕ ਦਿਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ (ਮੰਨਿਆ) ਗਿਆ ਹੈ। ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਬੈਲ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਸਬੰਧੀ ਅੰਕੜੇ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਕ ਉੱਠ 2 ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਉੱਠ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ :- ਇਹ ਮੂਲ ਕੀਮਤ ਤੇ ਇਕੋ ਦਰ ਨਾਲ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਤੱਕ ਕੁੱਲ ਕੀਮਤ ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵੇਂ ਬਲਦ, ਸੰਦਾਂ ਆਦਿ ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣ। ਜੇਕਰ ਪੂਰੀ ਕੀਮਤ ਦੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਬਲਦ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਦ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਰਹਿੰਦੀ ਕੀਮਤ ਸਾਲ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਉਮਰ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਉਮਰ 10 ਸਾਲ ਲਈ ਗਈ ਹੈ) ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਘਸਾਈ ਦਰਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

ਕ੍ਰਮ ਅੰਕ	ਮੱਦ	(ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਦੀ ਦਰ ਸਲਾਨਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)
1	2	3
1	ਬਲਦ	.. 12
2	ਖੂਹ	.. 3
3	ਇਮਾਰਤ	
	(ਏ) ਪੱਕਾ	.. 2.5
	(ਬੀ) ਕੱਚਾ	.. 5
4	ਆਇਰਨ ਪਰਸ਼ੀਅਨ ਵੀਹਲ ਅਤੇ ਚੈਨਾਂ	.. 25
5	ਹੋਰ ਹਿੱਸੇ	.. 10
6	ਤੇਲ ਵਾਲੇ ਇੰਜਣ	.. 15
7	ਬਿਜਲੀ ਮੋਟਰ	.. 10
8	ਬੋਰਿੰਗ	.. 10
9	ਗੱਡਾ	.. 10
10	ਚਾਰਾ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ	.. 20
11	ਕੜਾਹਾ	.. 10
12	ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਹੱਲ	.. 10
13	ਘੁਲਾੜੀ	.. 10
14	ਕਣਕ ਗਹਾਈ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ	.. 7
15	ਕਰਾਹਾ/ਸੋਹਾਗਾ/ਲੈਵਲਰ	.. 25
16	ਕਲਟੀਵੇਟਰ/ਟਿਲਰ/ਹੱਲ	.. 10
17	ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ	.. 7
18	ਹੈਰੋ (ਤਵੀਆਂ)	.. 10
19	ਉਲਟਾਵੇ ਦੇਸੀ ਹੱਲ	.. 10
20	ਟਰਾਲੀ/ਟਰੇਲਰ	.. 10
21	ਟਰੈਕਟਰ	.. 10

ਵਿਆਜ :- ਮੂਲ ਕੀਮਤ ਉੱਪਰ 12.50% ਸਲਾਨਾ ਵਿਆਜ ਦੀ ਦਰ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਹ ਦਰ ਵਸੂਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿੰਜੇ ਅਤੇ ਅਣ-ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਤੇ ਆਮਦਨ/ਖਰਚ ਦੀ ਵੰਡ :- ਸਾਰੀਆਂ 148 ਜੋਤਾਂ 4 ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, 72 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ 72 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ) ਸਿੰਜਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰਵੇਖਣ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ :- ਇਸ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜੋਤਾਂ (4 ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, 72 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ 72 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ) ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਜੋਤਾਂ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਹੀਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਭੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਦਾ ਡੈਟਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ/ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਲਾਕ ਦਫਤਰ ਦੇ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰੀ ਸਟਾਫ/ਇਨਵੈਸਟੀਗੇਟਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹੀਕਾਰ ਵਲੋਂ ਡੈਟਾ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੱਢੇ ਗਏ ਨਤੀਜੇ ਜਾਂ ਸਿੱਟੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਜਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਜ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ। ਇਹ ਨਤੀਜੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਜਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਾਲ ਦਰ ਸਾਲ ਆਉਂਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮਾਨ ਭੇਟਾ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ :- ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣ ਲਈ 500 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਮਾਨ ਭੇਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

ਕਈ ਵਾਹੀਕਾਰ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਧੂ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਈ ਵਾਹੀਕਾਰ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਾਨ ਭੇਟਾ ਦੀ ਰਕਮ (500 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ) ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਹੈ।

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੀਮਤਾਂ :- ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਲਈ ਸਾਲ 1960-61 ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਔਸਤ ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਸਾਰਣੀ 1.2 ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ :

ਸਾਰਣੀ 1.2

ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੀਮਤਾਂ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿੱਚ)

ਸਾਲ	ਕਣਕ	ਝੋਨਾ	ਤੇਲ ਬੀਜ	ਗੰਨਾ	ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ
1	2	3	4	5	6	7
1960-61	37.83	28.39	73.87	-	96.69	108.66
1665-66	62.00	34.34	148.91	-	118.97	132.29
1970-71	76.84	61.44	155.91	-	171.88	260.75
1975-76	105.67	82.08	162.89	8.50	190.85	245.75
1980-81	134.15	99.34	401.39	24.00	325.90	391.23
1985-86	164.42	146.94	475.89	26.00	469.07	467.37
1990-91	215.36	218.79	778.76	45.00	756.64	894.30
1995-96	360.33	374.22	1019.46	78.00	1576.75	1864.72
1996-97	390.84	394.15	984.69	80.00	1260.00	1726.63
1997-98	453.71	439.18	1022.70	82.00	1551.22	1992.31
1998-99	491.36	458.84	1319.55	85.00	1897.88	2035.22
1999-2000	583.93	510.16	1306.10	95.00	1543.42	1731.51
2000-2001	597.05	516.50	1073.07	100.00	1497.00	2047.00
2001-2002	604.92	535.60	1099.15	100.00	1828.84	1827.91
2002-2003	624.78	539.18	1636.48	100.00	1928.76	2044.36
2003-2004	630.79	570.25	1630.14	100.00	1877.46	2481.94
2004-2005	680.29	549.31	1575.09	100.00	1812.73 (P)	2053.90(P)
2005-2006	733.70	594.02	1728.70	130.00	1812.35	2049.57

ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
ਦੀ
ਆਰਥਿਕਤਾ

ਅਧਿਆਇ-1

ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

ਜਨਰਲ :- ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ 72 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ (ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ) ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੌ-ਮਲਕੀਅਤ, ਸਿੰਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1.1 ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ :- ਸਾਰਣੀ 1.1 ਵਿਚ ਚੁਣੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 1.1

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਵਾਹਿਆ ਰਕਬਾ	ਜੋਤ ਦਾ ਔਸਤ ਆਕਾਰ
1	2	3	4
<5.00	34	123.57	3.63
5.00<10.00	28	193.40	6.91
10.00<20.00	9	103.86	11.54
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	1	22.27	22.27
ਜੋੜ	72	443.10	6.15

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਔਸਤ ਆਕਾਰ 6.15 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

1.2 ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਸਿੰਜਾਈ :- ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੰਜੇ ਅਤੇ ਅਣ-ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 1.2 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 1.2

ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੰਜੇ ਅਤੇ ਅਣ-ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ	ਸਿੰਜਿਆ	ਅਣ-ਸਿੰਜਿਆ	ਜੋੜ
1	2	3	4
<5.00	123.57	-	123.57
5.00<10.00	193.40	-	193.40
10.00<20.00	103.86	-	103.86
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	22.27	-	22.27
ਜੋੜ	443.10	-	443.10

ਸਾਰਾ ਵਾਹਿਆ ਰਕਬਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

1.3 ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ :- ਫਸਲੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਫਸਲਾਂ, ਤੇਲ, ਬੀਜ, ਰੇਸ਼ੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ, ਚਾਰਾ ਅਤੇ ਫੁੱਟਕਲ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

1.4 ਸਿੰਜੀ ਭੂਮੀ ਪਿਛੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ. 1.3 ਅਤੇ 1.4 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 1.3

ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਅਧੀਨ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਰੁੱਪਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ

ਫਸਲ ਗਰੁੱਪ	ਖੇਤਰ			ਅੰਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
ਅਨਾਜ	89.94	89.14	77.14	85.04
ਤੇਲ ਬੀਜ	0.58	0.13	1.06	0.53
ਰੇਸ਼ਾ	-	-	14.02	4.95
ਚਾਰਾ	9.05	9.05	7.38	8.46
ਫੁਟਕਲ	0.43	1.68	0.40	1.02
ਜੋੜ	100.00	100.00	100.00	100.00

ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਦਾ ਅਨਾਜ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿੰਜਿਆ ਰਕਬਾ 85.04% ਹੈ। ਚਾਰਾ 8.46 ਜਦੋਂ ਕਿ ਰੇਸ਼ੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ, ਤੇਲ, ਬੀਜ ਅਤੇ ਫੁੱਟਕਲ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਦਾ ਤਰਤੀਬਵਾਰ 4.95%, 0.53% ਅਤੇ 1.02% ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 1.4

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਧੀਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਜੋੜਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ	ਕਬਜੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4
<5.00	123.57	245.42	199
5.00<10.00	193.40	373.43	193
10.00<20.00	103.86	202.78	195
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	22.27	44.13	198
ਜੋੜ	465.99	865.76	195

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਅੰਸਤ ਤੀਬਰਤਾ ਸਿੰਜਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ 195 ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਛੋਟੀ ਹੋਲਡਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜਿਆਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ-2

ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

ਜਨਰਲ :- ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਟਰੈਕਟਰ ਸਮਾਜਿਕ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਕ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਜਿੰਮੀਦਾਰ ਲਈ ਟਰੈਕਟਰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਧੰਦੇ ਦੀ ਇਕ ਵਸਤੂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਅੱਜ ਕਲ ਇਕ ਆਰਥਿਕਤਾ ਕਥਨ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਹੈਸੀਅਤ ਚਿੰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।

ਟਰੈਕਟਰ ਦਾ ਮਾਡਲ, ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਸੰਦਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਪੂੰਜੀ, ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਵਿੱਤੀ-ਕਰਨ, ਵਿੱਤ ਦੇ ਸਾਧਨ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਦਿ ਦਾ ਖੇਤ ਦੇ ਆਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2.1 ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਖਰੀਦ ਦਾ ਸਾਲ :- ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਖੇ ਗਏ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਸਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.1 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਖਰੀਦ ਸਮਾਂ ਪੰਜ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1986 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 1986-90, 1991-95, 1996-2000, 2000-2001 ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ।

ਸਾਰਣੀ 2.1

ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਖੇ ਗਏ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਸਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ

ਸਾਲ/ਸਮਾਂ	ਖਰੀਦੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕੁਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
1	2	3
1986 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ	6	8.33
1986-90	8	11.11
1991-95	14	19.45
1996-2000	24	33.33
2000 ਅਤੇ ਅੱਗੇ	20	27.78
ਜੋੜ	72	100.00

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਮ ਵਿਕਾਸ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਟਰੈਕਟਰ ਖਰੀਦਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਸਾਲ 1986 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ।

ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਆਸਾਨ ਕਰਜ਼ਾ ਸਕੀਮਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਸਾਰੇ ਚੁਣੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਇੱਕ ਟਰੈਕਟਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 72 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚੋਂ 6 ਟਰੈਕਟਰ 1986 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 1986-90 ਦੇ ਦੌਰਾਨ 8, 1991-95 ਦੌਰਾਨ 14, 1996-2000 ਦੌਰਾਨ 24 ਅਤੇ 2001 ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬਾਦ 20 ਟਰੈਕਟਰ ਖਰੀਦੇ ਗਏ।

2.2 **ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ :-** ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਦੇ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.2 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.2

ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ (ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ)					
ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ	20-30	35	36-50	51-60	ਜੋੜ
1	2	3	4	5	6
<5.00	3	16	11	4	34
5.00<10.00	2	10	12	4	28
10.00<20.00	-	1	6	2	9
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	-	-	-	1	1
ਜੋੜ	5	27	29	11	72

72 ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨ ਪਾਸ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 29 ਟਰੈਕਟਰ 36-50 ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ ਕੈਪੇਸਟੀ ਦੇ ਸਨ।

2.3 **ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ :-** ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.3 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.3

ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ (ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ)					
ਮਾਰਕਾ	20-30	35	36-50	51-60	ਜੋੜ
1	2	3	4	5	6
ਫੋਰਡ	-	4	14	1	19
ਮਹਿੰਦਰਾ ਐਂਡ ਮਹਿੰਦਰਾ	1	4	7	5	17
ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ	-	2	1	-	3
ਮੈਸੀ	1	3	2	-	6
ਐਸਕਾਰਟ	-	2	-	-	2
ਜੀਟਰ (ਐਚ.ਐਮ.ਟੀ.)	2	4	-	1	7
ਆਈਸ਼ਰ	1	-	-	-	1
ਸਵਰਾਜ	-	8	2	4	14
ਹੋਰ	-	-	3	-	3
ਜੋੜ	5	2	36	11	72

ਕੁਲ 72 ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਪਾਸ ਫੋਰਡ ਟਰੈਕਟਰ (19) ਸਨ 17 ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਪਾਸ ਮਹਿੰਦਰਾ ਐਂਡ ਮਹਿੰਦਰਾ ਅਤੇ 14 ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਪਾਸ ਸਵਰਾਜ ਫਾਰਮ ਟਰੈਕ ਟਰੈਕਟਰ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਪਾਸ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਟਰੈਕਟਰ ਸਨ।

2.4 ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦਾ ਵਿੱਤੀਕਰਣ :- ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਸਨ। ਵਿੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.4 (ਏ) ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.4 (ਏ)

ਵਿੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

(ਗਿਣਤੀ)

ਜੋਤ ਦੇ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ		ਵਿੱਤ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ		
(ਟਰੈਕਟਰੇਅਰ ਵਿਚ)	ਬਿਲਕੁਲ ਆਪਣੇ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ	ਬਿਲਕੁਲ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ	ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ	ਜੋੜ
1	2	3	4	5
<5.00	22	1	11	34
5.00<10.00	14	-	14	28
10.00<20.00	4	-	5	9
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	1	-	-	1
ਜੋੜ	41	1	30	72

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ 72 ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 41 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ 1 ਬਿਲਕੁਲ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ 30 ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿੱਤੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ (ਬਿਨਾਂ ਉਪ ਅੰਗਾਂ) ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਗੀ ਪੂੰਜੀ ਸਾਰਣੀ 2.4 (ਬੀ) ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.4 (ਬੀ)

ਵਿੱਤ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਲਈ ਪੂੰਜੀ (ਉਪ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ)

ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਲਈ ਪੂੰਜੀ (ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)			
ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ	ਆਪਣੇ ਫੰਡ	ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡ	ਜੋੜ
1	2	3	4
<5.00	123677	148769	272446
5.00<10.00	252526	108846	361372
10.00<20.00	161444	160600	322044
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	300000	-	300000
ਜੋੜ	152890	132415	285305
ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ	53.59	46.41	100.00

2.5 ਵਿੱਤ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਧਾਰ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.5 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.5

ਸਾਧਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਧਾਰ ਦੀ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਵੰਡ

ਜੋੜ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ (ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)	ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ	ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕ	ਸਾਹੂਕਾਰ ਅਤੇ ਆੜ੍ਹਤੀ	ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ	ਹੋਰ	ਜੋੜ
1	2	3	4	5	6	7
<5.00	26.67	33.33	13.33	26.67	-	100.00
5.00<10.00	33.33	13.33	26.67	26.67	-	100.00
10.00<20.00	14.29	42.85	14.29	28.57	-	100.00
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	-	-	-	-	-	-
ਜੋੜ	27.03	27.03	18.91	27.03	-	100.00

ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ 27.03% ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸਮੇਤ ਭੂਮੀ ਰਹਿਣ ਬੈਂਕ 27.03% ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕ, 18.91% ਸਾਹੂਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆੜ੍ਹਤੀ ਅਤੇ 27.03% ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ।

2.6 ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਸੰਭਾਲ ਖਰਚ :- ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਸੰਭਾਲ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਘੰਟਾ ਕੰਮ ਦੀ ਲਾਗਤ ਸਾਰਣੀ 2.6 ਵਿਚ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਭਾਲ ਖਰਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ ਵਿਚ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਸੰਭਾਲ ਖਰਚਾ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਮੱਦ	ਟਰੈਕਟਰ ਸਮਰੱਥਾ (ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ)				
	20-30	35	36-50	51-60	ਸਮੁੱਚੀ
1	2	3	4	5	6
(ਏ) ਬੱਝੀਆਂ ਲਾਗਤਾਂ					
(1) ਇਕ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ	9500 (15.28)	10453 (16.84)	18111 (19.75)	28586 (25.33)	15897 (19.71)
(2) ਇਕ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਵਿਆਜ	21678 (34.88)	19918 (32.09)	28.94 (30.64)	37982 (33.66)	25704 (31.87)
ਉਪ-ਜੋੜ (ਏ)	311.78 (50.16)	30371 (48.93)	46204 (50.39)	66568 (58.99)	41601 (51.58)
(ਬੀ) ਚਾਲੂ ਲਾਗਤਾਂ					
(1) ਤੇਲ	28500 (45.86)	26989 (43.48)	35839 (39.08)	42355 (37.53)	32649 (40.48)
(2) ਚਿਕਨੇ ਤੇਲ	1012 (1.63)	1506 (2.43)	2448 (2.67)	1941 (1.72)	1906 (2.37)
(3) ਮੁਰੰਮਤ ਵਾਧੂ ਪੁਰਜੇ ਅਤੇ ਸਰਵਿਸਜ਼	1462 (2.35)	3200 (5.16)	7211 (7.86)	1190 (1.76)	4495 (5.57)
ਉਪ-ਜੋੜ (ਬੀ)	30975 (49.84)	31695 (51.07)	45499 (49.61)	46286 (41.01)	39050 (48.42)
ਜੋੜ (ਏ + ਬੀ)	62153 (100.00)	62066 (100.00)	91703 (100.00)	112854 (100.00)	80651 (100.00)

ਅਧਿਆਇ - 3

ਟਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ

ਜਨਰਲ :- ਪਿਛਲੇ 4-5 ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਥਾਨ ਟਰੈਕਟਰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਹੀਕਰਨ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਟਰੈਕਟਰ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

3.1 ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ :- ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਚਾਰ ਫਰਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਕੈਟੇਗਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਣੀ 3.1 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਚਾਰ ਫਰਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਕੈਟੇਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਏ ਕੈਟੇਗਰੀ :- ਇਕ ਵਪਾਰਕ ਆਦਮੀ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬੀ ਕੈਟੇਗਰੀ :- ਇਕ ਮੁਜਾਰੇ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸਥਾਈ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸੀ ਕੈਟੇਗਰੀ :- ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਭੂਮੀ ਹੈ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਆਪਣੀ (ਸਥਾਈ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਡੀ ਕੈਟੇਗਰੀ :- ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਭੂਮੀ, ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸਥਾਈ) ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.1

ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਵਰਤੀ ਗਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਖਰਚ				ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ				ਫਸਲ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	370409	310422	188689	13666	74559	62484	37981	27497	39517	33117	30130	14574
II	565999	496185	257771	194082	83708	73383	38123	28704	43152	37829	19654	14797
III	498390	423314	213129	169058	81859	69528	35006	27767	40794	34649	17445	13838
ਔਸਤ	501776	432182	227878	173419	81534	7022637028	28179	41730	35942	18951	14422	

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ (ਵਿਉਪਾਰਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ) ਏ ਬੇਸਿਜ਼ ਲਈ 81534 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 41730 ਰੁਪਏ ਸੀ। ਕੈਟੇਗਰੀ 'ਬੀ' 'ਸੀ' ਅਤੇ 'ਡੀ' ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਲਾਗਤ ਘੱਟ ਸੀ।

3.2 ਖਰਚੇ ਦੇ ਅੰਗ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚੇ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 3.2 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.2

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਖਰਚੇ ਦੀ ਵੰਡ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਨੁਸਾਰ

ਲਾਗਤ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ	ਲਾਗਤ (ਰੁਪਏ)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ (ਰੁਪਏ)
1	2	3
1. ਮਨੁੱਖੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ		
(ਏ) ਸਥਾਈ	11308	14
(ਬੀ) ਅਸਥਾਈ	2486	3
ਜੋੜ	13794	17
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	-	-
3. ਬੀਜ	1860	2
4. ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਸੰਦ ਤੇ ਉਪ ਅੰਗ	16877	21
5. ਕੰਮੀ	192	-
6. ਟਿਊਬਵੈਲ	5586	7
7. ਸਿੰਜਾਈ ਖਰਚੇ	37	-
8. ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦ	5034	6
9. ਕਿਰਾਇਆ	33198	41
10. ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਲਾਗਤ	-	-
11. ਫੁਟਕਲ	4956	6
ਜੋੜ	81534	100

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ (41%), ਮਨੁੱਖੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (17%), ਰੂੜੀ ਤੇ ਖਾਦ (6%) ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਸੰਦ ਤੇ ਉਪ ਅੰਗ (21%) ਸਨ।

3.3 ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ :- ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ (ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ) ਸਾਰਣੀ 3.3 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.3

ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁਲ ਉਪਜ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਉਪਜ		
	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ	ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬਾ	ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ
1	2	3	4
I	307841	61965	32842
II	464545	68704	35417
III	403100	66208	32994
ਔਸਤ	410563	66713	34144

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਔਸਤ ਉਪਜ 410563 ਰੁਪਏ ਕੱਢੀ ਗਈ ਅਤੇ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤਰਤੀਬਵਾਰ 66713 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 34144 ਰੁਪਏ ਕੱਢੀ ਗਈ।

3.4 ਖੇਤੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਉਪਜ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਖੇਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਯੋਗਦਾਨ ਸਾਰਣੀ 3.5 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.4

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਖੇਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
1	2
(ਏ) ਖੁਰਾਕ	
ਕਣਕ	41
ਝੋਨਾ	41
ਮੱਕੀ	1
ਗੰਨਾ	4
ਹੋਰ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਦਾਲਾਂ	-
ਉਪ ਜੋੜ ਅਨਾਜੀ ਫਸਲਾਂ	87
(ਬੀ) ਤੇਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੀਜ (ਮੂੰਗਫਲੀ ਸਮੇਤ)	-
(ਸੀ) ਰੇਸ਼ੇ	
ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	4
ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	1
ਉਪ ਜੋੜ ਰੇਸ਼ੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ	5
(ਡੀ) ਚਾਰਾ	6
(ਈ) ਫੁੱਟਕਲ	2
ਕੁੱਲ ਜੋੜ	100

ਅਨਾਜ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਖੇਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ 87% ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਖੇਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਕਣਕ 41% ਅਤੇ ਝੋਨਾ ਭੀ 41% ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ ਤੇ ਦੇਸੀ) ਅਤੇ ਚਾਰਾ ਵੀ ਮੁੱਖ ਫਸਲ ਹਨ ਜੋ ਖੇਤੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਉਪਜ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ 5% ਅਤੇ 6% ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

3.5 ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ (ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ) ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਦੀ ਚਾਰ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ 3.5 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.5

ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਮੁਤਾਬਕ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਕੈਟਾਗਰੀ	ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ (ਹੈਕਟੇਅਰਾਂ ਵਿਚ)					
	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ	<5.00	5.00<10.00	10.00<20.00	20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	ਔਸਤ
	1	2	3	4	5	6
ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ						
ਏ		(-)84963	(-)58130	(-)19029	(-)338358	(-) 91213
ਬੀ		(-)30981	14965	(-)8447	(-)161958	(-)21619
ਸੀ		83670	219099	353414	993042	182685
ਡੀ		127074	278706	428464	1093934	237144

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਕੈਟਾਗਰੀ	ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ (ਹੈਕਟੇਅਰਾਂ ਵਿਚ)					
	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ	<5.00	5.00<10.00	10.00<20.00	20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	ਔਸਤ
	1	2	3	4	5	6

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ

ਏ	(-)23377	8416	(-)16489	15193	(-)14821
ਬੀ	(-)8524	2166	(-)7320	(-)7272	(-)3513
ਸੀ	23021	31721	30625	44591	29685
ਡੀ	34964	(-)40350	37129	49121	38534

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ

ਏ	(-)11771	4359	(-)8445	(-)7667	(-)7586
ਬੀ	4292	1122	(-)3749	(-)3670	1798
ਸੀ	11591	16428	15686	22503	15193
ਡੀ	17605	20897	19016	24789	19722

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਕੈਟੇਗਰੀ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਚਾਰ ਅਕਾਰ ਗਰੁੱਪ <5.00 ਹੈਕਟੇਅਰ , <5.00 <10.00 ਹੈਕਟੇਅਰ, <10.00 <20.00 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ 20.00 ਅਤੇ ਵਧ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਏ ਕੈਟੇਗਰੀ ਵਿਚ 5.00 ਅਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੈਟੇਗਰੀ ਬੀ ਦੇ ਹੋਲਡਿੰਗ ਸਾਈਜ਼ ਗਰੁੱਪ <5.00 ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹ ਘੱਟ ਸੀ।

ਅਧਿਆਇ - 4

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ

ਜਨਰਲ :- ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਚੁਣੀਆਂ 72 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ, ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ, ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਖਰਚਾ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਤੇ ਖਰਚ, ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

4.1 ਭੌ-ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌ-ਟਰੈਕਟਰ ਅਨੁਪਾਤ :- ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ ਜਿਸ ਦਾ 72 ਚੁਣੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, 443.10 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਿੰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਔਸਤਨ ਰਕਬਾ 6.15 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਸਾਰਣੀ 4.1 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.1

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਮੱਦ	ਖੇਤਰ			ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ
	I	II	III	ਔਸਤ
1	2	3	4	5
1. ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	1.91	2.18	2.00	2.02
ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ	4.97	6.76	6.09	6.15
2. ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	3.61	4.24	4.02	4.04
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ	9.37	13.11	12.22	12.02

ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਖੇਤ ਕਾਮਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (2.18 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (4.24 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ-II ਵਿਚ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ (6.76 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (13.11 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਭੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ-II ਵਿਚ ਸੀ।

4.2 ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਸਾਰਣੀ 4.2 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.2
ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4	5
I	15	74.52	140.60	189
II	32	216.37	419.73	194
III	25	152.21	345.43	201
ਜੋੜ	72	443.10	865.76	195

ਕੁੱਲ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ

$$\text{ਤੀਬਰਤਾ} = \frac{\text{ਕੁੱਲ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ}}{\text{ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ (ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ)}} \times 100$$

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਤੀਬਰਤਾ ਸਧਾਰਣ ਵਰਖਾ ਅਤੇ ਸਿੰਜਾਈ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਤੀਬਰਤਾ 195 ਸੀ।

4.3 ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ :- ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਸਾਰਣੀ 4.3 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.3
ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 2005-2006 ਦੌਰਾਨ ਸਿੰਜੀ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ
ਆਪਸੀ ਮਹੱਤਤਾ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ				(ਰਕਬਾ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)	
	I	II	III	ਜੋੜ	ਕੁੱਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ	
1	2	3	4	5	6	
1. ਕਣਕ	58.34	187.17	138.52	384.03	44	
2. ਝੋਨਾ	53.08	180.93	97.10	330.31	38	
3. ਮੱਕੀ	8.78	1.00	-	9.78	1	
4. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ ਤੇ ਸ਼ੱਕਰ)	-	-	-	-	-	
5. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	6.26	5.86	-	12.12	1	
6. ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	36.75	36.75	4	
7. ਕਪਾਹ (ਦੇਸੀ)	-	-	6.07	6.07	1	
8. ਤੋਰੀਆ (ਸਰ੍ਹੋਂ)	0.81	0.55	3.24	4.60	1	
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-	
10. ਹਰਾ ਚਾਰਾ	12.72	37.97	22.53	73.22	9	
11. ਹੋਰ	0.61	7.05	1.22	8.88	1	
ਜੋੜ	140.60	419.73	345.43	865.76	100	

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਫਸਲ ਕਣਕ (44%) ਅਤੇ ਝੋਨਾ (38%) ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁੱਲ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦਾ (82%) ਸੀ। ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਅਧੀਨ (9%) ਰਕਬਾ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ।

4.4 ਉਪਜ :-ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ ਸਾਰਣੀ 4.4 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.4
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ

(ਕੁਇੰਟਲ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	39.53	45.23	40.64	42.68
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	34.00	36.09	27.32	32.61
3. ਝੋਨਾ	49.72	61.12	66.96	61.01
4. ਮੱਕੀ	25.28	31.00	-	25.87
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	14.58	14.58
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	17.13	17.13
8. ਤੋਰੀਆ/ਸਰੋਂ	7.41	18.18	14.50	13.70
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਉਪਜ 61.01 ਕੁਇੰਟਲ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਣਕ 42.68 ਕੁਇੰਟਲ, ਮੱਕੀ 25.87 ਕੁਇੰਟਲ, ਤੋਰੀਆ/ਸਰੋਂ 13.70 ਕੁਇੰਟਲ, ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ 14.58 ਕੁਇੰਟਲ, ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ 17.13 ਕੁਇੰਟਲ ਸੀ।

4.5 ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ :- ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਜ਼ਨੀ ਔਸਤ ਕੀਮਤਾਂ ਸਾਰਣੀ 4.5 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਾਰਣੀ 4.5
ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਵਜ਼ਨੀ ਔਸਤ (ਚਾਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	672	659	663	663
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	95	100	124	106
3. ਝੋਨਾ	623	597	603	603
4. ਮੱਕੀ	602	600	-	602
5. ਗੁੜ (ਕੱਚਾ ਮਿੱਠਾ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	2590	2590
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	1796	1796
8. ਤੋਰੀਆ	2700	1680	1500	1725
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
10. ਚਾਰਾ (ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	23263	27500	22978	25373

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ ਦੀ 2590 ਰੁਪਏ, ਦੇਸੀ ਕਪਾਹ 1796 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਤੋਰੀਆ/ਸਰੋਂ 1725 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਔਸਤ ਕੀਮਤ ਸੀ ਉਸੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਕੀਮਤ 25373 ਰੁਪਏ ਸੀ।

4.6 ਸਾਰਣੀ 4.6 ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	26575	29823	26960	28297
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	3231	3609	3380	3469
3. ਝੋਨਾ	30983	36514	40373	36760
4. ਮੱਕੀ	15216	18600	—	15562
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)	—	—	—	—
6. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	118147	82828	—	101070
7. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	—	—	30774	30774
8. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	—	—	30590	30590
9. ਤੋਰੀਆ	20000	30545	21759	22500
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	—	—	—	—
11. ਚਾਰਾ (ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	23263	27500	22978	25373

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਕੁਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਗੰਨਾ (ਬੀਜ) (101070 ਰੁ:) ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬਾਦ ਝੋਨਾ (36760 ਰੁ:), ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ (30590 ਰੁ:), ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ(30774), ਕਣਕ (28297 ਰੁ:) ਅਤੇ ਚਾਰਾ (25373 ਰੁ:) ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਸਨ।

4.7 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰਣੀ 4.7 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.7

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	20805	25798	24535	24525	36
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	2529	3122	3076	3006	4
3. ਝੋਨਾ	22069	30399	25755	27403	41
4. ਮੱਕੀ	1793	86	—	343	1
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)	—	—	—	—	—
6. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	9924	2243	—	2765	4
7. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	—	—	7385	2537	3
8. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	—	—	1227	422	1
9. ਤੋਰੀਆ	217	78	463	234	1
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	—	—	—	—	—
11. ਚਾਰਾ	3971	4826	3401	4193	6
12. ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਛਿੱਟੀਆਂ ਤੇ ਟਾਂਡੇ	52	7	226	90	1
13. ਹੋਰ	603	2145	139	1196	2
ਜੋੜ	61965	68704	66208	66713	100

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਕੁਲ ਆਮਦਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਝੋਨਾ (41%) ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਣਕ (40%) ਤੂੜੀ ਸਮੇਤ ਸੀ।

4.8 ਖਰਚ :- ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੁਣੇ ਗਏ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਤਿੰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ (ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ) ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਗਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਉਤਪਾਦਕ ਲਾਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਣੀ 4.8 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.8

ਖਰਚਣ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈ ਕੁੱਲ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ	ਖੇਤਰ				
	I	II	III	ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
	1	2	3	4	5
1. ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ					
(I) ਸਥਾਈ	12075	10325	12331	11308	14
(II) ਅਸਥਾਈ	2365	2584	2406	2406	3
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	—	—	—	—	—
3. ਬੀਜ	1382	2071	1795	1860	2
4. ਸੰਦ	20605	16263	15925	16877	20
5. ਕੰਮੀ	208	189	189	192	1
6. ਟਿਊਬਵੈਲ ਤੇ ਖੂਹ	5536	6008	5012	5586	6
7. ਸਿੰਜਾਈ ਖਰਚੇ	14	14	81	37	1
8. ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦ	3564	5957	4440	5034	6
9. ਕਿਰਾਇਆ	24503	35260	34522	33198	41
10. ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਾਨ	—	—	—	—	—
11. ਫੁੱਟਕਲ	1308	5037	5158	4956	6
ਜੋੜ	74559	83807	81859	81534	100

ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਵਾਹੀ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਨੁਪਾਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਿਰਾਏ (41%) ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਉਪਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਥਾਈ/ਅਸਥਾਈ ਕਾਮਾ (17%) ਟਰੈਕਟਰ ਦੀਆਂ ਚਾਲੂ ਲਾਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸੰਦਾਂ ਉਪਰ (20%) ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦ (6%) ਆਦਿ ਵਰਨਣ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਖਰਚ ਕੀਤਾ।

4.9 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ :- ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਖਰੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਾਂ ਉਪਰ ਚਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਨੰ: 4.9 ਵਿਚ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਵਖ ਵਖ ਕੈਟੇਗਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਰਾਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਾਗਤ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.9

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਤੇ ਖਰਚ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ			
		ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6
I	61965	74559	62484	37981	27497
II	68704	83707	73383	38123	28704
III	66208	81859	69528	35006	27767
ਔਸਤ	66713	81534	70226	37028	28179

4.1● ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੈਟਾਗਰੀ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਤੇ ਖਰਚਾ ਘਟਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਹਰ ਇਕ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ 4.1● ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.1●
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ				ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			
									(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	1●	11	12	13
I	(-)62568	(-)2581	119152	171235	(-)12594	(-)519	23984	34468	(-)6675	(-)275	12712	18268
II	(-)101454	(-)31640	206774	270463	(-)15004	(-)4679	30581	40000	(-)7735	(-)2412	15765	20620
III	(-)95290	(-)20214	189971	234042	(-)15651	(-)3320	31202	38441	(-)7800	(-)1655	15549	19156
ਔਸਤ	(-)91213	(-)21619	182685	237144	(-)14821	(-)3513	29685	38534	(-)7586	11798	15193	19722

ਸਾਲ 2●●5-●6 ਦੌਰਾਨ ਵਪਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ (ਕੈਟਾਗਰੀ ਏ) ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈਣਾ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਜਗ੍ਹਾ ਅਸਥਾਈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਔਸਤ ਆਮਦਨ (-)14821 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਬੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਪਰੰਤੂ ਘਰੇਲੂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਔਸਤ ਆਮਦਨ -3513 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਸੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਲਈ ਇਸ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਔਸਤ ਆਮਦਨ 29685 ਰੁਪਏ ਸੀ। 'ਡੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 38534 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

4.11 ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ :- ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਤ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜੋ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਸਲ ਅਦਾਇਗੀ ਤੇ ਆਧਾਰ ਤੇ (ਨਗਦੀ ਜਾਂ ਜਿਨਸ) ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਜੋਤ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਜੋ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਦਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ 4.11 ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਤੇ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.11
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ/ਦਿਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ				
I	24●64	(-)992	45828	65860
II	(-)32793	(-)10227	66836	87422
III	31345	(-)6649	62490	76987
ਔਸਤ	(-)30684	(-)7274	614064	79787
ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ				
I	(-)6593	(-)2.71	125.56	180.44
II	(-)89.84	28.02	183.11	239.51
III	85.88	(-)18.22	171.20	210.92
ਔਸਤ	(-)85.08	(-)19.33	168.39	218.59

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਡੀ' ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ (79787 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 218.59 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਵਾਹੀਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀਆਂ ਲਾਗਤਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੀ। ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਏ' ਉਪਰ ਵਪਾਰਿਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (-30684 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 85.08 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ। ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਡੀ' ਉਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (87422 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ 239.51 ਰੁਪਏ) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ II ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਖੇਤਰ I ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ (65860 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 180.44 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ।

4.12 ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ :- ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਸਾਰਣੀ 4.12 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.12
ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)		
ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ
1	2	3
I	22573	61.84
II	28390	77.78
III	24812	67.98
ਔਸਤ	25936	71.57

ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਉਜਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ 77.78 ਰੁਪਏ ਖੇਤਰ II ਵਿਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਖੇਤਰ I ਵਿਚ ਘੱਟ ਉਜਰਤ 61.84 ਰੁਪਏ ਸੀ।

4.13 ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਸਾਰਣੀ 4.13 ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.13
ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)		
ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ	
	ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜਰਤਾਂ	ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਫਲ
1	2	3
I	61.84	(-)65.93
II	77.78	(-)89.84
III	67.98	(-)85.88
ਔਸਤ	71.57	(-)85.08

ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਉਜਰਤ (71.57 ਰੁ: ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਘਰੇਲੂ ਕਾਮੇ (ਰੁਪਏ -85.08 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ।

ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ
ਦੀ
ਆਰਥਿਕਤਾ

ਅਧਿਆਇ - 5

ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

ਜਨਰਲ :- ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ 72 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਉਹਨਾਂ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਟਰੈਕਟਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਿਰਾਏ ਉਤੇ ਜਾਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.1

ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ
(2005-06)

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਮੱਦਾਂ	ਖੇਤਰ			ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ
	I	II	III	ਔਸਤ
1	2	3	4	5
1. ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(ਏ) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	1.77	1.28	1.46	1.43
2. ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(ਬੀ) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	3.51	2.55	2.84	2.82

ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ 1.77 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ 3.51 ਹੈਕਟੇਅਰ ਖੇਤਰ 1 ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.2

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਸਾਲ 2005-06

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4	5
I	15	40.69	80.68	198
II	32	79.42	158.03	199
III	25	68.44	133.70	195
ਜੋੜ	72	188.55	372.41	197

ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ

ਤੀਬਰਤਾ = $\frac{\text{ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ}}{\text{ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ}} \times 100$

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ)

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉੱਚੇਰੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਚੰਗੀਆਂ ਸਿੰਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਵਰਖਾ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਤੀਬਰਤਾ 197 ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.3

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 2005-2006 ਦੌਰਾਨ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ
ਆਪਸੀ ਮਹੱਤਤਾ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਕੁੱਲ ਨਾਲ	
	I	II	III	ਜੋੜ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
1	2	3	4	5	6
1. ਕਣਕ	34.14	67.90	57.24	159.28	43
2. ਚਾਵਲ (ਝੋਨਾ)	27.92	64.73	30.30	122.95	33
3. ਮੱਕੀ	3.85	1.41	—	50.26	2
4. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ ਤੇ ਸ਼ੱਕਰ)	—	0.40	—	0.40	—
5. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	0.80	—	—	0.80	—
6. ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ)	—	—	25.72	25.72	7
7. ਕਪਾਹ (ਦੇਸੀ)	—	—	1.01	1.01	—
8. ਤੋਰੀਆ (ਸਰ੍ਹੋਂ)	—	—	2.02	2.02	—
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	—	—	—	—	—
10. ਹਰਾ ਚਾਰਾ	11.20	22.58	15.73	49.51	13
11. ਹੋਰ	2.77	1.01	1.68	5.46	2
ਜੋੜ	80.68	158.03	133.70	372.41	100

ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਕਣਕ (43%) ਸੀ। ਝੋਨਾ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ ਦੋ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ (33%) ਅਤੇ 7% ਰਕਬਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰਾ ਚਾਰਾ 13% ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.4

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ

(ਕੁਵਿੰਟਲਾਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	38.58	40.85	41.72	40.68
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	25.19	31.40	34.29	31.11
3. ਝੋਨਾ	51.40	57.73	67.99	58.80
4. ਮੱਕੀ	25.97	15.60	—	23.19
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ ਤੇ ਸ਼ੱਕਰ)	—	37.50	—	37.50
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	—	—	15.28	15.28
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	—	—	8.91	8.91
8. ਤੋਰੀਆ (ਸਰ੍ਹੋਂ)	—	—	9.90	9.90
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	—	—	—	—

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਝੋਨਾ 58.80 ਕੁਵਿੰਟਲ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਕਣਕ 40.68 ਕੁਵਿੰਟਲ, ਮੱਕੀ 23.19 ਕੁਵਿੰਟਲ, ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ 8.91 ਕੁਵਿੰਟਲ, ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ 15.28 ਕੁਵਿੰਟਲ ਅਤੇ ਤੋਰੀਆ/ਸਰ੍ਹੋਂ 9.90 ਕੁਵਿੰਟਲ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.5

ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਵਜਨੀ ਔਸਤ (ਚਾਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	675	664	667	671
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	140	124	119	125
3. ਝੋਨਾ	626	602	602	607
4. ਮੱਕੀ	607	618	-	609
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ ਤੇ ਸ਼ਕਰ)	-	1500	-	1500
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	1900	1900
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	1651	1651
8. ਤੋਰੀਆ (ਸਰ੍ਹੋਂ)	-	-	1537	1537
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
10. ਚਾਰਾ (ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	18976	27046	23910	24217

ਖੇਤਰਵਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਟੇਬਲ 5.6 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦਾ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਸਾਲ 2005-2006

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	26024	27108	28240	27283
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	3519	3898	4069	3878
3. ਝੋਨਾ	32173	34755	40956	35697
4. ਮੱਕੀ	15777	9645	-	14133
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ/ਸ਼ਕਰ)	-	56250	-	56250
6. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	57500	-	-	57500
7. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	29030	29030
8. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	14708	14708
9. ਤੋਰੀਆ/ਸਰ੍ਹੋਂ	--	-	15223	15223
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
11. ਚਾਰਾ (ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	18946	27046	23940	24217

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਉੱਪਰ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਗੰਨਾ (ਬੀਜ) 57500 ਰੁਪਏ ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਝੋਨਾ 35697 ਰੁਪਏ, ਕਣਕ 27283 ਰੁਪਏ, ਚਾਰਾ 24217 ਰੁਪਏ, ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ 14708 ਰੁਪਏ, ਤੋਰੀਆ 15223 ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ 29033 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਮੱਕੀ 14133 ਰੁਪਏ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.7
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉੱਪਰ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ				
	I	II	III	ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
	1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	21835	23176	23619	23047	37
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	2953	3333	3403	3276	5
3. ਝੋਨਾ	22076	28327	18132	23277	38
4. ਮੱਕੀ	1493	171	-	394	1
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)	-	283	-	119	-
6. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	1130	-	-	244	1
7. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	10910	3960	7
8. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	217	79	-
9. ਤੋਰੀਆ	-	-	449	163	-
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-
11. ਚਾਰਾ	5215	7689	5495	6359	10
12. ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਛਿੱਟੀਆਂ ਤੇ ਟਾਂਡੇ	148	24	-	42	-
13. ਹੋਰ	1790	302	697	766	1
ਜੋੜ	56640	63305	62922	61728	100

ਉਪਰ ਟੇਬਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਕਣਕ (ਤੂੜੀ ਸਮੇਤ) ਦਾ ਔਸਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (42%) ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਝੋਨਾ (38%) ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਾਰਾ (10%) ਸੀ।

ਖਰਚਾ :- ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰਾਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੀਤਾ ਖਰਚ ਸਾਰਣੀ 5.8 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.8

ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਤੇ ਲਾਗਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਖਰਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ

ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ	ਖੇਤਰ				
	I	II	III	ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
	1	2	3	4	5
1. ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ					
(1) ਸਥਾਈ	11821	16364	16113	15293	22
(2) ਅਸਥਾਈ	2531	3051	2169	2618	4
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	406	1130	454	729	1
3. ਬੀਜ	1994	1439	2284	1866	3
4. ਸੰਦ	970	1112	718	938	1
5. ਕੰਮੀ	243	292	202	249	-
6. ਟਿਊਬਵੈਲ ਤੇ ਖੂਹ	4581	7476	6340	6439	10
7. ਸਿੰਜਾਈ ਖਰਚੇ	39	9	104	50	-
8. ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦ	4786	4875	4601	4756	7
9. ਕਿਰਾਇਆ	26311	30750	35139	30078	44
10. ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਾਨ	-	-	-	-	-
11. ਫੁੱਟਕਲ	4703	5576	6285	5645	8
ਜੋੜ	58385	72074	70809	68661	100

ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਖਰਚਾ ਕਿਰਾਏ ਤੇ (44%) ਸੀ ਉਸਤੋਂ ਬਾਦ ਮਨੁੱਖੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਤੇ (26%) ਹੋਰ ਖਰਚੇ (8%), ਟਿਊਬਵੈਲ ਅਤੇ ਖੂਹ (10%) ਅਤੇ ਰੁੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦ ਤੇ (7%) ਸੀ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਤੇ ਖਰਚਾ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਹੋਲਡਿੰਗ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੈਟਾਗਰੀ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਅਨੁਸਾਰ ਟੇਬਲ 5.9 ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.9

ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ			
		ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6
I	5664●	58385	46564	20252	17358
II	63305	72074	55710	24960	21804
III	62922	70809	54696	23157	20390
ਔਸਤ	61728	68661	53368	23290	20332

ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਪ੍ਰਤੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਖੇਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚੋਂ ਖਰਚ ਘਟਾਕੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਚਾਰ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਵਿਚ ਟੇਬਲ 5.1● ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.1●

ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ				ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	(-)4732	27334	98707	106558	(-)1745	10076	36388	39282	(-)880	5082	18352	19811
II	(-)21762	18850	95167	103000	(-)8769	7595	38345	41501	(-)4407	3817	19271	20857
III	(-)21593	22519	108859	116434	(-)7887	8226	39765	42532	(-)4038	4211	20355	21771
ਔਸਤ	(-)18156	21891	100659	108406	(-)6933	8360	38438	41396	(-)3510	4232	19461	20958

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਏ' ਦੀ ਜੋਤ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅਸਥਾਈ) ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਉਥੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ -6933 ਰੁਪਏ ਸੀ 'ਬੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਪਰੰਤੂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਪਰਿਵਾਰਕ (ਸਥਾਈ) ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 8360 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਸੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਲਈ ਵਾਹੀਕਾਰ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 38438 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਡੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 41396 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

5.11 ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਕਰ, ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਟੇਬਲ 5.11 ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.11
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ				
I	(-)3086	17827	64374	69495
II	(-)11232	9729	49119	53161
III	(-)11486	11978	57904	61933
ਔਸਤ	(-)9903	11941	54905	59130
ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ				
I	(-)8.45	48.84	176.37	190.40
II	(-)30.77	26.65	134.57	145.65
III	(-)31.47	32.82	158.64	169.68
ਔਸਤ	(-)27.13	32.71	150.42	162.00

ਕੈਟੇਗਰੀ 'ਡੀ' ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (ਰੁ: 59130 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 162.00 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ। ਖੇਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਡੀ ਕੈਟੇਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਖੇਤਰ I ਵਿਚ (ਰੁ: 69495 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 190.40 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖੇਤਰ II (ਰੁ: 53169 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਰੁ: 145.65 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ।

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤਾਂ :- ਇਸ ਸਾਰਣੀ ਅਧੀਨ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜਰਤਾਂ (ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਸਥਾਈ) ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਉਥੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਉਜਰਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.12
ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ
1	2	3
I	21000	57.53
II	21175	58.01
III	23512	64.42
ਔਸਤ	21950	60.14

5.12 ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ III ਵਿਚ (ਰੁ: 64.42) ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ (ਰੁ: 57.53) ਖੇਤਰ I ਵਿਚ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.13 ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਮਨੋਜਮੈਂਟ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.13

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ	
	ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜਰਤਾਂ	ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਫਲ
1	2	3
I	57.53	(-)8.45
II	58.01	(-)30.77
III	64..42	(-)31.47
ਔਸਤ	60.14	(-)27.13

ਸਥਾਈ ਕਾਮੇ ਦੀ ਉਜਰਤ (60.14 ਰੁ: ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (-27.13 ਰੁ: ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਨਾ ਵਾਚਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ।

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
ਦੀ
ਆਰਥਿਕਤਾ

ਅਧਿਆਇ-6

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

ਜਨਰਲ :- ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ (ਨਾਨ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ) 4 ਜੋਤਾਂ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ 4 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਚਰਚਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਰਸਾਂਦਾ ਹੈ।

6.1 ਭੌ-ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌ-ਬਲਦਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ :- ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ ਜਿਸ ਦਾ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ 10.62 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰਕਬਾ ਸਿੰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਔਸਤ ਰਕਬਾ 2.66 ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਸਾਰਣੀ 6.1 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.1

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋੜੀ ਬੈਲ (ਹੈਕਟੇਅਰਾਂ ਵਿਚ)

ਮੱਦ	ਖੇਤਰ			ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
	I	II	III	(ਔਸਤ)
1	2	3	4	5
1. ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	2.15	1.58	—	1.77
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ	2.15	3.16	—	2.65
2. ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	4.35	3.16	—	3.55
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ	4.35	6.31	—	5.33

ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਖੇਤਰ I ਵਿਚ (2.15 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ 4.35 ਹੈਕਟੇਅਰ ਵੱਧ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋੜੀ ਬਲਦਾਂ ਅਧੀਨ ਭੀ ਇਹ ਰਕਬਾ ਖੇਤਰ II ਵਿਚ (3.16 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ 6.31 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਵੱਧ ਸੀ।

6.2 ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਸਾਰਣੀ 6.3 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.2

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਹੈ:)	ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਹੈ:)	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4	5
I	2	4.30	8.70	202
II	2	6.32	12.63	200
III	—	—	—	—
ਜੋੜ	4	10.62	21.33	201

ਕੁੱਲ ਬੀਜਿਆਂ ਰਕਬਾ

ਤੀਬਰਤਾ = $\frac{\text{ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆਂ ਰਕਬਾ)}}{\text{ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ}} \times 100$

ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆਂ ਰਕਬਾ)

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਤੀਬਰਤਾ ਚੰਗੀਆਂ ਸਿੰਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਵਰਖਾ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤਨ ਤੀਬਰਤਾ 201 ਸੀ।

6.3 ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ :- ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਜਲਵਾਯੂ, ਹਾਲਤਾਂ, ਸਿੰਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਖੇਪ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਇਕ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਫਸਲ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰਣੀ 6.3 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਦਰਸਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.3
ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਸਿੰਜੀ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ
ਫਸਲੀ ਪੈਟਰਨ ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਮਹੱਤਤਾ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)

(ਹੈਕਟੇਅਰਾਂ ਵਿਚ)					
ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			ਕੁੱਲ ਨਾਲ	
	I	II	III	ਜੋੜ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
	1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ	4.05	5.51	-	9.56	45
2. ਝੋਨਾ	2.83	4.70	-	7.53	35
3. ਮੱਕੀ	1.12	-	-	1.12	5
4. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ ਤੇ ਸ਼ੱਕਰ)	-	-	-	-	-
5. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	-	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ (ਦੇਸੀ)	-	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ (ਸਰ੍ਹੋਂ)	-	-	-	-	-
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-
10. ਹਰਾ ਚਾਰਾ	0.70	2.42	-	3.12	15
11. ਹੋਰ	-	-	-	-	-
ਜੋੜ	8.70	12.63	-	21.33	100

ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਕੇਵਲ ਕਣਕ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਦਾ 45 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ। ਝੋਨਾ ਦੂਜੀ ਮੁੱਖ ਫਸਲ ਸੀ ਜਿਸ ਅਧੀਨ 35 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਕਬਾ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਹਰਾ ਚਾਰਾ 15 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਣਦਾ ਹੈ।

6.4 ਉਪਜ :- ਸਾਰਣੀ 6.4 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਉਪਜ ਦਰਸਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.4
ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ

(ਕੁਇੰਟਲਾਂ ਵਿਚ)				
ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਪਜ			ਔਸਤ
	I	II	III	
	1	2	3	
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	25.18	42.47	-	35.15
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	10.98	53.36	-	41.74
3. ਝੋਨਾ	58.30	37.23	-	39.15
4. ਮੱਕੀ	13.39	-	-	13.39
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ/ਸਰ੍ਹੋਂ	-	-	-	-

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਔਸਤ ਉਪਜ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਝੋਨਾ 45.15 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਣਕ 35.15 ਕੁਇੰਟਲ, ਮੱਕੀ 13.39 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

6.5 ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ :- ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਜ਼ਨੀ ਔਸਤ ਕੀਮਤਾਂ ਸਾਰਣੀ 6.5 ਵਿਚ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਾਰਣੀ 6.5

ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਵਜ਼ਨੀ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ (ਚਾਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	662	650	-	654
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	114	100	-	104
3. ਝੋਨਾ	580	568	-	574
4. ਮੱਕੀ	600	-	-	600
5. ਗੁੜ (ਕੱਚਾ ਮਿੱਠਾ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ	-	-	-	-
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
10. ਚਾਰਾ (ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	14657	26589	-	24122

6.6 ਖੇਤਰਵਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਸਾਰਣੀ 6.6 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	16667	27604	-	22971
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	2963	5336	-	4530
3. ਝੋਨਾ	33816	21149	-	25910
4. ਮੱਕੀ	8036	-	-	8036
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ	-	-	-	-
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
10. ਚਾਰਾ (ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	14657	26859	-	24122

ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਖੁਰਾਕੀ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਝੋਨਾ (25910 ਰੁਪਏ) ਅਤੇ ਕਣਕ (22971 ਰੁਪਏ) ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਉਪਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ।

6.7 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚੋਂ ਯੋਗਦਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਣੀ 6.7 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.7
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉੱਪਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	15698	24066	-	20678	40
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	2791	4652	-	3898	8
3. ਝੋਨਾ	22256	15728	-	18371	36
4. ਮੱਕੀ	2093	-	-	847	2
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)	-	-	-	-	-
6. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	-	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	-	-	-
8. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	-	-	-
9. ਤੋਰੀਆ	-	-	-	-	-
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-
11. ਚਾਰਾ	2386	10285	-	7087	14
12. ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਛਿੱਟੀਆਂ ਤੇ ਟਾਂਡੇ	348	-	-	142	-
13. ਹੋਰ	262	475	-	388	-
ਜੋੜ	45834	55206	-	51411	100

6.8 ਖਰਚਾ :- ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਲਈ ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਖਰਚੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਦੀ (ਖੇਤਰਵਾਰ) ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਲਾਗਤ ਸਾਰਣੀ 6.8 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.8

ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ					
(1) ਸਥਾਈ	12465	14241	-	13522	21
(2) ਅਸਥਾਈ	953	3703	-	2590	4
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	8808	7828	-	8225	13
3. ਬੀਜ	1441	1480	-	1464	2
4. ਸੰਦ	600	1043	-	864	1
5. ਕੰਮੀ	279	380	-	339	-
6. ਟਿਊਬਵੈਲ/ਖੂਹ	2464	2779	-	2651	4
7. ਸਿੰਜਾਈ ਖਰਚੇ	-	-	-	-	-
8. ਰੂੜੀ ਤੇ ਖਾਦ	4457	3934	-	4146	6
9. ਕਿਰਾਇਆ	19622	28372	-	24829	38
10. ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਾਨ	-	-	-	-	-
11. ਫੁੱਟਕਲ	7332	7606	-	7495	11
ਜੋੜ	58421	71366	-	66125	100

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਕਿਰਾਇਆ (38%) ਸੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਤੇ (25%) ਸੀ।

6.9 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਖਰਚ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਲਈ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਟੇਬਲ 6.9 ਵਿਚ ਗਾਜ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਕੈਟਾਗਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.9

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਉਪਰ ਖਰਚਾ			
		ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6
I	45834	58421	45956	26334	24149
II	55206	71366	57126	28753	26807
III	-	-	-	-	-
ਔਸਤ	51411	66125	52603	27774	25731

6.10 ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਚਾਰ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਉਪਰ ਖਰਚ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਜੇ ਰਕਬੇ ਲਈ ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਸਾਰਣੀ 6.10 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.10

ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ				ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	(-)27063	(-)263	41924	46622	(-)12587	(-)122	19500	21685	(-)6221	(-)60	9638	10718
II	(-)51066	(-)6066	83589	89739	(-)16160	(-)1920	26453	28399	(-)8086	(-)960	13237	14211
III	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ਔਸਤ	(-)39065	(-)3165	62757	68181	(-)14714	(-)1192	23637	25680	(-)7326	(-)593	11769	12786

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਏ' ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅਸਥਾਈ) ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਹੈ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ, ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਔਸਤ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ (-)14714 ਰੁ: ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਬੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਲਈ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ (ਸਥਾਈ) ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲਈ ਔਸਤ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ -1192 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਸੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 23637 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਡੀ' ਜਿਥੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਦੀ ਔਸਤ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 25680 ਰੁਪਏ ਸੀ।

6.11 ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ :- ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ (ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਨਹੀਂ ਖਰਚ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੋਤਾਂ ਉਪਰ ਸਾਰੇ ਕਾਮੇ (ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ) ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਣੀ 6.11 ਵਿਚ ਔਸਤ ਫਲ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਲਾਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਚਾਰ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ।

- ਏ ਕੈਟਾਗਰੀ :- ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ (ਵਪਾਰਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ)
- ਬੀ ਕੈਟਾਗਰੀ :- ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲਈ (ਮੁਜਾਰੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ)
- ਸੀ ਕੈਟਾਗਰੀ :- ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਲਈ (ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਭੂਮੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)।
- ਡੀ ਕੈਟਾਗਰੀ :- ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ (ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ)

ਸਾਰਣੀ 6.11
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕੈਟਾਗਰੀ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ				
I	(-)27063	(-)263	41924	46622
II	(-)25533	(-)3033	41795	44870
III	-	-	-	-
ਔਸਤ	(-)26043	(-)2110	41838	45454
ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ				
I	(-)74.14	(-)0.72	114.86	127.73
II	(-)69.95	(-)8.31	114.51	122.93
III	-	-	-	-
ਔਸਤ	(-)71.35	(-)5.78	114.62	124.53

ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਡੀ' ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (45454 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ 124.53 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਖੇਤਰਵਾਰ ਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਖੇਤਰ-I ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (46622 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 127.73 ਰੁਪਏ) ਅਤੇ ਖੇਤਰ-II ਵਿਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ (44870 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 122.93 ਰੁਪਏ) ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੀ।

6.12 ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜ਼ਰਤਾਂ :- ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਜੋਤਾਂ ਉਪਰ ਉਜ਼ਰਤ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ (ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਾ ਸਥਾਈ) ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਾਰਣੀ 6.12 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਉਥੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਭੁਗਤਾਨ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਸਾਰਣੀ 6.12
ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜ਼ਰਤਾਂ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ
1	2	3
I	26000	71.23
II	25000	68.49
III	-	-
ਔਸਤ	25500	69.86

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜ਼ਰਤਾਂ ਖੇਤਰ-I ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 71.23 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਅਤੇ ਖੇਤਰ II ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ 68.49 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਸਨ।

6.13 ਸਾਰਣੀ 6.13 ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੀ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਜਰਤਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.13

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ		
ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜਰਤਾਂ	ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਫਲ
1	2	3
I	71.23	(-)74.14
II	68.49	(-)69.95
III	-	-
ਔਸਤ	69.86	(-)71.35

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਸਥਾਈ ਕਾਮੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (69.86 ਰੁਪਏ) ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ (-71.35 ਰੁਪਏ) ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ।

6.14 ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਉਪਰ ਲਾਗਤ :- ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਦੀ ਔਸਤ ਲਾਗਤ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.14

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

1	2	3
ਏ	ਫੀਡ	
	(1) ਹਰਾ ਚਾਰਾ	11141
	(2) ਟਾਂਡੇ	-
	(3) ਚਾਰਾ	-
ਬੀ	ਖਣਿਜ ਖੁਰਾਕ	3331
ਸੀ	ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਲਾਗਤ	
	(1) ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਵਿਆਜ 12.50% ਸਲਾਨਾ	1201
	(2) ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਘਾਟਾ 12% ਸਲਾਨਾ ਦਰ	1783
ਡੀ	ਮਕਾਨ	
	(1) ਮਕਾਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਵਿਆਜ 12.50% ਸਲਾਨਾ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ	822
	(2) ਮਕਾਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਘਾਟਾ	178
ਈ	ਫੁੱਟਕਲ	262
ਐਫ	ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	22818
	ਕੁੱਲ ਖਰਚ	
	ਬਲਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਰੂੜੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਕੇ	1000
	ਨਿਰੋਲ ਲਾਗਤ	21818

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ
ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ
ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ

ਅਧਿਆਇ -7

ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ

ਜਨਰਲ :- ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੋਵੇਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਝਾੜ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਧ ਹੈ, ਕਈ ਤੱਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਉਪਜ ਪ੍ਰਤੀ ਦੀ ਹੈਕਟੇਅਰ, ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਾਹੀ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੀ ਤਿੰਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭੌ-ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌ-ਬਲਦ/ਟਰੈਕਟਰ ਅਨੁਪਾਤ :- ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ 4 ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, 72 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ 72 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਿਆ। ਕੁੱਲ 645.27 ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿਚੋਂ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ 10.62 ਹੈਕਟੇਅਰ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ 188.55 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ 446.10 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਔਸਤ ਅਕਾਰ 2.66 ਹੈਕਟੇਅਰ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦਾ 2.62 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਔਸਤ ਅਕਾਰ 6.15 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ, ਸੈਮੀ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸਥਿਤੀ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ 7.1 ਅਤੇ 7.2 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 7.1

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇਵਾਰ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ

ਜੋਤ ਦੀ ਕਿਸਮ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਹੈਕਟੇਅਰ	ਜੋਤ ਦਾ ਔਸਤ ਅਕਾਰ ਹੈਕਟੇਅਰ
1	2	3	4
1. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	4	10.62	2.66
2. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	72	188.55	2.62
3. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	72	446.10	6.15
ਜੋੜ	149	645.27	4.36

ਸਾਲ 2005-06 ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਔਸਤ ਅਕਾਰ (6.15 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਔਸਤ ਅਕਾਰ (2.62 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਔਸਤ ਅਕਾਰ (2.66 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.2

ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ/ਸਾਲ 2005-06

ਜੋਤਾਂ			
ਮੱਦ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ
1	2	3	4
1. ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	1.77	1.43	2.07
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ	2.65	-	-
(3) ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ	-	-	6.15
2. ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ			
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	3.55	2.84	4.04
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ	5.33	-	-
(3) ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ	-	-	12.02

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਔਸਤ ਰਕਬਾ 1.77 ਹੈਕਟੇਅਰ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਰਕਬਾ 1.43 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰਕਬਾ 2.07 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਔਸਤ ਰਕਬਾ 2.65 ਹੈਕਟੇਅਰ।

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਫਸਲੀ ਔਸਤ ਰਕਬਾ 3.55 ਹੈਕਟੇਅਰ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਲਈ 2.84 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਇਹ ਰਕਬਾ 4.04 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ 5.33 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਇਹ ਰਕਬਾ 12.02 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.3

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ (2005-06)

(ਹੈਕਟੇਅਰ)

ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ	ਕੁੱਲ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਕੁੱਲ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4
1. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	10.62	21.33	201
2. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	188.55	372.41	197
3. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	443.10	865.76	195
ਜੋੜ	642.27	1259.50	196

ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ

ਤੀਬਰਤਾ = _____ x 100

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਬੀਜਿਆ ਨਿਰੋਲ ਰਕਬਾ)

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (201) ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.4

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੰਜੀ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਾਲ 2005-06

(ਹੈਕਟੇਅਰਾਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ	(%)	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ	(%)	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ	(%)
	ਜੋਤਾਂ		ਜੋਤਾਂ		ਜੋਤਾਂ	
	(ਹੈਕਟੇਅਰ)		(ਹੈਕਟੇਅਰ)		(ਹੈਕਟੇਅਰ)	
1	2	3	4	5	6	7
1. ਕਣਕ	9.56	45	159.28	43	384.03	44
2. ਚਾਵਲ (ਝੋਨਾ)	7.53	35	122.95	33	330.31	38
3. ਮੱਕੀ	1.12	5	5.26	2	9.78	1
4. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ ਤੇ ਸ਼ੱਕਰ)	—	—	0.40	—	—	—
5. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	—	—	0.80	—	12.12	1
6. ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ)	—	—	25.72	7	36.75	4
7. ਕਪਾਹ (ਦੇਸੀ)	—	—	1.01	—	6.07	1
8. ਤੋਰੀਆ (ਸਰ੍ਹੋਂ)	—	—	2.02	—	4.60	1
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	—	—	—	—	—	—
10. ਚਾਰਾ	3.12	15	49.51	13	73.22	19
11. ਹੋਰ	—	—	5.46	2	8.88	1
ਜੋੜ	21.33	100	372.41	100	865.76	100

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨਾ ਆਦਿ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਬੀਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬੇ ਵਿਚੋਂ ਕਣਕ ਅਧੀਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 45%, 43% ਅਤੇ 44% ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ, ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬੇ ਵਿਚੋਂ ਝੋਨੇ ਦਾ ਰਕਬਾ (ਕ੍ਰਮਵਾਰ 35%, 33% ਅਤੇ 38%) ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.5

ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ (ਸਾਲ 2005-06)

(ਕੁਇੰਟਲਾਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
1	2	3	4
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	35.15	40.68	42.68
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	41.74	31.11	32.61
3. ਚਾਵਲ (ਝੋਨਾ)	45.15	58.80	61.01
4. ਮੱਕੀ	13.39	23.19	25.87
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕਰ)	—	37.50	—
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	—	15.28	14.58
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	—	8.91	17.13
8. ਤੋਰੀਆ	—	9.90	13.70
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	—	—	—

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਰ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਮੱਕੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਕਣਕ ਦੀ ਉਪਜ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਫਰਕ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਸਾਲ 2005-06

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
1	2	3	4
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	22971	27283	28297
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	4330	3878	3469
3. ਚਾਵਲ (ਝੋਨਾ)	25910	35697	36760
4. ਮੱਕੀ	8036	14133	15562
5. ਕਮਾਦ (ਗੁੜ ਤੇ ਸ਼ੱਕਰ)	—	56250	—
6. ਕਮਾਦ (ਬੀਜ)	—	57500	101070
7. ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ)	—	29030	30774
8. ਕਪਾਹ (ਦੇਸੀ)	—	14708	30590
9. ਤੋਰੀਆ	—	15223	22500
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	—	—	—
11. ਚਾਰਾ (ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	24122	24217	25373

ਸਾਰਣੀ 7.7

ਖਰਚੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਲਾਗਤ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
1	2	3	4
1. ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ			
(1) ਸਥਾਈ	13522	15293	11308
(2) ਅਸਥਾਈ	2590	2618	2406
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	8225	729	—
3. ਬੀਜ	1464	1866	1860
4. ਸੰਦ	864	938	16877
5. ਕੰਮੀ	339	249	192
6. ਟਿਊਬਵੈਲ ਅਤੇ ਖੂਹ	2651	6439	5586
7. ਸਿੰਜਾਈ ਤੇ ਖਰਚੇ	—	50	37
8. ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦ	4146	4756	5034
9. ਕਿਰਾਇਆ	24829	30078	33198
10. ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਲਗਾਨ	—	—	—
11. ਫੁੱਟਕਲ	7495	5645	4956
ਜੋੜ	66125	68661	81534

ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 2005-06 ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ(ਸਥਾਈ+ਅਸਥਾਈ) ਦੀ ਲਾਗਤ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ (17911 ਰੁ:) ਸੀ। ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਬਾਕੀ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ (5034 ਰੁ:) ਸੀ। ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਦੂਜੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ (33198 ਰੁ:) ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.8

ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸਾਲ 2005-2006

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	ਕੁੱਲ ਖਰਚ	ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ
1	2	3	4
1. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	51411	26099	25312
2. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	61728	25762	35966
3. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	66713	36067	30646

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ (35966) ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ (25312) ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ (30646) ਰੁਪਏ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (36067) ਰੁਪਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦਾ (25762) ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ (26099) ਰੁਪਏ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.9

ਜੋਤਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ, ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਬਾਬਤ ਸਾਲ 2005-06

ਜੋਤ ਦੀ ਕਿਸਮ	ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ	ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਕਾਮੇ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ
1	2	3	4	5
1. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	6	1.50	-	-
2. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	111	1.54	21	0.29
3. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	146	2.03	68	0.94

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ, ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਬਲਦਾਂ ਅਤੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.10

ਸਾਲ 2005-06 ਵਿਚ ਹੋਈ ਫਸਲਵਾਰ ਉਪਜ ਦਾ ਕੁੱਲ ਹੋਏ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚ
ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ-ਵਾਰ ਯੋਗਦਾਨ

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ %	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ %	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ %
1	2	3	4
(ੳ) ਅਨਾਜ			
ਕਣਕ	47.80	42.64	41.27
ਝੋਨਾ	35.73	37.71	41.07
ਮੱਕੀ	1.65	0.64	0.52
ਕਮਾਦ	—	0.59	4.14
ਹੋਰ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਦਾਲਾਂ	—	—	—
ਉਪ ਜੋੜ ਅਨਾਜੀ ਫਸਲਾਂ	85.18	81.58	87.00
(ਅ) ਤੇਲ ਬੀਜ (ਮੂੰਗਫਲੀ ਸਹਿਤ)			
(ੲ) ਰੇਸ਼ੇ			
ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ-1	—	6.42	3.80
ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ-1	—	0.13	0.63
ਉਪ ਜੋੜ ਰੇਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ	—	6.55	4.43
(ਸ) ਚਾਰਾ	13.79	10.30	6.29
(ਹ) ਹੋਰ	1.03	1.31	1.93
ਕੁੱਲ ਜੋੜ	100.00	100.00	100.00

ਸਾਲ 2005-06 ਦੌਰਾਨ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਅਨਾਜੀ ਫਸਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾਵਾਰ ਯੋਗਦਾਨ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੀ।